№ 3268/5797

די קליאטשע

אדער

צער בעלי חיים

לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי:
צו מיין קליאטשע אין פרעה'ס רייטוואגען
פערגלייך איך דיך, כנסת־ישראל!
(שיר השירים א, ט.)

א מעשה

וואס האט זיך פארוואלגערט צווישן דיא כתבים

פון

ישראליק דעם משוגעגעם.

געדרוקט בהשתדלות

מענדעלי מוכר ספרים,

ווילנא
בדפוס האלמנה והאחים ראם
שנת תרל"ג לפ"ק

1873

BIBLIOTEKA SYNAGOGI
NA TŁOMACKIEM
w Warszawie.
№ 3268/5797
N, ה, 32

8/ 7556.7

הקדמת מענדעלי מוכר ספרים.

אמר מענדעלי מוכר ספרים, זאגט מענדעלי מוכר ספרים: געלויבט איז דער בורא, וואס נאכדעם וויא ער האט באשאפען דיא גאנץ גרויסע וועלט האט ער זיך מישב געווען מיט דער פמליא מלאכים אונ צוא לעצט געמאכט א קליין וועלטעלע, דאס מיינט מען דעם מענשען, וואס ער הייסט עולם־קטן, מחמת אין איהם זענין נכלל אלע מיני ברואים אונ בעשעפעניש: איהר געפינט אין איהם אי אלערלייא חיות רעות, אי פארשידענע מיני בהמות; איהר געפינט אין איהם אי א יאשטשעריקע, א פיאווקע, א שפאנישפליג, א פרייס וכדומה אזעלכע שלעק, אזעלכע מיני שרצים; איהר געפינט אין איהם אפילו אויך אי א רוח, א שווארץ יאהר, א שטן א מקטרג, א לץ שונא ישראל וכדומה אזעלכע מזיקים, משלחתין; איהר זעהט אין איהם אויך וואונדערליכע סצענעס, וויא א קאטץ א שטייגער שפילט זיך מיט דער מויז; וויא א טהור תאפט זיך אריין אין א שטייג מיט עופות אונ דרעהט זייא נעביך אפ דיא קעפ; וויא מלפעס קרימען יענעם נאך אלסדינג וואס ער טוהט; וויא א הונט סלוזשעט, דרעהט דאס ווידעל פאר איטליכען, וואס ווארפט איהם אונטער א שטיקעל ברויט; וויא א שפין פארנארט צוא זיך א פליג, פארפוטעט, פארשפארט זיא אונ נאגט זיא אוים; וויא קאמארען פליהען עמיצען נאך אונ זוישען איהם אן פולע אויערען. וכדומה נאך אזעלכע משונה וואונדערליכע זאכען. איך בין עס אבער גישט אויסען. געלויבט איז זיין ליבער נאמען, וואס זעהט שוויגענדיג צוא אלסדינג, וואס אין דעם עולם קטן געהט פאר אונ שלאגט מיט איהם נישט קיין כפרות, וואס דערליינגערט זיין צאהרען, פארטראגט דיא עבירות אונ טוהט גרוים חסד מיט דעם זינדיגען מענשען. איך בין דא אויסען צודערצעהלען דיא גרויסע גענאד וואס השי"ת האט אויך מיט מיר, ארמען בעל־עבירה געטאן נאכדעם אז ער האט מיך פריהער אביסיל געשטראפט:

הבותים

ДИ КЛАТШЕ

одеръ

ЦААРЪ БААЛИ ХАИМЪ

т. е.

КЛЯЧА

или Состраданіе къ животнымъ.

изъ Записокъ, Срулика Сумашедшаго.

Соч. Ш. Я. Абрамовича

ВИЛЬНА,
Въ типографіи Вдовы и братьевъ Роммъ.
На Жмудскомъ переулкѣ въ собственныхъ домахъ
подъ №№ 327 и 328.

1873.

Дозволено Цензурою 15 Декабря 1872 г. Вильна.

רבותים הפערדיל שלי מת ! מיין פערדעל , רבותים , איז געפיינערט . מיין געטרייא פערדיל , וואס כל ימיו איז עס געוועזען אין דער עבודה , נישט געוואוסט מעהר וויא אונזערע ספרים , וואס איז געוועזען א מפורסם , אבקי אין אלע וועגען , א בעל זכרון וואו ערגיץ א קרעטשמע , וואס איז מיט מיר אוים געפאהרען כמעט בכל תפוצות ישראל אונ איז געוועזען אומעטום בעקאנט , זה הפערדיל הלך למיתה ל״ג בעומר אין גלופסק ! עס איז מיר א וועהטיג צוזאגען , נאר ארעם איז נישט קיין שאנדע , ער איז געביך געפיינערט פאר הונגער ׳ זיין עסען איז געוועהנטליך געוועזען אביסיל סיטשקע , אומאל עטליכע דארע שטיקלעך ברויט , וואס איך פלעג אנועק קויפען בייא ארעמעלייט מיט טארבעס . אז אך אונ וועה דעם פערדיל . וואס ער פאלט אריין צוא איודישען מוכר ספרים ! שלעפען שלעפט זיך עס תמיד ארום אונ הארעוועט אפשר נאך מעהר פון יענע וואס פיהרען טהייערע סחורה אונ עסען אבער עסט עס נעביך מכות . א יודישער מוכר ספרים האט אליין מכות וואס צועסען אונ פייגערט מיט זיין ווייב אונ קינדער צעהן מאל אין טאג פאר הונגער ! איך בין עס אבער נישט אויסען ׳ הש״י האט מיך נעביך געשטראפט , איך בין געבליבען אהן א פערדיל ! קויפען איין אנדערס האב איך נישט געהאט פאר עפים , אונ דא בעדארף מען פאהרען אויף דיא ירידין . עס איז מיר געווען זעהר שלעכט !

אונ וויא איך זיטץ מיר אזו פארזארגט קומט אריין איינער , מיינער א בעקאנטער , געהט גלייך צוא מיר צוא אונ רופט זיך אן :

— רב מענדעלי , איהר וועט קויפען א קליאטשע ?

— איך וואלט אוודאי געקויפט , ענטפער איך איהם מיט א קרעכץ , נאר וואו נעהמט מען דיא קאטץ ?

— עט , מאכט ער , נישקשה ! איהר וועט נישט בעדארפען איצט געבען א גראשען . עס קען אפשר נאך מעגליך זיין , מען זאל אייך נאך עפים אויסלייען . מען ווייסט נישקשה , אז איהר זענט איין עהרליכער מאן .

— אויב אזוי , זאג איך צוא איהם , קויף איך דיא קליאטשע בשמחה , טאקי באלד אהן שיהות ׳ קומט זייט מוחל , לאם מיר געהן דיא סחורה אנקוקען .

— איהר פארשפארט צוגעהן , רופט ער זיך אן , איך האב דיא קליאטשע דא טאקי בייא מיר .

— וואס הייסט , איהר האט זיא דא ? פרעג איך איהם פארוואונדערט ;

— דא טאקי אונטער דעם פלאשטש , ענטפערט ער מיט א שמייכעלע ;

איהר

— איהר לאכט פון מיר רב קרוב ! זאג איך צוא איהם מיט פארדראם . געפינט אייך איין אנדערען פון וועמען צולאכען . קאטאוועס געהט מיר איצט נישט אין קאפ .

— חלילה , איך טרייב גאר נישט קיין קאטאוועס זאגט ער צוא מיר אונ נעהמט באלד טאקי ארוים פון אונטער ודער פאלע א גרויסען פאק ומיט פאפירין ; זעהט איהר רב מענדלי דאס אין גאנצען געהער איינעם , מיינעם א גוטען פריינד . זיין נאמען וועט איהר געפינען דא אנגעשריבען אויף דיא זאכען , וועלכע ער האט געמאכט . איינע פון דיא דאזיגע זאכען הייסט , פארשטעהט איהר מיך , מיט דעם נאמען „דיא קליאטשע״ ׳ דער מחבר אליין איז איצט , לא עליכם , עפים , וויא רופט מען עס . . . גאר צוטראגען . אונז אלע זיינע גוטע פריינד גלוסט זיך זעהר , אז זיינע מעשיות זאלען כסדר אפגעדרוקט אונ פארקויפט ווערען . אונ וועמען אנדערש האבען מיר געקענט אויסקלייבען דערמיט זיך מתעסק צוזיין ווען טאקי נישט אייך רב מענדעלי , וואס איהר האט אין אונזער ווינקעל אזא שם ? מיר פארלאנגען פון אייך , איהר זאלט גוט איבערקוקען דיא פאפירין , מסדר זיין איטליכע מעשה אקוראט וויא מען בעדארף , דארויף פארלאזען מיר זיך שוין אויף אייך , אונ גאר צום ערשטען זאלט איהר אפדרוקען דיא קליאטשע . פון אונלאויעס וועלען מיר שמועסין שפעטער ׳ איהר וועט נישקשה זיכער צופרידען זיין . אויב איהר געניי׳טיגט זיך איצט אין געלד , וועלען מיר אייך לעת־עתה געבען אויף דעם חשבון ׳ נוא זענט איהר מרוצה ?

— א שאלה אביסיל אויב איך בין מרוצה ?! האב איך געענטפערט אין פשוט געטאנצט פאר גרוים שמחה .

נאכדעם אז איך בין פארטיג געווארען מיט מיינע עסקים האב איך מיך גענומען געשמאק צוא דער קליאטשע , זיא מסדר געוועזען וויא עס געהער צוזיין , איינגעטהיילט זיא אין קאפיטלען אונ איטלעכם קאפיטעל א נאמען געגעבען וויא עס הייסט . דיא נעמען פון אלע קאפיטלען האב איך נאך אויך אויסגעשטעלט אויף א בעזונדער בלעטיל , כדי זייא זאלען איטליכען שטעהן פאר דיא אויגען , קורץ איך האב געטאן מיין זאך בשלימות ׳ היינט רבותים עטליכע ווערטער מכוח דער קליאטשע !

דיא קליאטשע איז געשריבען אויף א הויכען גאנג , אויף דעם גאנג וויא דיא אלטע האבען געשריבען , איטליכער וועט זיא פארשטעהן וועדליג זיין מדריגה . פאר פראסטע מענשען פון א קליינער מדרגה וועט זיא זיין פשוט

א

א וואונדער שעהנע מעשה, זייא וועט גלאט געפעהלען דער פראסטער פשט. דיא דאזיגע אבער פון א העכערער מדרגה וועלען שוין אין איהר געפינען א רמז אקעגען אונז זינדיגע מענשען. איך א שטייגער אין מיין מדרגה, האב אין איהר געפונען. כמעט אין יודישע נשמות, אלע אונזערע נפשות אונ דעם סוד וואס זייא טוהען דא אויף דעם עולם. איך בין בייא מיר גאנץ זיכער, אז ד' שעת לייענען וועלען א סך פון אייך, רבותים, איטליכער אין זיין מדרגה, זיך נישט קענען איינהאלטען, איינער וועט מיט התלהבות א געשרייא טאן: אי, דאס איז מרמז אקעגען אונזער רב יאסין! נאך איינער: אי, דאס מיינט מען נתן'רב חייקעס! זלמן יעקעלי רב מאטעלעס! הערשקע רב אבעלעס! א דריטער: אי, אי, איך האב געפונען דעם סוד פון אינזערע טאקסעס, פון אונזערע בעלי־טובות אונ פון אונזערע הנהגות וכדומה. איך האב געפרעגט א שאלה בייא דיא גלופסקער דינים אונ בייא אלע דארטיגע פיינע בריות פון דער גוטער כנופיא, אזו וויא איך האב דעם עולם מבטיח געוועזען ארויסצוגעבען א צווייטען טהייל פון „דער טאקסע" אונ האב דערבייא נישט געזאגט בלי־נדר, דכן איז דאך מיין הבטחה שוין גלייך טאקי וויא א נדר, הייגט וויא איז דער דין, רבותים, האב איך זייא געפרעגט, אז איך גיב איצט ארויס מיין קליאטשע צי קען איך מיט איהר יוצא זיין מיין נדר? זייא האבען געקלעהרט, געקלעהרט, זיך געביק געקראצט, געקראצט אונ האבען צום סוף אזו געזאגט: יא, רב מענדעלי, אזוי וויא מיר האבען דא דערשמעקט א תמצית פון דער טאקסע, זענין מיר אייך מתיר נדר. הקליאטשע הזו, דיא קליאטשע חשובה לכם, איז אייך גערעכענט כאלו קיימתם. גלייך וויא איהר וואלט ארויסגעגעבען דעם חלק שני מהטאקסע בכל פרטיו נישקשה מען קען מיט איהר זעהר גוט יוצא זיין לכל־הדעות!....

כמה מעלות טובות למקום, וויפיל דאנק בין איך דעם אויבערשטען שולדיג. ווען איך וואלט דערטאפט דיא קליאטשע גלאט, גאר אהן געלט פאראוים צוקויפען מיר א פערדיל איז דאך דיינו. ווען איך וואלט זיא הערטאפט מיט געלט פאראוים אונ זיא וואלט אין זיך נישט געהאט א תמצית מהטאקסע איז דאך דיינו. ווען זיא וואלט אין זיך געהאט א תמצית מהטאקסע אונ דיא דיינים וואלטען מיר נישט געוועזען מתיר נדר זיין איז דאך דיינו, ווען דיא דיינים וואלטען מיר געוועזען מתיר נדר זיין אונ דערבייא זיך נישט משונה געקראצט איז דאך דיינו. ווען זייא וואלטען דערבייא זיך משונה געקראצט אונ איך וואלט נישט געוואוסט פאר וואס איז דאך דיינו. ווען איך וואלט

געוואוסט

געוואוסט פאר וואס אונ וואלט נישט פארשטעהן אז דיא קליאטשע איז א פנים מסוגל, ווען זאל פון איהר זיך קראצען איז דאך דיינו.

על אחת כמה וכמה בעדארף איך דעם אויבערשטען דאנקען, וואס איך האב דערטאפט דיא קליאטשע אונ נאך מיט געלט פאראוים צוקויפען א פערדיל אונ זיא האלט אין זיך א תמצית מהטאקסע אונ דיא דיינים האבען מיר מתיר נדר געוועזען אונ זייא האבען דערבייא זיך משונה געקראצט אונ איך ווייס פאר וואס אונ איך פארשטעה, אז דיא קליאטשע איז א פנים מסוגל מען זאל פון איהר זיך קראצען לכפר על כל־עונותינו.

אט דאס רבותים בין איך אויסען מיט מיין קורצער הקדמה. וואש אויף דער לונג דאס אויף דער צונג!

ר"ח אלול, אויף דער בויד מיט ספרים צווישען גלופסק אונ טעטעריווקע.

הקטן מענדעלי מו"ם.

דיא נעמען פון דיא קאפיטלען:

1. ישראליק וויל ווערען א מענש.
2. ישראליק אונ דיא קליאטשע.
3. וואס לאזט מיך דיא קליאטשע הערען.
4. ישראליק פארקריכט קיין בויבעריק!
5. ער האט זיא ווידער דערטאפט.
6. דיא קליאטשע א פירוש אויף איוב.
7. ישראליק בעקלעהרט דיא וועלט.
8. זיא איז קוים לעבעדיג פון זייערע הענט ארויס.
9. א צער בעלי-החיים!
10. ווער איז איהר שולדיג?
11. לערען זיך טאנצען!
12. קיין טאנץ געהט נישט פאר קיין עסען.
13. אל תפתח פה לשטן!
14. א שעהן וועלטיל חלעבין!
15. ישראליק מיט דער קליאטשע צווישען דיא לצים.
16. טראסצא איח מאטערי!

ישראליק וויל ווערען א מענש.

וויא נח איז אמאל על פי נס ניצול געווארען פון דעם מבול וואסער אין זיין צייט, אזוי בין איך, ישראליק, אויך ניצול געווארען אין אונזער צייט פון דעם מבול שדכנים, וואס האבען זיך געלאזט שמארק געהן צו מיין מאמען אונ מיר אנגעשלאגען שידוכים. מיין מאמע, א פראסטע נאר א קלוגע יודענע, איז געוועזען איין אלמנה נישט קיין רייכע, אבער ארם חלילה האט זיא אויך נישט געקענט הייסען, זיא האט געהאט זעהר שעהן פרנסה פון איהר קלייט מיט צעלניק, געגאנגען אהאלז פעריל אונ געלעבט גאנץ פיין. איך בין ביי איהר געוועזען א בן יחיד, זיא האט זיך אין מיר געשמאלצען אונ מיר נאכגעגעבען אלסדינג, וואס איך האב פארלאנגט. דעריבער אז איך האב מיך איינגעשפארט בשום אופן נישט יונג חתונה צו האבען, האב איך עס ביי איהר אויסגעפיהרט. תחילת האט זיא אפילו זיך געפריווט מיך איבערצורעדען מיט אזא גאנג א שטייגער:

— ישראליק, האט זיא געזאגט, וויפיל האב איך גאט געבעטען, איך זאל דערלעבען דיא צייט, אז מען זאל דיר שוין ריידען שידוכים. דוא ביסט דאך מיין איין אונג אין קאפ, איך וויל דאך נאר דיין טובה, דיר זאל גוט זיין אויף דער וועלט, פאלגזשע מיך חלעבין ישראליק אונ האב חתונה! שוין צייט, צייט, ישראליק, דיינע חברים האבען נאך צו דער בר־מצוה חתונה געהאט, פאלג חלעבין א מאמען, טוה וואס גאט האט געבאטען אונ לאם מיך פון דיר נחת האבען!

נאר אז זיא האט געזעהן, אז עס איז ארויסגעווארפענע רייד, וויפיל זיא זאל נישט ריידען האלט איך מיך טאקי ביי מיינעם, אלץ ניין אונ ניין, האט זיא מיר נאכגעגעבען אונ שוין מעהר דערפון נישט גערעדט אפילו קיין ווארט, איך האב איהר ארויסגעזאגט דעם גאנצען אמת, אז איך בין גאר געזאנגען צולערנען אלסדינג, וואס מען לערענט אין דיא קלאסען, אפצוגעבען דערנאך עקזאמען אונ אריינגעהן אין אוניווערסיטעט צולערנען דארט חכמה

הדאקטאריע, כדי איך זאל דערמיט שפעטער ניטצליך זיין אי זיך אי דער וועלט,

— מאמע! האב איך צו איהר זיך אנגערופען. עס איז היינט שוין עפּיס איין אנדער וועלט. שוין צייט חלעבין צוזעהן דיא גרויסע גליקען, וואס יודען מאכען היינט מיט זייערע פריהע חתונות, דיא גרויסע גדולעס פון אונזערע יונגע בעלי־בעסליך! א מאל האבען עלטערען חתונה געמאכט זייערע קינדער מיט דעם בטחון: גאט האט אונז צוגעשיקט צום לעבען, מסתמא וועט ער זייא אויך עפּיס צושיקען און זייא וועלען נישקשה נישט שטארבען פאר הונגער. אין יענער צייט איז בטחון נאך וויא עס איז אנגעגאנגען, אבער היינט ווערדט מען דערמיט פארשווארצט, שווער, זעהר שווער צולעבען היינטיגע צייט פון דיא פינף פינגער און צומאכען פון שנה נאטעלקעס. מען מוז עפּיס קענען, עפּיס זיך אויסלערנען און טראכטען פאר שפעטער; דוא ביסט דאך, מאמע, א קלוגע, דוא פארשטעהסט דאך אליין, אז איצט איז עפּיס גאר אנדערש, עס איז קיין תכלית נישט אזוי צו בלייבען, מען מוז עפּיס זארגען, עפּיס טראכטען פאר שפעטער!

אזעלכע ווערטער פלעג איך אלץ זאגען דער מאמען און איהר בעווייזען פרימערען פון א סך יונגע לייט אין אונזער שטאדט, וואס האבען גליקליך חתונה געהאט און אריינגעפאלען אין א שמאלץ־גרוב: דיא שמאלץ איז דערנאך אויסגערונען און דיא גרוב איז געבליבען; א טהייל האבען זיך צושלעפּט, א טהייל זענין געווארען מלמדים, און א טהייל, מישטעהנעס געזאגט, טויגען אפילו דערצו אויך נישט. אין־ברירה, דיא מאמע האט מיר שוין נאכגעגעבען אי דאס אויך, אז איך זאל לערנען, נאר פריהער האב איך איהר געמוזט צוזאגען, אז איך זאל בלייבען איין ערליכער יוד.

איך האב געהאט זעהר א גוט קעפּיל, קיין זאך אין דער גמרא איז פאר מיר נישט געווען צושווער, מען פלעגט שמועסין אין דער שטאדט, אז פון מיר וואקסט א גרויסער רב. איך האב מוחל געווען אנדערע דאס רבנות, זיך פארשפארט ביי מיר אין שטיבעל א פאר יאהר לערך און זיך גענומען געשמאק אויסצולערנען אלע זאכען, וואס זענין נייטיג צום עקזאמען. מאטעמאטיקע, דאס היסט חשבון, פהיזיקע, גראמאטיקע, און די שפראכען זענין ביי מיר געגאנגען גרינג וויא א פּוטער. שווער איז מיר נאר אנגעקומען דיא היסטאריע, אויך דאס וואס מען רופט אין זייער לשון קלאוועסנאסט. אויסווענינג האב איך בעדארפט אלץ אויסקלעפען פּוסטע מעשיות און מלחמות, וויא אזוי מענשען האבען פון זינט דיא וועלט שטעהט ביז איצט זיך געהרגעט געשלאגען, איינער דעם אנדערען אנגעטאן צרות, און נאך געדיינקען אין

וואס

וואס פאר א יאהר, און וואס פאר איין ארט! דאס וכרומה נאך אזעלכע זאכען האבען געהייסען היסטאריע. . . . דערצו האב איך ווייטער געמוזט אויסלערנען עפּיס ווילדע סקאזקעס, מעשיות מיט שרעקליכע גבורים, מיט שטארקע שפורים, מיט בעריהמטע גזלנים, מעשיות מיט גלגולים, מיט מכשפים און מכשפהטעס, מעשיות פון דעם לעבדיגען און טויטען וואסעריל, פון גילדענע עפּעליך און גילדענע פערדליך. חוץ דעם האב איך נאך בעדארפט קענען איינעקפּלווירערן, אזוי וויא א פאפּאגייא, איבער יענעמס עפּיס א שטיקעל מליצה און אריינלייגען דרינען כוונות און פשטים, וואס נישט איך, נישט דער שרייבער פון זייא, נישט דער, וועלכער עס האט מיט מיר געלערענט, האבען זייא פארשטאנען. מען האט בעדארפט בשעת דעם שטארק נתפעל ווערען, שרייען אויף א קול, מאכען מיט דיא הענט און מיט דיא פיס און ריידען מיט התלהבות, עפּיס וויא סתרי־תורה, קבלה־ווערטער. מען האט געמאכט א גרויסע ווארע, זעהר פיל הקדמות, וויא אזוי מען זאל דיא זאך אביסיל מרחיק מן השכל זיין, און מען זאל עס גאר עפּיס אנדערש, נישט גלאט אזוי פארשטעהן, דיא אלע סקאזקעס, שמאפּטעלייען מיט דיא אלע פּשטליך האבען געהייסען קלאוועסנאסט . . . זאגט אייך וואס איהר ווילט, אין דיא עלטערע יאהרען איז זעהר, זעהר שווער אויסצוקלעפען און צוטראגען אויף דעם מוח אזעלכע מיני זאכען, בפרט נאך דעם, וואס האט א גוטען קאפּ און א גרויסען חשק צולערנען עפּיס ניטצליכערע זאכען. איך זאג אייך נאך א מאל טאקי, מיר, זענין דיא דאזיגע מעשיות זעהר שווער אנגעקומען. דאס בעשטענדיגע קלעפּען האט מיר פּשוט דעם קאפּ פארשלאגען, עס האט ביי מיר צוגענומען אין גאנצען דעם קראוש און מיך געמאכט צום גולם. איך פלעג דערפון פּשוט א מאל ווערען פארדולט און ארומגעהן צומישט וויא א געבטיגער. צייטענווייס האב איך נאר אנגעהויבען מסופק צוא ווערען אויב עס וועט מיר געראטען, דער פלאן אריינצוגעהן אין אוניווערסיטעט. א קשיא וואס עס קען זיך מאכען. גראד וועל איך ביי דעם עקזאמען נישט געדיינקען עפּיס א פּוסטע מעשה, אדער איך וועל מיך אויסגליטשען אויף יענעמס א מליצה, דענסטמאל וועל איך מיט א מאל צוברעכען דעם קאפּ, און איין עק פון מיין גאנצער מיה, פון מיין לערנען און פון מיין דאקטאריע, וואס איך האב זיא אזוי ליעב! דענסטמאל ווערדט א תל פון אלע מיינע האפנונגען און פון מיר אליין! וואס וועל איך טאן און וואס פאר א פנים וועל איך האבען? איך וועל בלייבען א דערשלאגען יודעל, וועל פארשווארצט ווערען און אויסשטעהן פון איטליכען חרפּות, בזיונות. איך וועל בלייבען א קראפּט אהן

שטאף

שטאף, דאס הייסט, איך וועל פיהלען אין מיר עפיס א כח, נאר איך וועל
אבער נישט האבען דיא מיטעל מיט וואס צוהעלפען, מיט וואס צונוטצען,
וויא א סך אזעלכע נעביך, וואס געפינען זיך צווישין אונזערע יודען.... איך
וועל בלייבען א יוד אונ נישט-קיין מענש... איך וועל בלייבען א רעטהעניש,
עפיס א פאניע, וואס קעהרט אויס רייניגט אומעטום אויס אונ באהאלט זיך
אליין אין מיסט, ערגיץ אין א ווינקעל, דאס מיינט מען א בעזעם! עפיס
א פאניע, וואס דרעהט זיך ארום דא, אונ איז פארט נישט דא אויף דעם עולם,
וואס איז פלייש אונ בלוט אונ זיא דאכט זיך פארט איטליכען אויס, עפיס איז
זיא גארנישט!... אינ-דומה אז עס וועט אפלויפען בשלום אונ איך וועל
אויסשטודירין, דענסטמאל, האב איך געטראכט, איז דיא וועלט מיינע, איך
בין מיר א פאלנער מענש. דאס בעשטענדיגע לערנען אונ קלעפען אונ צוגלייך
דאס בעשטענדיגע איבערטראכטען, טאמיר חלילה וועט זיין אומזיסט דיא
גאנצע מיה, דאס אלסדינג אין איינעם האט מיך פשוט אויס מענש געמאכט.
איך בין געווארען מאגער, דאר וויא א שפענדיל, זעהר אפגעשלאפט, דערצו
נאך תמיד פארזארגט, פאר מרה-שחורה'ט אזוי, אז מען האט מיך כמעט נישט
דערקענט. דאקטורים האבען מיר אנגעזאגט, אז זומער זאל איך למען השם
ולמעה"ש געהן א סך שפאצירען אונ אטהמען פרישע-לופט אונטער דער
שטאדט. חוץ דעם זאל איך וועניגער לערנען, וועניגער טראכטען.

אך, ווען דיא דאקטורים זאלען בעסער פארשטעהן אונ מיך בעפרייען
פון יענע שמאכטעלייען, וואס האבען מיך קראנק געמאכט אונ מיר
פארשלאגען דעם קאפ!

2

ישראליק אונ דיא קליאטשע.

זומער אין איין שעהנעם טאג בין איך ארויסגעגאנגען אונטער דער
שטאדט אונ געשפאצירט ווייט אויף דעם פרייען פעלד. עטליכע שעה בין איך
ארום געגאנגען הין אונ הער, דערנאך האב איך זיך אנידערגעלייגט
אויסצורוהען אונטער א בוים ערגיץ לעבין א קאנאווע, האב אומעטום
געקוקט, אלסדינג בעטראכט, אביסיל אי געטראכט אונ זיך פארטראכט.

אויף דעם פעלד, האב איך געזעהן, פאסען זיך פאנסקע צאפעס,
אייזלען, גאנצע טאבונעס פערד, וואס האבען א יחוס-בריף, אז זייא שטאמען

ארויס

ארויס פון איידלע עלטערען. איינעמס זיידע איז איין ענגלישער אגער, וואס
האט פארצייטענס, דורכפאהרענדיג דורך דעם לאנד כנען, חתונה געהאט
מיט איין אראבישע קליאטשע, דעם אנדערענס באבע וואקסט פון א בעריהמטער
פאראדע, וואס האט אין לעבען גענוג-פולווער געשמעקט, אונ יענעמס עלטער
באבע האט גענאסען א גוטע ערציהונג, א עדוקאציע, ערגיץ אין א בעריהמטען
זאוואד, איז געוועזען א מלומדת אונ האט אין איהר צייט געגעבען קאנצערט
אין טאנצען אונ שפרינגען אין איינעם מיט נאך א סך געבילדעטע, געלערנטע
פערד. דען איהר מוזט וויסען, אז ביי פערד שפילט יחוס א גרויסע ראליע,
ביי זייא קוקט מען שטארק אויף איידעל בלוט, אונ דיא וואס פון א גוטען
זאוואד הייסען איידעל אדער וואהלגעבארענע. דיא דאזיגע איידלע פערד
האבען זיך געפאסעט פראנק אונ פרייא, זענין אויך געגאנגען אין שארען,
קאליע געמאכט דיא תבואות, וואס ארמע פויערען האבען געזייעט מיט שווייס
נעביך אונ מען האט זיך געמאכט נישט וויסענדיג, זייא נישט געזאגט קיין
אומתרבות ווארט. דיא פערד האבען געשפרונגען, געדריגעט, געבריקעט
מיט דיא פיס. זייער כח, זייער שטארקייט אונ זייער ווילדקייט איז געוועזען
שלא כדרך הטבע! פלוצלים הער איך פון דערווייטענס א שרעקליכען רעש,
א געשרייא פון מענשען אונ א האוקען פון הינט. איך האב תהלת געמיינט,
דאס האבען דיא פויערען זיך צונויפגענומען אונ לויפען מיט א געשרייא,
ארויסצוטרייבען דיא פאנסקע צאפעס, דיא פערד פון זייערע תבואות, נאר
אבער ניין. דיא קולות האבען זיך אלץ דערווייטערט אונ זיך פארטראגען גאר
אין איין אנדער זייט. איך בין געוועזען ציקאווע אונ געגאנגען נאך דעם קול
געגאנגען ביז איך בין געקומען צו א גאנץ גרויסען פלאץ פארוואקסען מיט גראז.
דארט האט פאר מיינע אויגען זיך פארגעשטעלט א שרעקליכע סצענע.
יונגליך, קונדסים האבען פון אלע זייטען זיך נאכגעיאגט נאך עפיס א דארער,
א מאגערער קליאטשע, געווארפען שטיינער אונ אנגערייצט אויף איהר
א גאנצע טשאטע הינט פון אלערלייא פאראדעס. א טהייל הינט האבען פראווע
נאר געהאוקעט, געבילט, געקריצט מיט דיא ציין, א טהייל אבער האבען
טאקי אויך געביסען וויא נאר זייא האבען געקענט. איך האב נישט געקענט
שטעהן אונ צוזעהן אזא מעשה-רע פון דערווייטענס. איינמאל איז דאך גלאט
א רחמנות, דאס מענשליכקייט דערלאזט נישט צוצוזעהען אזא אכזריות. אונ
צווייטענס, חוץ רחמנות, האט די קליאטשע אויף מיר טאקי א פראווע געהאט, איך
זאל איהר העלפען, מחמת איך בין איינגעקויפט אין דער חברה „צער בעלי-החיים“
וואס איהר איז נישט ניחא, מען זאל פייניגען, מוטשען לעבדיגע בעשעפעניש.

ווארים

— אט דאס טאקי ווייסען מיר נישט! ענטפערען זייא מיר מיט א געשעפּעט. אויב זיא איז אויך א שטאדט-בהמה, דאס איז ערשט א שאלה!

— עס מעג זיין ווי עס וויל זיך, האב איך געזאגט, אבער דיא קליאטשע איז דאך דערוויייל הונגעריג, זיא וויל דאך נעביך עסען!

— לאז זיא עסען ווערם, קרענק, מכות! זאגען זיי צוריק, וואס האט זיא צוא אונז? פאר וואס זאל אזעלכע אויפפרעסען אונ צונעהמען ביי דיא שטאדט-בהמות?

— גזלנים! האב איך שוין מעהר נישט געקענט מיך איינהאלטען אונ א געשרייא געטאן מיט כעס, פאר וואס קוקט איהר נישט, וואס דארט געהן ארום פאנסקע צאפּעס, גאנצע טאבונעס פערד צוווישען דיא תבואות אונ פרעסען אויף ארם בלוט, ארם שווייס נעביך? דא זשאלעוועט איהר א בידנער קליאטשע א הויפען גראז אונ עס ארט אייך כלל נישט, אז דארט מאכען פערד אן א ים היזקות אונ מאכען אומגליקליך פיל מענשען. דאס נאר אליין, וואס זייא צוטרעטען, וואס זייא מאכען קאליע גלאט אזוי, וואלט גענוג געוועזען דער קליאטשע ביז קינדס-קינדס-קינדס קינדער! קונדסים, איהר האט נישט קיין יושר אפילו אויף א האר, איהר זענט קיינעם נישט געטרייא אונ איהר האט נאך א האזע זיך ארויסצושטעלען פאר דיא שטאדט-בהמות!

— הע, הע! האבען דיא קונדסים זיך אנגערופען, ער איז גאר אין כעס; ער פרעגט נאר עפּיס קשיות! קומט חברה! וואס טויג אונז דא דיא טענות? לאז ער זיך שרייען, ווער הערט איהם? קומט חברה, קומט!

איין קונדס האט א פייף געטאן אונ באלד האבען דיא ווייסע חברה מיט זייערע הינט זיך געלאזט נאך דער קליאטשע אונ אויף איהר ווידער אנגעפאלען. א לאנגע צייט האט מען זיא געטריבען, געריסען אונ געביסען ביז מען האט זיא צום סוף פארטריבען אין א טיפער גרוב, וואס דארט האט זיא זיך איינגעגריזעט אין בלאטע.

דער אווענט איז געוועזען זעהר א שעהנער, א שטילער, דער הימעל לויטער אויסגעשטערענט אונ סאמע אויף זיין ברעג איז אזוי ווי פון דער ערד אויפגעגאנגען דיא לבנה רויט ווי בלוט. דיא שטאדט-טשערעדע האט שוין לאנג אפּגעגעסען דיא צעברעס, איהר געוועהנליכע וועטשערע, אונ געשלאפען רוהיג אויף איהר געלעגער אין דיא שטאלען, נאכדעם אז מען האט זיא פריהער גוט אויסגעמאלקען. איך האב געקויפט א בינטיל פרישע היי, אפּצוטראגען עס דער בידנער קליאטשע אין גרוב אריין, אזוי ווי איין אהאליבער כאן פון דער חברה צער בעלי החיים. בעדארף צוטאן. דיא

קליאטשע

ווארים זייא זענען אויך בשר-ודם אונ האבען אויך פראווע צולעבען אויף גאטס וועלט ווי מיר. איך וויל מיך דא נישט אריינלאזען אין דעם אלטען אונ זעהר טיפען שמועס מכח דעם מענשען אונ דיא בהמות. לאז זיך זיין חאטש ווי יענע זאגען, אז איך, מענש, בין דער תכלית, דער אנטיק פון אלע בעשעפעניש, נאר צוליב מיר, תכשיט, צוליב מיין בעדערפניש אונ מיין פארגעניגען לעבען זייא אלע אויף דער וועלט; לאז זיך זיין חאטש, אז איך, תכשיט, בין דער מלך, דער אייבערהאר איבער אלע בהמות, וואס מוזען מיך דינען, וואס מוזען געהן אין יאך אונ מקריב זיין פאר מיר זייער לעבען, פון דעסטוועגען, דאכט זיך מיר, ווי באלד אפילו א קליאטשע, אזא פראסטע פאדאנע, האט אויף מיר עפּיס א פראווע מוז איך על פי דין, ווען נישט על פי מענשליכקייט, אקעגען איהר יוצא זיין...

— קונדסים! האב איך געזאגט צוגעהנדיג צו דיא ווייסע חברה, וואס האט איהר, איך בעט אייך, צוא דער קליאטשע נעביך?

א טהייל פון דיא קונדסים האבען מיך גארנישט געהערט, אנדערע האבען עפּיס יא ווי געהערט אונ געלאכט מיט עזות. א טהייל הינט האבען מיך עפּיס פארוואונדערט אנגעקוקט, עטליכע האבען געבילט פון דערווייטענס, נאך עטליכע האבען אויסגעשטשירעט דיא אויגען, געקוקט שרעקליך בייז, זענען געוועזען גרייט אנצופאלען אויף מיר פון הינטען אונ צורייסען מיך אויף שטיקער.

— קונדסים! האב איך נאך א מאל זיך אנגערופען, וואס מוטשעט איהר גאטס בעשעפעניש, דיא קליאטשע נעביך?

— א שעהנער נעביך! האבען זייא מיט געשפּעט געענטפערט, פאר וואס פאסעט זיא זיך דא? פאר וואס פאסעט זיך דיא שעהנע קליאטשע דא?

— סטייטש! האב איך געזאגט, דא איז דאך א פאשע, דא פאסען זיך דאך אלע שטאדט-בהמות פון אייביגע יאהרען!

— דיא שטאדט-בהמות, האבען זייא געענטפערט, זענען עפּיס אנדערש, זייא מעגען אונ זיא טאר נישט.

— פאר וואס נישט זיא? רוף איך מיך אן, זיא האט דען נישט קיין נשמה ווי אלע שטאדט-בהמות?

— אפשר טאקי נישט. האבען זייא א זאג געטאן.

— שקצים! זאג איך צוא זייא, אבער זיא האט דאך זיבער א בעל-הבית, וואס צאהלט אין דער שטאדט אלע פאדאטען אונ נאלאגען, זיא איז דאך אויך א שטאדט-בהמה!

אט

קליאטשע נעבעך איז געלעגען שטארק מיד אין דער בלאטע, ווען זיא זאל נישט געווען מאכען מיט דיא זייטען און קאפען, וואלט מען זיכער געמיינט, דא ליגט א נבלה, אזו דאר, אזוי מאגער איז זיא געוועזען, נאר הויט און ביין.

— שאק, שאק, שאק! האב איך געזאגט אויף פערדיש צוגעהענדיג צו דער קליאטשע, איהר א גלעט געגעבען דעם האלז און אנידערגעלייגט דאס בינטיל היא.

זיא האט אויפגעהויבען דעם קאפ און מיך שטארק אנגעקוקט מיט א פאר אויגען, גלייך וויא עס איז איהר א גרוים חידוש געוועזען, אז אזא מענש וויא איך זאל אנטאן כבוד א בידנער קליאטשע און איהר ביא דער נאכט מאכען א וויזיט אין דער בלאטע!

— שאק, שאק, שאק! האב איך ווידער צו איהר גערעדט אויף פערדיש. דאס האט אזו פיל געהייסען וויא: גוט נאוונט קליאטשע! האסט־דוא נאך א גאנץ ביינדעל? שאק, שאק! נא דיר וועטשערע, עס, אויב דיר איז נאך איבערגעבליבען א צאהן אין מויל. שאק, שאק! חלעבין א גאטס רחמנות, ביסט נעביך זעהר אפגעמוטשעט! שאק, שאק! האב איך נאך עטליכע מאל געזאגט און איהר אונטערגערוקט דאס בינטעל היא סאמע אונטער דער נאז.

— ברוך־הבא יונגער מאן! האט זיך אנגערופען, איך ווייס נישט ווער, עפיס מיט א משונה פארדומפטען קול.

איך בין טויט געבליבען הערענדיג דעם ברוך־הבא. פון וואנען, האב איך זיך געחידושט, האט עס פלוצלים זיך גענומען? ווער זאל עס ריידען, אז לעבען מיר און ווייט ארום און ארום איז נישטא אפילו קיין זכר פון א מענשען!

— שרעק זיך נישט יונגער מאן! האט דאס קול זיך געלאזט ווידער הערען, זייא א מענש און שרעק זיך נישט. איך קליאטשע רייד צוא דיר.

— קליאטשע! האב איך א געשרייא געטאן און געבליבען שטעהן נבהל ומשתומם וויא א גולם. דאס איז א פנים דיא גוטע קליאטשע, האב איך ביא מיר געטראכט, נאכדעם אז איך בין שפעטער אביסיל געקומען צו זיך. באלד האב איך מיך טאקי דערמאהנט, אז היינט איז מיטוואך ביא דער נאכט, דיא סאמע רעכטע צייט פאר דיא לצים.

— טראכט נאר נישט איבער, האט דיא קליאטשע גאנץ דייטליך זיך אנגערופען; פשוט איז פשוט. איך קליאטשע רייד צוא דיר.

— סטייטש! האב איך געזאגט פארוואונדערט, וויא רעדט עס א קליאטשע?!

— דאס איז גאר נישט אזא חידוש, האט זיא געענטפערט, אזעלכע מעשיות האבען שוין זיך געטראפען. אין דיא היסטאריעס געפינט מען א סך ריידען

און דרשות, וואס פערד האבען געהאלטען פון בלעם'ס אייזעל אן ביז איצונד.

— אי, אי! האב איך א געשרייא גיטאן און מיך דערמאנט אן דיא מעשיות, וואס איך האב געלערנט צו דעם עקזאמען. יא, טאקי גאנץ רעכט, אבער א קליאטשע!

— וואס מאכט עס אויס. האט זיא גיזאגט, אי א קליאטשע. אדרבה ווען עס טרעפט זיך שוין, רעדט טאקי על פי רוב נאר א קליאטשע, בלעם'ס אייזעל איז אויך געוועזען א קליאטשע, נאר פון דעסטוועגען זייא רוהיג, מיט דיר רעדט נישט קיין קליאטשע.

— נישט קיין קליאטשע! האב איך ווייטער גאנץ פארוואונדערט א געשרייא געטאן, וואס הייסט עס? פריהער זאגסט־דוא א קליאטשע, דערנאך נישט קיין קליאטשע! נישט אנדערש דוא ביסט....

— א ליץ, ווילסט דוא זאגען, איז מיר דיא קליאטשע אריינגעפאלען אין דיא רייד. ניין, ניין מיין פריינד, דוא האסט א טעות. איך בין נישט קיין ליץ, זאג איך דיר, אויך נישט קיין קליאטשע, מיין פנים, מיין געשטאלט איז וויא א קליאטשע, אבער באמת בין איך גאר עפיס אנדערש. ווען דוא זאלסט וויסען מיין געשיכטע, וואס מיט מיר האט זיך פאסירט, וואלסט־דוא מיך פארשטאנען און מעהר זיך נישט געוואונדערט.

איך האב געבעטען דיא קליאטשע זיא זאל מיר דערצעהלען איהר געשיכטע, וואס עס האט מיר זעהר זיך געגלוסט צוהערען. זיא האט אביסיל זיך בעטראכט, געשוויגען, דערנאך האט זיא אנגענומען איין נערענסט פנים און אנגעהויבין טרויריג צוריידען מיט דיא ווערטער:

„דער וואס האט חאטש אביסיל געקוקט אין ספרים, אדער געהערט פון עלטערע דערצעהלען, דערדאזיגער ווייסט, אז מענשען זאלען אננעהמען דאס געשטאלט פון אלערלייא חיות אי בהמות נאך ביים לעבען, אדער אין זייא מגולגל צו ווערען נאך דעם טויט, דאס איז איינס פון דיא געוועהנליכע זאכען. פארצייטענס האבען אזעלכע זאכען זעהר אפט זיך געטראפען. מיר געפינען אין דער היסטאריע, אז סעמיראמידא, דיא קיניגען פון בבל, האט אויף דער עלטער אנגענומען דאס געשטאלט פון א טויב. דניאל האט בנבואה געזעהן דיא פיער קיסריות אין דיא געשטאלטען פון לייבען, לעמפערטען, בערען, און ער דערצעהלט וויא נבוכדנצר מלך בבל איז לסוף ימיו געווארען א בער. ווער שמיעסט ביא דיא גרעקען זענין אזעלכע זאכען געוועזען זעהר בנמצא. זייער גאט וופיטער, וואס ער איז געוועזען מחילה שטארק געחאפט אין דער מעשה, האט א מאל זיך פארשטעלט פאר א ביק, דיא בת־מלכת

יאה, דעם קייניג אינאכוס א טאכטער, האט יופיטער פארשטעלט אין א קיה, און אזוי האט זיא זיך ארומגעשלעפט א צייט אין דער וועלט. אין זייער לאנד האבען זיך אויך געפונען מיני בעשעפניש, האלב בהמה און האלב מענש, וואס האבען געהייסען צענטאווערען. איין צענטאווער מיט דעם נאמען חירון, האלב פערד און האלב מענש מיט באָרד און פאות און אויף דעם קאפ א ספאדיק, איז געוועזען דעם פרינץ טעזייאוס מלמד. עס פארשטעהט זיך, וואס פאר א פאלק אזא מלמד, זענין מענשען ווילד, איז ביי זייא אויך א ווילדער מלמד . . . פאר דיא טאשענשפילער, פאר דיא שווארצע־קונצען מאכער און פאר די וואס קענען פאר בלענדזען יענעם די אויגען איז דאס א ביסיל א לעבען געוועזען דענסטמאל! זייא האבען געפיהרט א וועלט און, אנגעטאן מעשים, וואס א שרעק צוהערען! א סך מענשען, א סך פרינצען און פרינצעסעס זענין דורך זייא געווארען ווילדע בהמות נעביך . . . לייענט איך דיא ביכליך, אין דיא געשריבענע מעשיות פון איטליכם פאלק וועט איהר זעהן, אז נישט איין פרינץ, נישט איין מלך איז דורך זייא איבערגעקעהרט געווארען אין א צאפ, אין א פערד, אדער אין איין אקם וכדומה אין אזעלכע מיני בהמות; נישט איין פרינצעסע, נישט איין מלכה איז דורך זייא געווארען א קיה, א קעלביל, א ציג נעביך; נישט איין פריץ, נישט איין גראף איז דורך זייא געווארען א הונט, א וואלף, א בער, וואס האט געריסען געווארגען מענשען, געזויגען זייער בלוט און ביי זייא ארויסגענומען דעם מארך פון דיא ביינער. יא, גאנצע דערפער, גאנצע שטעדט זענין נעביך דורך זייא איבערגעקעהרט געווארען אין טשערעדעס שאף און האבען געליטען זעהר פיל צרות, שרעקליכע יסורים און עינויים קשים. . . אט וואס אויף דער וועלט האט זיך פאסירט, אט וואס דער כח פון פארבלענדזעניעס, פון כשוף און פון פארען־זיך מיט רוחות, האט אנגעמאכט! בידנע אומגליקליכע מענשען! —

„אין יענער צייט איז א מאל געוועזען א פרינץ, א בן מלך, זעהר א פיינער, א קלוגער, א געראטענער מיט אלע מעלות, גאר איין אנטיק. דערדאזיגער בן־מלך האט אין דער יוגענט געוואנדרעוועט, געמאכט נסיעות, בכדי צודערקענען די וועלט, און אומעטום וואהין ער איז געקומען האט ער קונה שם געוועזען. איין קעניג פון מצרים, דאס בעריהמטע לאנד פון ציגאנער און פון טאשענשפילער, איז שטארק אין כעס געווארען אויף דעם פרינץ, וואס איז געקומען צו איהם צו גאסט, מחמת גרוים פחד, דער פרינץ זאל שטערער מיט איהם זיך נישט אפרעכענען און ארויסטרייבען איהם פון

זיין

זיין אייגען לאנד, האט ער פארבעטען צוא זיך זיינע גרויסע כשוף־מאכער און צוא זייא אזוי געזאגט: הבה נתחכמה לו! דאס דייטש: לאם מיר, ברידער, צו דעם פרינץ זיך קליגען און איהם אפטאן עפים אויף טערקיש. דיא מכשפים האבען מיט זייער כשוף פארשטעלט דעם פרינץ אין א קליאטשע, און מיט איהר נעביך געארבייט עבודת־פרך!

דיא קליאטשע נעביך פלעגט פיהרען ציגעל און לעהם גאנצע בערג און דערמיט אויסגעמויערט פיתום מיט רעמסס. זעהר פיל יאהרען האבען דיא ציגאנער זיא געפייניגט, איהר פאראומערט דאס לעבען, ביז גאט האט אויף איהר זיך דערבארעמט. עס איז געקומען א גרויסער, א בעריהמטער מענש וואס האט חוזק געמאכט פון אלע ציגאנער מיט זייער כישוף, און גרעסערע קונטצען פון זייערע באווייזען מיט דעם שם־המפורש. ער האט געזאגט א שם, איז פון דער קליאטשע ווידער א פרינץ געווארען! כל־זמן יענער גרויסער מענש און זיינע וואונדערליכע תלמידים, וואס נאך איהם האבען געלעבט, האט דער פרינץ א פנים געהאט וויא א מענש און געלעבט אין עושר, אין כבוד, ביי זיך אין לאנד. נאכדעם אבער, אז זייא אלע זענין אויסגעשטארבען, האבען שונאים, דעם פרינץ ווידער פארווארפען אין א קליאטשע, און אין דעם געשטאלט טרייבט מען איהם נעביך ארום שוין א גוזמא יאהרען, פון איין ארט צום אנדערען. דעם אומגליקליכען פרינץ פאסט טאקי גאנץ גלייך דער נאמען: „דיא אייביגע קליאטשע". אייביג שלעפט זיך דיא קליאטשע ארום און געהט אוים וואו דיא וועלט האט איין עק, ווער עס האט נאט אין הארצען זעטצט זיך אויף איהר רייטענדיג, ווער אין גאט גלויבט גיט איהר א קלאפ, א זעטץ, איטליכער לייגט אויף איהר אנידער זיין פעקיל, זיין קלומעק. אייביג געהט זיא אין יאך, שלעפט, שלעפט נעביך ציגעל און לעהם מיט פיל מיה, מיט בלוט און מיט שווייס, וואס דערפון האט מען שוין אויסגעבויט גאנצע שטעדט! . . ."

אין דער צייט, אז דער קאפ מיינער איז פול געוועזען מיט וואונדערליכע מעשיות פון מכשפים און צויבערער; אין דער צייט, וואס חוץ דיא מעשה־ביכליך, וויא א שטייגער „טויזענט און איין נאכט" „צענטוריע־ווענטוריא" „בבא מעשה" וכדומה, וועלכע איך האב געשמאק געלייענט סאמע אין דער יוגענט, האב איך נאר אויף דאס־נייא וויא דיא האלעשקעס איינגעשלונגען נאך אנדערע מיני מעשיות; אין דער צייט, אז מיין הארץ איז געוועזען הייס, מיין בלוט אקראפ, און מיין כח־הדמיון פלאם פייער, אָר

אז מיינע געפיהלען זענען געוועזען פולווער, זיך אנגעצונדען און אויסגעשאסען פון א מינדסטען רייב, מיינע אויגען קרעניצעס, ווארעמבעדער, איטליכער, וואס האט עפּיס געליטען, האט אין זייא פאר זיך געפונען ווארמע, הייסע טרעהרין, אט אין דער צייט האט מיך די מעשה מיט דעם אומגליקליכען פרינץ שטארק גערירט, איך בין געווארען גאר צוקאכט.

— זאג מיר, איך בעט דיך! האב איך זיך אנגערופען, זאג מיר, וואו איז ער איצט? וואו געפינט זיך איצט דער שלימזלדיגער, דער אומגליקליכער פרינץ?

— דער פרינץ, האט דיא קליאטשע געענטפערט, דער שלימזלדיגער פרינץ ליגט איצט פאר דיר אין דעם געשטאלט, דעם פנים פון א קליאטשע!

איך האב געזיפצט, געוויינט און בעגאסען מיט בלוטיגע טרעהרין מיין בידנע קליאטשע.

[יז] 3

וואס לאזט מיך דיא קליאטשע הערען

דיא לבנה האט געשיינט און אראפגעקוקט מיט איהרע זילבערנע שטראהלען אין דער טיפער גרוב אויף דער טרויריגער סצענע. אז איך בין אביסיל צו זיך געקומען און אויפגעהויבען דעם קאפ האב איך געזעהן וויא דיא קליאטשע קייעט היא גאנץ רוהיג, קאלט, אהן א פיטצעל זארג, טאקי אזוי וויא א געבאהרענע, אמת'ע קליאטשע. אין מיין הארץ האבען געקאכט פארשידענע געפיהלען. באלד האב איך געפיהלט וויא דאס חיות געהט מיר פשוט אויס פאר רחמנות אויף דער קליאטשע, באלד ווידער האב איך געהאט אויף איהר פארדראס, סטייטש, וויא אזוי ליגט זיא אין דער בלאטע, אזוי רוהיג, קאלט, גלייך וויא זיא פיהלט נישט, פארשטעהט נישט איהר ביטערע לאגע, וויא אזוי עפענט זיך איהר דאס מויל צוקייען היא נאך אזא שרעקליכער סצענע און נאך אזעלכע קלעפּ, וואס זיא האט ערשט היינט געהאפּט! איך האב אנגעהויבען מסופק צו ווערען אויב דיא גאנצע מעשה איז נישט א חלום, אויב איך האב נישט צוטאן גאר מיט א פּראסטער קליאטשע, וואס האט אין זיך נישט אפילו קיין אדער פון א פרינץ, וואס האט נישט קיין שום געפיהל פון כבוד, פון האנער, און איז, מישטעהעס געזאגט, נישט אין שטאנד צופיהלען איהרע איינענע צרות, דיא גרויסע חרפות און

בזיונות

בזיונות. ווען זיא וואלט געהאט האטש א פיטצעל געפיהל, חאטש א פיטצעל פארשטאנד, וואלט זיא נישט בשום אופן געקענט ליגען אויף איהר ארט אזוי רוהיג. עס האט אין איהר בעדארפט קאכען דאס בלוט וויא אין א קעסיל, עס האט אין איהר בעדארפט זיך צובעוועגען איטליכס גליד, איטליכס אבר, זיא האט בעדארפט טראכטען, אין זינען האבען, אז עס איז נישט גוט צובלייבען אין דער וועלט דיא אייביגע קליאטשע, נישט גוט צולייד׳ען פון א ליאדען קונדס, פון א ליאד הינטעל, און בעדארפט זיך צושטרעקען אין דער לייג און אין דער ברייט, צוטאן פל-א מיטעל ווידער צובעקומען א פנים פון א מענשען. איך האב מיך געשעהמט פראסט פאר מיר אליין: נישט אנדערש איך בין משוגע! וואס האב איך געטאן? פאר וועמען האב איך ערשט אזוי געזיפצט, געוויינט? פאר וועמען האב איך פארגאסען בלוטיגע טרעהרין? פאר וועמען בין איך ערשט בפירוש געוועזען מקריב צוזיין מיינע טעג, מיינע יאהרען, מיין גאנץ לעבען? פאר וועמען? פאר א קליאטשע! פאר א יאדעשליווער, אפגעבארעטער שקאפע!... איך האב מיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען און מיט א צובראכען הארץ זיך אוועקגערוקט אביסיל ווייטער. —

דיא קליאטשע האט פלוצלים א זיפץ געטאן. איהר זיפץ האט מיר אין הארצען זיך אפגערופען וויא א דונער. איך בין פארציטערט געווארען. איין פייערדיגע געפיהלען פון רחמנות האבען ווידער אנגעצונדען מיין בלוט. איין זיפץ איהרער האט אין מיר אנגעמאכט א גאנצע איבערקעהרעניש און מיך ווידער שטארק געצויגען צו איהר וויא א מאגנעט. אט אזוי, האב איך געטראכט, איז טאקי גוט; זיפץ, זיפץ קליאטשע, דאס איז א גוטער סימן! פון דעם זיפצען זעהט מען ארויס דעם אומגליקליכען פרינץ, וויא ער רייסט זיך מיט אלע קרעפטען צו בעקומען א מענשליך פנים; אין דעם זיפצען הערט זיך זיין קול, וויא ער שרייעט: איך לעב נאך און פיהל נאך אלסדינג וויא אלע מענשען! עס הערט זיך וויא ער שרייעט און בעט רחמים: גוואלד, מענשען, דערבארעמט זיך, לאזט מיך צוריק אננעהמען מיין געשטאלט! זיפץ קליאטשע, זיפץ! דאס זיפצען קען עפּיס אנמאכען, עס קען אמאל ריהרען צוברעכען הערצער; עס קען אמאל אריינגעהן מענשען אין דיא אויערען, זייא וועלען אויך אנהייבען צוציטערען, וועלען רחמנות האבען און דיר העלפען, אט אזוי קליאטשע. אז דוא זיפצסט איז טאקי גוט! לעבין מיין קליאטשע

און וויא איך טראכט אזוי גיב איך א בליק; נישט אויפגעגעסען, נישט איז נישטא קיין לעק היא, זיא האט עס אין גאנצען אויפגעגעסען

איבערגעלאזט

איבערגעלאזט; איהר זאלט זאגען, אפילו א בלעטיל. א—א—א! האב איך ביי מיר געטראכט, אט וואס איהר זיפצן בעטייט! זיא זיפצט פשוט, וואס דערגעהט איהר נישט דיא קישקע, וואס זיא האט נישט נאך א בינטעל הייא, נאך א הויפען גראז. ווען זיא זאל בעקומען א סך הייא, א סך גראז, דערצו נאך עטליכע מעסטליך האבער, וואלט זיא געוועזען צופרידען, גאר איבערגליקליך. עס מעג שוין זיין וויא עס וויל זיך, אבי א סך האבער, אבי דיא קישקע. א טשיסטע קליאטשע, חלעבין!... דער געדאנק האט מיך גאר צושרויפט. פאר פארדרוס האב איך געציטערט און געוועזען שטארק צורודערט.

— דו טרעסטעלסט זיך! האט דיא קליאטשע געזאגט א קוק געבענדיג אויף מיר. עס איז דיר א פנים נישט גוט דא לעבין מיר?

— איך בין א מענש, האב איך געענטפערט מיט א שטעכווערטיל, איך בין א מענש מיט געפיהל, מיט פערשטאנד. מיר געפעהלט נישט אזא ארט, אזא בלאטע. דיר מעג עס אפשר געפעהלען!

— אוודאי איז דיר גוט צורייען! האט זיא זיך אנגערופען און א מאך געגעבען מיט דעם קאפ, איין אנדערער זאל וויא איך פארשטעלט ווערען אין א קליאטשע אזוי פיל יאהר, איין אנדערער זאל וויא איך אזוי פיל אויסשטעהן, זיין פאר וואגעלט, דערהרגעט, דערשלאגען, אזוי פיל איבערטראגען צרות און יסורים פון איטליכען בעזונדער, וואלט ער חלעבין שוין לאנג פארלאהרען זיין פערשטאנד, זיין געפיהל. עס וואלט איהם אי דאס לשון אפגענומען און וואלט געוועזען א טשיסטע בהמה.

— נו, נו, בין איך איהר אריינגעפאלען אין דיא תווך, דיר איז ליעב דיא בלאטע, דיר איז דא גוט?

— זיא צו מיר: דאכט זיך גוט. אלץ בעסער וויא פריהער. עס זענין געוועזען צייטען, וואס מען האט מיך נאר געטריבען און נישט געלאזען מיך אויסצורוהען אפילו קיין רגע. מיינע שונאים, פלעגען מיך אלץ טרייבען, טרייבען און צונעהמען ביי מיר דעם לעצטען כח. איצט, ווייניגסטענס, רוה איך דא א ביסיל, אויף דער בלאטע איז מיר ווייך צוליגען און איך גלייך חאטש א ביסיל אויס מיינע אלטע קראנקע ביינער.

— איך צו איהר: און דיא קלעפ, וואס דו האסט ערשט היינט געכאפט פון דיא קונדסים, און דיא הינט, וואס זענין ערשט נישט לאנג אויף דיר אנגעפאלען האסט-דו שוין פארגעסען? אפשר איז דאס ביי דיר אויך גוט?

זיא

— זיא צו מיר: אלץ בעסער וויא פריהער. אויך מיר הינט? הינט האסט-דו בעדארפט זעהען, וועלכע דיא לצים, דיא דייטשליך האבען א מאל אויף מיר אנגערייצט. יענע זענין געוועזען גרויסע, געלערנטע, האבען געסלושעט, געדרעהט מיט דיא וויידלען און אויסגעפאלגט אלסדינג, וואס מען האט נאר געהייסען, זענין צווישען דיא הינט געוועזען פשוט פראפעסארען, שכל האבען זייא געהאט כמעט וויא מענשען, אבער א הארץ און א מויל עכט הינטעשע. זייער ביס איז געוועזען שרעקליך, עד היום שטעהן נאך ביי מיר צייכענס פון זייערע ציין... דיא הינט, וואס דו האסט היינט געזעהן זענין פראסט קעלבליך, גראבע קעפ, אהן שכל, ווייסען אפילו נישט רעכט וויא אנצופאלען, וויא צובייסען, האוקען אהן טאלק, גלאט אבי געהאוקעט, און בילען אויך אקעגען דער לבנה, מיט א שטיקעל ברויט פארשטאפט מען זייא דאס מויל און דערנסטמאל קען מען פראנק און פרייא גנבהנען, ראבעווען פאר זייערע אויגען... אויך מיר קונדסים! קונדסים זענין געוועזען אין יענע יאהרען, וואס פלעגען זיך שטארק נארעש מאכען, איטליכען פארדרעהן דיא קעפ און אויסטראכטען ווילדע שטוקעס, וואס פלעגען זיך פארשטעלען קלאמערשט פאר בערען, מאכען בוא און שרעקען דעם עולם. אמת טאקי דיא היינטיגע קונדסים געהט אויך גארנישט אפ, נאר וויא קומען זייא אבער דאך צו דיא אלטע! אז יענע האבען זיך גענומען צו מיר מיט זייערע שטוקעס פלעגט מיר פשוט נישט ניחא זיין דאס לעבען. ווייניג א שטיינער האבען מיך געמוטשעט אט יענע שטארקע פערד, וואס דו האסט היינט געזעהן צווישען דיא תבואות!

— וואס רעדסט-דו? האב איך געזאגט שרעקליך פארוואונדערט און געמיינט זיכער, אז מיין קליאטשע רעדט פון דעם וועג. וואס הייסט? פערד האבען דיך אויך געמוטשעט? וויא קומען דיא פערד, דיא היינטיגע פערד צו דיר?

— ווען מענשען זאלען קענען אריינקוקען אין איטליכער זאך אינווענדיג וואלט זייא פארענטפערט געווארען א סך קשיות, האט דיא קליאטשע צו מיר זיך אנגערופען. נישקשה, איך רייד צו דער זאך. אט דיא ראזיגע פערד זענין גלגולים פון שרעקליך ווילדע קונדסים, וואס האבען פארצייטענס געמוטשעט דעם עולם, געארבייט מעשים און אנגעטאן זעהר פיל שאדען. אליין איז איטליכער געוועזען בעוודושנע, דאס הייסט אהן א זעל און אויף איהם האבען געמוזט ארבייטען טויזענטער דושעס. יענע פלעגען עסען דאס דאר שטיקעל ברויט מיט דעם שווייס פון זייער פנים, חוץ דעם זיך גארנישט

פארגינען

פאַרגינען אַפילו דאָס, וואָס זייא האָבען אַליין אַרויסגעבראַכט, אויסגעהאָוועט מיט זייער פּראַצע, אונ ער האָט זיך געבאָדען אין וואוילטיג, אויפגעגעסען זייער מיה אונ נאָך געשאַסטעט, פאַרשוועכדעט. יענע האָבען פון זיינעטוועגען איינגעלייגט דיא וועלט, מיט זייער אַרבייט איהם דאַראַבעט מאַיאָנטקעס, דערפער, שטעדט, מיט זייער מיה איהם געמאַכט אַ גרויס פאַרמעגען, אונ דאָס ביסעל עסען, וואָס זייא געפּיך פלעגען פון איהם אַ מאָל בעקומען, טאַקי נאָר אַבי צו דערהאַלטען דיא נשמה, האָט געהייסען אַ נדבה. זייא האָבען געהייסען אָרמע בעטלער אונ ער — בעל רחמים, אַ פריייאַגעביגער, אַ בעל צדקה, אַ בעל טובה. זייא אַז האָבען אויף איהם געהאָרעוועט איז עס געוועזען אַ גאַנץ געוועהנליכע זאַך, אַזוי האָט עס בעדאַרפט טאַקי צו זיין, אונ אַז ער האָט אַ מאָל געגעבען עפּיס אַ נדבה אויף הונגעריגע, אויף קראַנקע פון זייער שווערער האַראָוואַניע, האָט דערמיט דיא גאַנצע וועלט געהאַט צוטאָן, מען האָט עס בעזונגען, בעוואונדערט אין אַלע גאַזעטען אונ צוליינט אויף טויזענט טעלערליך, זאָל דער עולם וויסען אַז איז דאָ אַ בארמהארציגער, אַ גוטער, אַ פרומער, אַ דימענטיגער מענש!...

אַ מאָל זענין דיא פערד, געוועזען איידעלע מענשען, לייִדיגגעהער, היינט זענין זיי אויך איידעלע פערד, לייִדיגגעהער. וואָרים, לאָס מיר נאָר זיך נישט נאַרען, צו וואָס טויגען איידעלע, געלערענטע פערד? אַרבייטען, אַרבייטען דאַרף דיא פערדליך נעביך דיא פּראָסטע פערד, זייא אַקערען דיא פעלדער, פיהרען אי וואַסער אי האָלץ, שלעפּען, טראָגען משא אונ טוהען אַלסדינג אין דעם בעלבאַטעשקייט. דיא איידעלע פערד אַקעגען פיהרען זיך אַ גליקליכס לעבען אין שטאַל לעבען הייא אונ האָבער. פאָהרען זיך אַ מאָל אַרויס שפּאַצירען מיט זייער פּריץ, הייבען פיסליך אונ שטאָלצירען מיט זייער פעט בייכעל, מיט זייער שעהנעם אופּראַזש. אָדער טאַנצען, מאַכען אָנשטעלען אין דיא צירקען אונ נאַרען דערמיט ביי דעם עולם אויס דאָס געלט. צו וואָס ניטצט עס באמת אַז אַ פערד טאַנצט, מאַכט הוקעס־פוקעס? פאַר וואָס זאָל אַזאַ פערד געהן אין גאָלד אונ מען זאָל איהם, וויא גרויס עס איז, מיט געלט אָפּשיטען? לאָזען בעסער, יענע פערד אַרבייטען אונ נישט געהן אין שאָדען!

— שאַ, שטילער אַביסיל! האָב איך צו איהר געזאָגט. דוא רעדסט תמיד אַזוי פיל?

— אַך! האָט דיא קליאַטשע מיט אַ זיפץ געענטפערט, על פי רוב שווייג איך אונ קען נישט רייִדען אַפילו קיין וואָרט. מע וויל נישט איך זאָל

רייִדען

רייִדען גאַנץ אָפט איך קען אַפילו קיין פּיפּס נישט טאָן. דענסטמאָל בין איך טאַקי אַ קליאַטשע מיט אַלע פּישטשעוועקעס, האָטש רייד איבער מיר פון היינט ביז איבער אַ יאָהר וועל איך דיך נישט הערען, דוא וועסט שרייען געה רעכטס, אונ איך וועל מיר געהן לינקס, סיידען דוא וועסט מיך אָנגעהמען ביי דער טשאַפּרינע אונ שלעפּען מיט געוואַלד. דענסטמאָל קען אויף מיר רייטען נור עס וויל, אַפילו אַ יונגעל, אַ שוטה, אַ ווייסע־חברה־ניק, אַ דראַב, אַ טויגעניכטס, אַ לא־יוצלח! נאָר עס זענין דאָ געוויסע צייטען, וואָס מיר עפענט זיך אַ מויל, אונ אַז מען שלעפּט מיך דענסטמאָל ביי דער צונג, שיטען זיך מיר נייַן מאָס רייד פון דעם מויל. איך רייד דענסטמאָל פאַר פייער אונ פאַר וואַסער. עס זעצט דענסטמאָל פון מיר אַרויס מיט אימפּעט, וויא פון אַ פייערשפּייענדיגען באַרג, אַלסדינג וואָס עס האָט מיר זיך אָנגעקליבען אויף דעם האַרצען: גאַנצע וואָלקענס פּאַרדראָס, גריזאָטע, וועהטיג אונ פורעניות, עס צושפּילען זיך אין מיר דיא געבליטען, וויא ביסטרע טייכען אין ווערסנע, הייבען זיך אויף מיר אין דעם קאָפּ מיט שרעקליכע חוואַליעס, רייסען דעם מוח אונ שטופּען זיך מיר אַרויס דורך דיא אויגען. עס פּוקעט זיך מיר דיא גאַל, עס רעדט זיך אַרויס מיין ביטער האַרץ, מיין שווער געמיטה!...

— זאָג מיר נשמה, האָב איך זיך אָנגערופען, זאָג מיר, אַז עס איז שוין יאָ געקומען צו רייד, פאַר וואָס געהסט־דוא אין שאָדען? ערשט היינט טאַקי איז מען דערפאַר אויף. דיר אָנגעפאַלען. ערשט היינט האָט מען געשריגען, דוא מאַכסט אָן שאָדען!

— בעטראַכט דיא זאַך בעסער, האָט זיא געענטפערט, וועסט־דוא מיך אַזוי ניט בעשולדיגען, אַז מען רעדט פון מיין שאָדען מוז מען אַקעגען שטעלען אויך דעם נוטצען, וועלכען איך ברייִנג. וואָרים וויא דיא וועלט אין גאַנצען פיהרט זיך איצט, מוז מען בערעכנען דיא ביידע זאַכען, ווען נישט, קומט אויס, אַז כמעט איטליכער טוהט אָן שאָדען, קיינער כמעט איז נישט ריין פון דעם פעהלער אַפילו דער, וואָס עס שרייט דאַרויף געוואַלד. ביי דער היינטיגער פיהרונג אין דער גאַנצער וועלט אַרום אונ אַרום, איז שאָדען אַזאַ פעהלער, אַזאַ זינד, וואָס לאָזט זיך גאַרנישט אויסמעקען אונ פאַרענטפערט זיך מיט נאָך אַזאַ זינד. למאי, זאָגט מען, געהט יענער אין שאָדען? דאָס איז אַזאַ זינד, וואָס וויא דוא זאָלסט שרייען בלייבט זיא טאַקי אַלץ, זיא, קען מען נאָר פיהרען אונטער דעם דעקטוך, פאַרדעקט, פאַרהאַנגען מיט צדקה אָדער מיט נוטצען. שמעון דעה

דלית נגזל

נגזל שרייט, ראובן שאדעט! יא, ענטפערט מען, ראובן מאכט אביסיל קאליע, איין ברירה, וואס זאל ער טאן? דערפאר קוק אבער וויא ער נוטצט ערגיץ אנדערש!... און אויב איך נוטץ אויך? אויב איך האב אויך געבראכט און ברייננ דער וועלט פאלזע? דאס, דאכט זיך, וועט נישט אפלייגענען קיינער. פון אייביגע, אייביגע צייטען איז מען אויף מיר גערייטען, איטליכער האט פון מיר הנאה געוועזען, וועמען האב איך שוין אויף מיין ריקען נישט איבערגעטראגען? און וועמענס שאדען בין איך שוין נישט אויסגעשטאנען אין מיין לעבען? איך מיין, אז מיין ארבייט איז ווערטה א סך מעהר פון א הויפען גראז!... דאס, האסט־דוא איינמאל, היינט צווייטענס, פארגעס נישט, אז מיך קוועטשען דיא אומשטענדען, וועט מיך צווינגט דיא נויט. ווען איך וועל מיר אליין נישט זוכען עסען, וועט מען מיר טאקי נישט געבען. איך וועל מוזען לייגען דיא ציין אויף דער פאלעצע און שטארבען פאר הונגער. אויף דרך־ארץ קען איך נישט נווארטען. כל־זמן מען לעבט מוז מען עסען. וואס וויל איך דען מעהר וויא עסען? און וואס, מישטעהנעס געזאגט, איז אין גאנצען מיין שאדען? א הויפען הייא, אביסיל גראז!... יענע שעהנע פערד אבער האבען דאך כל־טוב, זייא גיט מען דאך זייער בעדערפעניש, זייא האבען דאך דאס רעכט צופאסען־זיך אומעטום פרייא אויף דעם גראז, פאר וואס געהן זייא אין שאדען? און נאך וואס פאר א שאדען! זייא צוטרעטען תבואות, פארוויסטען גאנצע פעלדער און מאכען תל.

— וואס פאר א שייכות, האב איך זיא געפרעגט, איז א מאל געוועזען צווישען דיר און יענע פערד, אדער, כפי דוא זאגסט, קונדסים?

— יענע קונדסים, דאדער כפי דוא זאגסט, פערד, האט זיא געענטפערט, פלעגען אמאל, אמאל אין דיא אלטע יאהרען שרעקליך זיך אפרעכנען מיט מיר און מיך פייניגען צום טויט. בשעת זייערע א קומפאניע האט זיך געלאזט אויף א מלחמה מיט דעם תוגר, האבען זייא מיך געבריקעט, געטרעטען מיט דיא פיס און פון מיר ארויסגעקוועצט דיא זאפט. א מאל האבען זייא מיר געלופעט דיא הויט, געטרענט דיא אדערען, מיך געשטעמפעלט, געברענט מיט גליהענדע קוילען פייער. אויף מיין פעל שטעהט אפגעדרוקט מיט אלערלייא צייכענס דיא גאנצע געשיכטע פון אכזריות, פון ווילדקייט און פון נארעשקייט, וואס האבען געהערשט אין יענע שווערע, ביטערע צייטען. מיין אפגעבארעטע פעל מיט דיא סינאקעס, מיין צוקאראבאשעטער ריקען

איז

איז דיא געשריבענע געשיכטע פון יענע אלטע דורות. קוק אויף מיין פעל און לייען!...

נאר־וואס דיא קליאטשע האט געענדיגט דעם שמועס האט זיא זיך אנגעהויבען שטארק צומינען, אויפגעשטעלט דיא אויערען און זיך צוגעהערט, גלייך וויא זיא האט עפיס געשפירט. באלד טאקי האט זיא זיך אויפגעשטעלט משונה געשווינד, וויא א שלאנג וואלט זיא א ביס געטאן, זיך אויסגעשטרעקט, אויסגעקנאקט דיא ביינער, א טרעסיל געגעבען מיט דער טשאפריגע און געקוקט וויא א געבאהרענע קליאטשע. פלוצלים איז איינער עפיס צוגעקומען, האט זיך ארויפגעהאפט אויף איהר רייטענדיג און איז מיט איהר פארשוואונדען געווארען.

[5] 4.

ישראליק פארקריכט קיין בויבעריק!

וויא א ווינטמיהל האט אין מיר דיא גאנצע וועלט זיך געדרעהט פון דעם אלסדינג, וואס איך האב געזעהן מיט מיינע אויגען און געהערט מיט מיינע אויערען. עפיס איז מיר פארגעקומען אלסדינג פארקעהרט, אלסדינג קאפויר. אלע בשעפעניש האבען אין מיר זיך אויסגעמישט, זיך פארביטען איינס מיט דעם אנדערען, עס האט מיר זיך געדאכט, אז אלע זענין נישט נדאס, פאר וואס זייא גיבען זיך אויס, קיינער איז אינווענדיג נישט דאס וויא אזוי ער זעהט אויס פון דרויסען. אפנים דיא אינדיאנער, וואס גלויבען, אז דיא נשמות פון מענשען געהען איבער אין אלערלייא בעשעפעניש, און דיא בעלי־הקבלה להבדיל זענין טאקי גערעכט. דיא גאנצע וועלט איז לויטער גלגולים, אפנים אז דער טעם, וואס שטעהט ערגיץ אין א סידור, פאר וואס עס איז אמצוה צועסען פיש שבת, כדי דערמיט מתקן צו זיין דיא נשמות, וואס ווערען אין זייא מגולגל, איז טאקי זעהר אמת. אויב אזוי בעקומט דאך דיא וועלט גאר איין אנדער פנים, מען מוז אויף איהר קוקען מיט אנדערע אויגען און בעטראכטען איטליכע זאך גאר אנדערש. אין א מענשען, קען זיין, ליגט בעגראבען א הונט און אין א הונט ליגט בעגראבען א מענש. א פונט פרישע פיש, קען זיין, איז א פונט פרישצאפעלדיגע נשמות, אין א גוטען קארפ אויף דעם פאלימעשוק ליגט

ארויקער

א דיקער, א פעטער בעל־טאקסע, געקאכט מיט פעפער און ציבעלע! אויב אזוי וועלען דאך פארענטפערט ווערען א סך קשיות אין דער השגחה אויך אין דיא הנהגות פון פיל מענשען. עס וועט שוין פארענטפערט ווערען פון וואנען עס האבען זיך גענומען ביי אונז — שוטים, נאראנים, צביאקעס, בטלנים, קהלס לייט, חאפערס, בעלי טאקסעס, נביאים, נאמנים, שתדלנים, בעלי טובות, שטאדטס־יורשים, פיינע בריות, שעהנע מענשען, גאטס־סטראפטשעס, טענצער, טעלערלעקער און קאכלעפעל. מען וועט שוין פארשטעהן ווער זייא זענין, פון וואנען זייא שטאמען, וועמענס טבע זייא האבען און וואס איז זייער תכלית, זייער כוונה אויף דעם עולם־צווישען אונז אומגליקליכע, זינדיגע מענשען. — דער קאפ האט מיר פון אזעלכע געדאנקען אזוי זיך געדרעהט, אז איך געדיינק נישט, וויא איך בין געקומען אהיים, וואס דארט איז מיט מיר פארגעגאנגען און וויא איך האב מיך געלייגט שלאפען. נאר אז איך בין אויפגעשטאנען האב איך געזעהן לעבין מיר זיצט מיין מאמע, אנ־דער־ביי אביסיל איז געשטאנען איין אלטע גויע און עפיס א מאנספארשוין.

— וואס מאכסטו ישראליק? האט מיך דיא מאמע געפרעגט מיט פארוויינטע אויגען. פיהלסטו זיך איצט בעסער אביסיל?

— וואס הייסט, וואס מאך איך? האב איך פארוואונדערט מיך אנגערופען. איך פיהל מיך געזונט אזוי וויא תמיד.

— געדאנקט און געלויבט איז גאט! האט דיא מאמע געזאגט מיט א פרעהליך פנים, דוא ביסט, מיין קינד, געוועזען זעהר קראנק. מיר האבען מורא געהאט, אויב דוא ביסט חלילה אויף אייביג נישט אראפ פון דעם זינען.

דיא אלטע גויע האט דערווייל עפיס געשעפטשעט און געגעניצט שטארק הויך אויף א קול. דער מאנספארשוין, האט זיך געפארעט אין א ווינקעל, געגלאצט מיט דיא אויגען, געמאכט משונה ווילדע הויות, געטופעט, גלייך וויא ער האט מיט עמיצען זיך געקריגט און מיט א בייזער גערעדט עפיס אזעלכע מיני ווערטער:

— איך בין אייך משביע בשם לוציפעריציאל, בשם פלוטאניאל, צערבעריאל, פראזערפיניאל, בשם... בשם... און בשם... אז איהר זאלט קיין שליטה נישט האבען אויף ישראליק בן ציפע, צוזייעט זיך, צושפרייעט זיך אין דיא וויסטע פעלדער, אין דיא פוסטע וועלדער. דארט שטעהט א שטיין, אויף דעם שטיין נאך א שטיין, דארט שטעהט

אבארג

א בארג, אויף דעם בארג נאך א בארג, אויבען זיצט שמינדריג בן געץ, און פאסעט ווילדע קעץ. חאפט וואו ערגיץ נאר א קאטער, חאפט וואו ערגיץ נאר א פיקערנאטער, חאפט פון דער וועלט אלע פליעגען, טאראקאנעס, גרילען, פלייא, וואנצען, און געהט מיט זייא טאנצען. טאנצט אין דיא פוסטע וועלדער, אין דיא וויסטע פעלדער, טאנצט, שפרינגט, קוועלט, און לאזט צורוהע דיא וועלט!...

— וואס טוהט זיך דא אזוינס? האב איך שטארק פארוואונדערט געפרעגט דיא מאמען, וואס איז אזעלכס געשעהן?

— זאל שוין מעהר זיך נישט אומקעהרען דאס, וואס איז געשעהן! האט דיא מאמע געענטפערט. דאס איז געשעהן מיט עטליכע טעג פריהער. דוא האסט אונז גוט דיא נשמה ארויסגענומען מיט דיינע שרעקליכע רייד, נישט היינט געדאכט, נישט ביי אונז אין שטוב געדאכט!

— האפט דיא אלע נפשות וואס בייסען, פיאווקעס, וואנצען, שצערעס, פרייסען, לאזען זייא אלע פאר ישראליק בן־ציפע געהן אין קאהן, פארשלעפט זייא אין דער מדבר, צורייבט זייא וויא מאהן! האט דער מאנספארשוין א געשרייא געטאן און אנגעהויבען צובלאזען, גלייך וויא ער האט דערמיט עמיצין פאר טריבען. דערנאך האט ער זיך געווענדעט צו דער מאמען און געזאגט: ציפע! איך פארע מיך שוין מיט דיא לצים אפשר א יאהר דרייסיג, יא, אזוי, ציפע, איז טאקי דער חשבון, באלד נאך דער ערשטער בהלה, נישט היינט געדאכט, בין איך געווארען א בעל שם, א פאר יאהר פאר דער גרויסער שרפה, פונקט אין דער צייט, וואס רב טוביה קלמן רב גדליה איטעס האט געפונען אין דער שטאדט איין אוצר, פריהער מיט א יאהר לערך, אז מען האט אויסגערייניגט דעם טייך און דיא מקוה. יא, ציפע, עס וועט שוין טאקי זיין א יאהר דרייסיג, אויב נישט מעהר. אין דער צייט האב איך מיט זייא גענוג זיך געפארעט. דיא לייט האבען פון מיר היינט געהאפט דעם פסק, נישקשה! דאס איז געוועזען זייער ארבייט, זייער מלאכה.

האא־הוך! האט דיא אלטע גויע אויף א קול א געניץ געטאן, עפיס געשפראכען, אויסגעשפיגען און ווייטער מיט א געניץ טאקי דערנאך אויסגעלאזען: טראסצא איח מאטערי!

איך האב דאס אין גאנצען נישט פארשטאנען און זיך שטארק געוואונדערט, וואס טוהט־זיך דא מיט מיר אזוינס? איך האב געבעטען

דער

דֶער מַאמֶען, זיא זָאל מִיר דֶערְצֶעהְלֶען אַלְסְדִינְג מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף לָאם מִיךְ וִויסֶען אויף וֶועלְכֶער וֶועלְט בִּין אִיךְ. דִיא מַאמֶע הָאט גֶעוִוישְׁט דִיא אוֹיגֶען אוּנ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּדֶערְצֶעהְלֶען מִיט דִיא וֶוערְטֶער:

אַז דוּא בִּיסְט פַארַאכְטָאגֶען, גֶעדֶענְקְסְט־דוּא, אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען שְׁפַּאצִירִין אויף דֶעם פֶעלְד אוּנ נִישְׁט צוּרִיק גֶעקוּמֶען בִּיז שְׁפֶּעט בַּייא דֶער נַאכְט, זֶענִין מִיר אַלֶע גֶעגַאנְגֶען אוּנְטֶער דֶער שְׁטָאדְט אוּנ זִיךְ צוּלָאזְט אִין אַלֶע זַייטֶען דִיךְ אוֹיפְצוּזוּכֶען דָארְט. מִיר הָאבֶּען אַזוֹי לַאנְג גֶעזוּכְט, גֶעזוּכְט, בִּיז מֶען הָאט דִיךְ גֶעפוּנֶען שְׁלָאפֶענְדִיג אוּנְטֶער אַ בּוֹים עֶרְגִיץ לֶעבִּין אַ קַאנַאוֶוע. קוּמֶענְדִיג אַהֵיים הָאט מֶען שׁוֹין אַרוֹיסְגֶעזֶעהֶן אִין דִיר, אַז דוּא בִּיסְט עֶפִּים צוּטְרָאגֶען. עֶס הָאט פוּן דִיר זִיךְ אָפְּגֶעטָאן דֶער שְׁלָאף אוּנ בִּיסְט גֶעוֶועזֶען שְׁטַארְק צוּקָאכְט. אויף מָארְגֶען הָאסְט־דוּא אִין מוֹיל נִישְׁט גֶענוּמֶען קֵיין עֶסֶען, אַלְץ גֶעוֶועזֶען צוּרוּדֶערְט, פַארְטְרַאכְט אוּנ גֶערֶעדְט צוּ זִיךְ אַלֵיין עֶפִּים אַזֶעלְכֶע וֶוערְטֶער, וָואס אֵיינֶם צוּם אַנְדֶערֶען הָאט זִיךְ נִישְׁט גֶעקְלֶעבְּט. מִיר אַלֶע אִין שְׁטוּבּ הָאבֶּען עֶס נִישְׁט גֶעקֶענְט פַארְשְׁטֶעהְן, וָואס זָאל דָאס בֶּעטַייטֶען? דֶערְנָאךְ אָבֶּער, נִישְׁט הַיינְט גֶעדַאכְט, נִישְׁט פַאר קֵיין יוֹדֶען גֶעדַאכְט, הָאט עֶס זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַרוֹיסְגֶעהֶענְדִיג. אויף דֶעם הוֹיף אִיז דִיר אַקֶעגֶען גֶעקוּמֶען אוּנְזֶער הוֹיכֶער גַאלַאנְסְקֶער הָאהְן, וָואס הָאט עֶרְשְׁט נָאר זִיךְ גֶעקְרִיגְט, גֶעשְׁלָאגֶען מִיט נָאךְ אַ הָאהְן. וַואשְׁע בְּלַאגָאראָדִיֶע! זָאגְסְט־דוּא צוּ אִיהְם אוּנ נֶעהְמְסְט אַרָאפּ דָאס הִיטֶעל, אִיהְר זֶענְט אַ גְוַוארְדֵייֶעץ, טְרָאגְט שְׁפָּארֶען אוּנ שֶׁעהְנֶע פֶעדֶערֶען, דִיא וֶועלְט הַאלְט אַייךְ פַאר אַ גֶעבִּילְדֶעטֶען, פַאר זֶעהְר אַ פַארְשְׁטֶענְדִיגֶען, נָאר, זַייט מִיר מוֹחֵל וָואס אִיךְ וֶועל אַייךְ זָאגֶען, אַייֶער אוֹיפְפִיהְרוּנְג אִיז חָלֶעבִּין עֶפִּים נִישְׁט אַזוֹי שֶׁעהְן. זִיְנְט אִיהְר וָואהְנְט בַּייא אוּנְז הֶערְט מֶען נִישְׁט מֶעהְר וִויא אִיהְר שְׁרַייעְט, פִילְדֶערְט אוּנ שְׁלָאגְט זִיךְ דָאס מִיט דֶעם, דָאס מִיט יֶענֶעם, אַלְץ פַאר וַוייבֶּער, פַאר פּוּסְטֶע זַאכֶען! קַארְג לִיבֶּעם פִיהְרְט אִיהְר אַלֶע טָאג? ווִילְט אִיהְר נָאךְ בַּייא דֶעם אַנְדֶערֶען זַיין אֵיינְצִיגֶע אויךְ צוּנֶעהְמֶען. וָואס אַ שְׁטֵייגֶער הָאט אִיהְר גֶעהַאט עֶרְשְׁט צוּ יֶענֶעם שְׁלִימְמַזְלְנִיק? פַאר וָואס זֶענְט אִיהְר גֶעגַאנְגֶען מִיט אִיהְם נַא פָּאיֶעדִינַאק אוּנ אִיהְם סְקַאלֶעטְשֶׁעט? אַט אויף דַארוֹיף הָאט אִיהְר שְׁפָּארֶען, אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערֶען אַיין אוּג זִיךְ אַרוֹיסְצוּנֶעהְמֶען? אוּנ דָאס הֵייסְט נָאךְ בַּייא אַייךְ כָּבוֹד, הָאנֶער! בַּייא דֶעם פְּרָאסְטֶען עוֹלָם הֵייסְט עֶס פָּשׁוּט רְצִיחָה. אַ רַחֲמָנוּת חָלֶעבִּין אויף אַייער וַוייבּ. זיא נֶעבִּיךְ פְּלַאגְט זִיךְ, פִיהְרְט זִיךְ

זִיךְ דָארְט, אַרוּם מִיט אַייעֶרֶע קִינְדֶער. אִיהְר ווִילְט צוּ זֵייא אֲפִילוּ קֵיין שְׁמֶעק נִישְׁט טָאן, לוֹיפְט גַאנְצֶע טֶעג נָאךְ אַנְדֶערֶע אוּנ הָאט אִין זִינֶען נַארֶעשְׁקַייטֶען. הֶער גַאנְז, הֶער אִינְדִיג גֶעפֶעהְלֶען מִיר חָלֶעבִּין בֶּעסֶער, דִיא וֶועלְט הַאלְט זֵייא פַאר נַארָאנִים, פַאר פְּרָאסְטַאקֶעס, זֵייא פִיהְרֶען זִיךְ אָבֶּער אויף גַאנְץ אָרֶענְטְלִיךְ, זֶענִין גֶעטְרַייֶע טַאטֶעס אוּנ מְפַרְנְסִים וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער ווִיא גָאט הָאט גֶעבָּאטֶען. אִין פַארְגְלַייךְ מִיט זֵייא, טוֹיגְט אִיהְר חָלֶעבִּין, וַואשְׁע בְּלַאגָאראָדִיֶע, טַאקִי אויף כַּפָּרוֹת! — אַוֶועקְגֶעהֶענְדִיג פוּן דֶעם הָאהְן דֶערְזֶעהְסְט־דוּא אוּנְזֶער קִיה מִיט דֶעם קֶעלְבִּיל לֶעבִּין צֶעבֶּער קָאלָאוֶוע. דוּא הָאסְט מִיט זֵייא זִיךְ גֶעוִויטֶעט זֶעהְר שֶׁעהְן. אַ, מַאדַאם קִיה! זָאגְסְט־דוּא, וִויא גֶעהְט עֶס? וָואס מַאכְט אַייעֶר וֶוערְטְהֶער גֶעמַאהְל, הֶער בִּיק? אַייעֶר אַנְצוּג, מַאדַאם, גֶעפֶעהְלְט מִיר זֶעהְר, עֶר אִיז אִי שְׁטַארְק אִי שֶׁעהְן, דֶער עֶק וָואס שְׁלֶעפְּט זִיךְ אַייךְ הִינְטֶען נָאךְ אִיז הַיינְט סַאמֶע דִיא נַייעֶסְטֶע מָאדֶע, עֶר פַּאסְט זֶעהְר דִיא דַאמֶען... גַאנְץ שֶׁעהְן חָלֶעבִּין, אַייעֶר מַאן הָאט פוּן אַייךְ בֶּעקוּמֶען הֶערְנֶער! זֶעהְר אַ שֶׁעהְנֶע מַתָּנָה חָלֶעבִּין. עֶס מוּז אִיהְם שְׁטַארְק הֲנָאָה טָאן. לָמַאי אִיז עֶר תָּמִיד אַזוֹי בֶּעשֶׁעפְטִיגְט? מֶען מוּז מִיט אַ וַוייבּ אַמָאל אַרוֹיסְגֶעהְן שְׁפַּאצִירִין אוּנ אִין אֵיינֶעם מַאכֶען וִויזִיטִין. וָואס דֶען זָאל אַ דַאמֶע טָאן? אִיהְר הַאלְט אַ פָּנִים מִיט יֶענֶע, מַאדַאם קִיה, אַז נְקֵבוֹת זֶענִין נִישְׁט בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען צוּ עֶרֶענְסְטֶע אַרְבֵּייט וִויא דִיא מֶענֶער. וָואס פַאר אַ פָּנִים הָאט עֶס אַ שְׁטֵייגֶער, אַז אַ שִׁיקְסֶע טְרַייבְּט אָן? יָא, הָאט אִיהְר שׁוֹין בֶּעקַאנְטְשַׁאפְט גֶעמַאכְט מִיט אוּנְזֶער הָאלֶענְדֶערְגֶע? אַךְ, זֶעהְר אַ שֶׁעהְנֶע, אַ דִיקֶע דַאמֶע! אוֹיסְלַאנְד אִיז טַאקִי גָאר עֶפִּים אַנְדֶערְשׁ! הֶער בִּיק אִיז, דַאכְט זִיךְ, מִיט אִיהְר אַ נָאהֶענְטֶער שְׁמֶעלְקֶע! גֶענִיסֶען זִיא אַבִּיסִיל קָאנְפֶעטוּר, הָאסְט־דוּא אִיהְר גֶעוִויזֶען אויף דֶעם צֶעבֶּער, גֶענִיסֶען זִיא מַאדַאם אוּנ גִיט אויךְ אַייעֶר פְרַיילִין! שֶׁעהְמְט זִיךְ נִישְׁט פְרַיילִין קֶעלְבִּיל. זֶעהְר גְלַייךְ, מַאדַאם קִיה, וָואס אִיהְר הַאלְט אַייעֶר פְרַיילִין תָּמִיד לֶעבִּין אַייךְ. וָואס קוּמְט אַרוֹיס פוּן דִיא דָאזִיגֶע, וָואס מֶען גִיט עֶרְגִיץ אָפּ אויף דֶער הָאדִיווָלֶע? אַ גֶענַארְטֶע זַאךְ חָלֶעבִּין! רֶעדְט מֶען שׁוֹין בֶּעסֶער אַייעֶר פְרַיילִין שִׁידוּכִים? שֶׁעהְמְט זִיךְ נִישְׁט פְרַיילִין, נִישְׁקְשֶׁה, דָאס אִיז אַ בֶּעקַאנְטֶע זַאךְ. קֶעלְבֶּעלִי אִיז אַ גוּטֶע, אַ כְּשֵׁרָה ווִיא דִיא מַאמֶע. אִיךְ זָאג אַייךְ חָלִילָה נִישְׁט קֵיין קָאמְפְּלִימֶענְט, טַאקִי נָאר דֶעם רֵיינֶעם אֱמֶת... גְרָאד דֶענְסְטְמַאל, בֶּעדַארְף זִיךְ צוּמַאכֶען, קוּמְט צוּא אוּנְז מִיט אַ וִויזִיט הֶער

צעמפעל מיט דער פרויא און מיט דיא טעכטער. האפסט־דוא, נישט היינט געדאכט, דעם צעבער, טראגסט איהם געשווינד אין זאל אריין, שטעלסט איהם אניד[ע]ר פאר דיא געסט און פריגלאשעסט זייא אויף קיהעש צוזעסען פאלאווע, שוין צייט חלעבין, זאגסט דוא, דיא קיה אויסצומעלקען און זייא צופארטרייבען. ביז וואנען איז דער שיעור אזוי זיך־ארומצושלעפען? ביי אונז אין דעם בעליבאטעשקייט געהט עפיס צו גאר אהין א טאלק!.... דוא קענסט דאך דיר משער זיין, וויא מיר זענין געבליבען אלע גיפלעווט און וויא איטליכען איז געוועזען אויף דעם הארצען. איך האב דיך געשווינד ארויסגעפאטערט און אליין בין איך פון יוצא וועגען, געבליבען זיטצען לעבין דיא געסט, וויא אויף שפילקעס. פלוצלים הער איך א געשרייא, איך לויף ארויס און זעה, איז מיר פינצטער געווארען אין דיא אויגען! אין שטוב שטעהט רב איציק וואלף, א פיינע בריה, א גבאי, וואס אלסדינג פון דער שטאדט איז אין זיינע הענט און מען גלויבט איהם אויף נאמנות. דוא שטעהסט אקעגען איהם און שרייעסט, נישט היינט געדאכט, מיט אזעלכע ווערטער: מישטעהנעם געזאגט וויא אונזער קהל פיהרט אין גאנצען! אבי מען בעקומט שוין דעם באק, דעם קהלשען צאפ, לאזט מען איהם אפ און קיינער קוקט זיך אויף איהם מעהר נישט ארום. וואס טוהט אבער אזא צאפ? ער געהט מייסטענס אין קלויז, דארט איז זיין מקום מנוחה, ער פישט, זייט מיר מוחל, אויף שמות, שפרינגט אין גערטנער מיט דער גאנצער חברה ציגען, חאפט זיך שטילערהייט אריין צו איטליכען אין שטוב, קוים קעהרט מען אוועק דיא אויגען, שטעקט ער אריין דיא מארדע אין א מולטער, אין א קעסטעל, אדער אין א פושקע און מאכט אן שאדען. נעהם־זשע קהל דיין צאפ און פאר דעם בערדיל און מאך אזוי, אז ער זאהל מעהר נישט שפרינגען אין דיא גערטנער, מעהר נישט חאפען פון דיא מולטער, גיין, דאס טוהט נישט קיינער, איטליכער האט מורא צו איהם אפילו זיך צוצורירען! מאכט זיך אמאל שטעהן איין עדה יודען און שמיעסין פון תוך זאכען, דערזעהן זייא פון דערווייטענס דעם צאפ, אט דעם קהלשען צאפ, הייבט דיא הויט אויף זייא אן צוציטערען און צולויפען זיך אין אלע זייטען. אנדערע ווייסען נישט פון אזעלכע צאפעס וואס צוזאגען, זייא קען זיך דאכטען, דאס איז נאר א פזמון, ביי אונז יודען אבער איז א קהלשער־צאפ א גאנץ געוועהנטליכע זאך.

דאס דואל ביים אנהייב פון קאפ' VI, זז' 45-49

— ציפע! האט דער בעל־שם זיך אנגערופען. נישט ער חלעבין, נישט ער האט עס גערעדט. דאס זענין זייערע ווערטער, דאס וואקסט פון זייא, פון דיא לצים וואקסט עס.

— פראווידע, האט זיך אריינגעמישט דיא אלטע גויע, וואס האט פארשטאנען, אביסיל יודעש, עטא איהניע דילע. טראסצא איח מאטערי!

אלע האבען דרייא מאל אויסגעשפייגען, דיא מאמע האט געווישט דיא אויגען און ווייטער דערצעהלט:

— דוא האסט יענעם טאג, נישט היינט געדאכט אנגעטאן מעשים, איך קען גאר אזוי פיל נישט ארויסזאגען, וואס דוא האסט דענסטמאל איבערגערעדט. א סך שעהנע, כשרה מענשען האסט־דוא געמאכט צו בהמות, צו חיות רעות. קיינער האט פון דיר זיך נישט גענארט. עפים איז דיר נישט אראפ פון דער צונג א שקאפע, אלץ גערעדט: מען צופט זיא, מען רייסט זיא. דיינע רייד, רבוני של עולם, לאזען נאר אוועקגעהן מיט דעם רויך, מיט דעם ווינט, אויף פוסטע פעלדער, אויף פוסטע וועלדער! אין דער שטאדט האט דערווייל געקלונגען, אז דיר האט זיך איבערגעקעהרט דער מוח, דוא ביסט משוגע. איך האב באלד געשיקט נאך דער זנאחערקע און להבדיל נאך דעם בעל שם. מיר האבען דיך אריינגעלייגט אין בעט, דיר געטאן אלע מיטעל, ביז גאט האט געהאלפען דוא ביסט אנשלאפען געווארען און היינט, געלויבט און געדאנקט גאט, האסט דוא זיך אויפגעחאפט געזונט.

אין מיטען דרינען איז אריינגעקומען בריינדיל דיא זאגערין, וואס דיא מאמע האט זיא געשיקט אויף דעם היילינען ארט רייסען קברים און מעסטען פעלד. זיא האט אריינגעהענדיג דרייא מאל געקושט דיא מזוזה און צוגעלאפען צו דער מאמען פארוויינט, פארחליפעט מיט דיא ווערטער:

— איך האב געבעטען דיא באבע יענטען, דיא מוהמע זעלדען, זאלען א ליכטיגען גן־עדן האבען, זייא זענין געוועזען כשרה יודענעס, דעם טאטען, דעם זיידען רב שעפסלין און דיא גאנצע משפחה. איך האב אויך געבעטען דיא אלטע רביצין, דיא צדיקעס, איהר זכות זאל אונז בייא־שטעהן. זייא וועלען זיך מיהען, דער וואס ער לעבט אייביג וועט דערהערען זייער תפלה, ער איז דאך א טאטע, רחום, צדיק. ישראליק וועט איה״ש זיין געזונט. מען האט איהם בעדארפט פריהער אויסקוויקלען נאך אמאל מיט אייער און אויסגיסען פון וואקס. דאס איז איהם געקומען פון א דערשרעקעניש. פאר א יאהרען האט עס זיך געמאכט אקוראט אזוי מיט דעם ברודער מלמדים

זוהן. קרוינע האט איהם באלד גוט אויסגעקוויקעלט מיט אייער און צוגענומען ווייא מיט דער האנד. וואס מאכט ער איצט, ציפע?

— נישקשה! האט דער בעל־שם זיך אנגערופען. איך האב זייא פארטריבען. דאס איז געווען זייער ארבייט, בריינדיל, זייער מלאכה. איהר מעגט אפילו פרעגען דיא ערלטע, זיא איז מבין כל־דבור. מיר האבען שוין עפיס אויך איבערגעהאט עסקים אין אונזער לעבען.

— פראוודע, בריינדליא, האט דיא אלטע גויע געזאגט און צוגעשאקעלט מיט דעם קאפ, שטשא פראוודע טא פראוודע. עטא איהניע דילע. טראסצא איה מאטערי!

— איך וויים אסור נישט, האט דיא מאמע צו מיר זיך אנגערופען, פון וואנען קומט צו דיר אזעלכע זאכען, אזעלכע ווילדע מחשבות און אזעלכע פוסטע רייד? נישט אנדערש טאקי, קלעהר איך, אז דאס קומט פון דיינע ביכליך, וואס דוא האסט זיך פארטיפט אין זייא. נישט איינמאל האב איך דיר געזאגט: ישראליק, א שעהנע ריינע כפרה דער גאנצער עקאנאמענט מיט אזעלכע נארעשע ביכליך, און פארשלאג דיר נישט דעם קאפ מיט אזעלכע משוגענע מעשיות! א קאטאוועס א לאנגע צייט כסדר האסט־דוא הויך אויף א קול איינגעטאזערט מעשיות, עפיס פון א סאלעוויא א ראזבאיניק, פון א בערימטען ריצער, וואס פלעגט אויסטרינקען א ירדן בראנפין און אויסבייסען גרויסע דעמבענע בייםער אזוי גרינג וויא א האר; מעשיות פון א מכשף קאשצייא און עפיס פון א באבע יאגע, וואס האבען געקעהרט דיא וועלט און וואס זייערע פערד האבען גערעדט וויא מענשען; מעשיות פון א שטיפמאמע, וואס האט איהר שטיפזוהן פארשטעלט אין א צאפ און נאך אזעלכע מעשיות, וואס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען. וואס לען, גוטין קען ארויסקומען פון אזעלכע פוסטע זאכען?

— סטייטש מאמע לעב! האב איך געזאגט. אין אונזערע ספרים שטעהן דען נישט אזעלכע מעשיות? ווייניג האסט־דוא מיר אליין דערצעהלט און ווייניג האב איך מיך פון אנדערע אנגעהערט דערצעהלענדיג. אי אזעלכע מעשיות אי נאך מעשיות פון וואוקאלאקעס און פון גלגולים? וויפיל געבראטענע היהנער האבען שוין ביי אונז יודען געהערט קרעהן ליגענדיג פאר זייא אויף דעם טעלער? וויפיל קעלבליך, וויפיל קיה, וויפיל אקסען, ביקעס, פערד און אייזלען האבען פון דער העלער הויט זיך צו וויינט און געבעטען תיקון? וויפיל אזעלכע האבען שוין דיא בעלי שמות מתקן געוועזען און זייא נעבראכט צו קבר ישראל? מי מנה עפר יעקב!

וואס

— וואס איז דאס פאר א ווערטער? האט דיא מאמע מיט שרעק זיך אנגערופען און געמיינט, איך רעדט ווידער פון דעם וועג. הא, וואס הייסט עס אזוינס מנה?

— נישקשה, ציפע! האט בריינדיל זיך אונטערגעכאפט מיט א שמייכעלע פאר תענוג, וואס זיא קען איצט ארויסווייזען, אז זיא איז א וואולקענוודיגע. דאס דייטש: ווער קען איבערצעהלען עפר דיא ערד, דאס הייסט דיא קברים, יעקב, וואס מען האט אנגעמאכט ביי יעקב, דאס מיינט מען דיא יודען, וואס הייסען יעקב.

— וואס ער זאגט מכח גלגולים, האט דער בעל־שם זיך אריינגעמישט אין שמועס, שווער איך ביי בארד און פאות, אז מיר אליין האט זיך שוין געטראפען אין מיין לעבען א סך גלגולים ארויסצוטרייבען. איך האב זייא אליין געהערט שרייענדיג, איך זאל אזוי הערען שופר של משיח!

— סטייטש גלגול, סטייטש גלגול, האט בריינדיל געזאגט מיט א פארפרומט פנימעל. דאס שטעהט געשריבען אין ספרים. דאס איז זעהר געוועהנטליך. וואס באדארפט איהר מעהר פון דעם קאבצאנסקען גלגול? דיא גאנצע וועלט האט מיט איהם געקלונגען. שא, ברוך מזכיר נשמות! ביי אונז האט דען זיך נישט געטראפען אמעשה מיט א שווארצען קאטער? דאס איז געוועזען א דרייא יאהר נאך מיין חתונה, מיט דעם צווייטען מאן עליו השלום, סאמע אין דער צייט ווען איך בין פארגאנגען אין טראגען מיט מיין האצקעלען, זאל געזונט זיין, איך געדיינק אפילו, מען האט דענסטמאל געלאזט מכריז ומודיע זיין. אז מעוברת'ע זאלען נישט געהן קוקען.

— דוא הערסט מאמע לעב? האב איך צוא איהר זיך אנגערופען, דוא הערסט, וואס דער בעל שם און בריינדיל זאגען?

— עט, חלעבין ישראליק! האט זיא געענטפערט עפיס אהן לשון. אונזערע להבדיל זענען עפיס אנדערש. עט, חלעבין וואהין דוא פארקריכסט! עט, ישראליק, עט, וויא קען מען אזעלכס פארגלייכען? דאס איז אין דער טומאה און דאס איז אין דער קדושה להבדיל.

— אמת! וויא איך טראג בארד און פאות, האט דער בעל־שם צוגעבאסעוועט דער מאמען. א גוטער תירוץ חלעבין, ציפע! אזוי איז טאקי דער אמת, בנאמנות!

— נוא א שטשא וויא קאזשעטע? האב איך גלאט א זאג געטאן צו דער אלטער גויע, אז איך האב ארויסגעזעהן, דא וועט שוין קיין טענות נישט העלפען און פאנשאלוא מען וועט נאך זאגען, איך בין משוגע.

ווין

— ווין מאַמע פּראָווע, האָט זיא געענטפערט און געשאָקעלט מיט דעם קאָפּ. עטאַ איחניע דילע, טראַסצאַ איח מאַטערי!

5.

ער האָט זיא ווידער דערטאַפּט.

(VII קאַפּ')

עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט און דיא אַלע זאַכען, וואָס האָבען מיט מיר זיך געטראָפען, האָבען ביסליכווייס אָנגעהויבען צופאַרגעסען ווערען. יענע מיני פאַרשוויגען, וואָס זייער גאַנצע עובדא איז אַלץ אַנדערע אויף דעם קאָפּ צוטראָגען און זיך אָפּצוגעבען מיט פרעמדע עסקים, האָט זייא גאָט שוין צוגעשיקט פון וואָס עפּיס אַנדערש צורייד'ען און האָבען אָנשטאָט מיר טויזענט אַנדערע מענשען געהאַט אין דעם מויל. אונזער שטאָדט, אָהן עין-הרע, איז גרויס, אַלע טאָג שפּרינגט אַרויס עפּיס נייעס, עס איז דאָ בה"ש פון וועמען צורייד'ען מיט וואָס זיך צובעשעפטיגען. אַבי געזונט, מיט פרעמדע געשעפטען האָט מען נישט צוזאָרגען. עס וואָלט גענוג געוועזען, דאַכט זיך מיר, פאַר דער גאַנצער וועלט ליידיגגעהר!... איך האָב מיך ווייטער גענומען, געשמאַק צום לערנען. האָב געאַרבייט, געקלעפּט, געלערענט ביז עס איז שוין געקומען דיא צייט אָפּצוגעבען עקזאַמען.

(VIII קאַפּ')

אין איין שעהנעם פריהמאָרגען, וועסנע, איז פאַרפאָהרען צו מיר אַ בויד, וואָס אין איהר האָב איך בעדאַרפט פאָהרען קיין דניעפּראָוויץ אָפּצואַרבייטען דאָרט מיין עקזאַמען. דיא מאַמע איז געוועזען זעהר אומעטיג, דיא אויגען האָבען איהר נישט געטריקענט פון טרעהרין, אַלץ געוויינט און אויף מיר געקוקט, געקוקט און ווייטער געוויינט.

— וויין נישט מאַמע! האָב איך זיא געבעטען און אַליין טאַקי זיך אויך צו וויינט. עס איז מיר עפּיס שרעקליך שווער, געוועזען אויף דעם האַרצען. וויין הלעבין נישט מאַמעניוא. איך פאָהר דאָך נישט אַוועק גאָט ווייסט וואָהין און אויף וואָס! איך מוז שוין דאָך איבערקומען דעם טאַנץ, האָב אַזוי פיל געאַרבייט, אַזוי פיל געהאָרעוועט. גאָט וועט העלפען, איך וועל ערהייבען מיין וואונטש, איך וועל קענען פאַרדינען מיין ברויט בכבוד און זיין לייטען גלייך, דענסטמאָל, מאַמעניוא, וועסט-דוא פון מיר נחת האָבען. וויין הלעבין נישט, וויין נישט מאַמעניוא!

— אַך ישראליק! האָט זיא געענטפערט, עס איז דיר גרינג אַזוי צוזאָגען.

אמאמעס

אַ מאַמעס האַרץ אַז עס וויינט, קען מען עס אַזוי גרינג נישט איינעהמען וויא אַ קינד. עס וויינט נישט אומזיסט. עפּיס שפּירט עס, עפּיס שמעקט עס אַזעלכעס אָן, וואָס קיינער קען עס מיט דעם שכל נישט פאַרשטעהן. איך בעט דיך, ישראליק, טאָמיר וואָלט אַ סברא געוועזען, דוא זאָלסט נישט פאָהרען! צו וואָס זאָלסט-דוא זיך אין דיא יאָהרען אַזוי נעביך מוטשען? ווער ווייסט, אויב נאָך אַלע מיה וועט דיר שוין גוט זיין? אויב דיין פּלאָגען זיך וועט דיר עפּיס העלפען? וויפיל געבילדעטע געהן, ביי אונז יודען, אָהן שטיוועל נעביך! וויפיל געלערענטע מענשען ווערען פאַרפאַלען און קומען אָפּ זייער גאַנץ לעבען! ישראליק, איך בעט דיך, בלייב אין דער היים: מען רעדט דיר איצט זעהר אַגוטען שידוך. דערפרעה אַ מאַמען און האָב חתונה!

דער בעל-עגלה, איז אַריינגעקומען אין שטוב, פאַרנומען אַלע מיינע זאַכען און האָט דער מיט איין עק געמאַכט מיין שמועס מיט דער מאַמען. מיר האָבען ביידע וויינענדיג זיך געקושט און געזעגענט, איך האָב מיך אַריינגעזעטצט איינוועגדיג אין דער בויד און אַוועקגעפאָהרען.

לאַכט איך, איהר היינטיגע אויפגעקלעהרטע, לאַכט אייך פון וואָס איהר ווילט, נאָר לאַכט נישט, איך בעט אייך, דערפון, אַז אַ מאַמעס האַרץ וויינט נישט אומזיסט! כל-זמן איהר שווייגט און קענט מיר נישט ענטפערען, וואָס איז אַזוינס לעבען? וויא אַזוי עס ווערען ביי אונז אינווענדיג אין דיא געהירען צוגעבייט און געמאַכט אַלע אונזערע מחשבות, געדאַנקען און געפיהלען? וויא אַזוי עס שפּינט זיך, עס וועבט זיך אין אונז אויס וואונדערליכע חלומות פון אַזאַ שטאָף, פון אַזאַ פאָדים, וואָס לעת-עתה איז ער נאָך אפילו אויף דער וועלט נישטאָ און וועט ערשט אויסוואַקסען שפּעטער? כל-זמן איהר שווייגט און הייבט עס נישט אָן צופאַרשטעהן, וועל איך אייך, נישקשה, נישט לאָזען צולאַכען דערפון, אַז אַ מענשענס האַרץ פיהלט און טרעפט! איהר טאָהרט נישט, איהר האָט נישט דאָס רעכט צולאַכען אויב איך זאָג, אַז מיין מאַמעס האַרץ האָט געוויינט נישט אומזיסט! דער עקזאַמען איז מיר נישט געראָטען! —

עס שאַדט אָבער נישט צו וויסען וויא אַזוי און וואָס עס האָט מיר נישט געראָטען. דעם טאָג, וואָס איך האָב מיך בעדאַרפט עקזאַמענירין בין איך דווקא געוועזען בעהאַרצט און האָב נאָך, פון קוראַזש וועגען, אויך אויסגעטרונקען אַ גלעזיל בראַנפין; האָטש איך טרינק קיינמאָל נישט. נישקשה, האָב איך געטראַכט, גאָט וועט העלפין! וואָס האָב איך מיך

אזוי

אזוי צושרעקען ? איך האב דאך צוטאן מיט געלערנטע, איידעלע מענשען, מסתמא וועלען זיי זיך בענעהן מיט מיר דעליקאט, פיין, אזוי וויא געלערנטע בעדארפען צוטאן, און דערמיט וועלען זייא מיר אונטערגעבען שטארקייט, נאר, אוי וועה! קומענדיג צום עקזאמען האב איך באלד אראפגעלאזט דיא נאז. דיא לעהרער זענין געזעסען אנגעטאן אין מונדירין מיט מעששענע קנעפ און געקוקט אויף מיר אזוי סטראגע, אזוי ביז, גלייך וויא איך האב גענגבהט, אדער געקוילעט א מענשען, זייא האבען געקוקט אזוי וויא אין יענע צייטען א סטאנאוואי, וואס דאס ערשטע ברוך־הבא איז בייא איהם געוועזען: איסקודעווא ? יא טעבי !... פאספארט מאיעש ?....

צו וואס, דאכט זיך, זאלען לעהרער, וואס זייער עסק איז צוצומאכען פון אונז, פון אונזערע קינדער מענשען מיט שכל און מיט געפיהל, וואס זייער עסק פאדערט, זייא זאלען זיין גוט, פראסט און צו איטליכען צוגעלאזט, כדי עס זאלען פאר זייא זיך עפנען דיא הערצער, אין וועלכע זייא בעדארפען זייען, און פלאנצען מדות טובות, צו וואס, דאכט זיך, זאלען זייא טראגען מעששענע קנעפ און קוקען סטראגע וויא קווארטאלנעס ? וואס איהר ווילט זאגט איך, עפיס קען מען זיך נישט פאושטעלען סאקראטוס, פלאטאן, אריסטאטעלעס וכדומה אין אזעלכע קנעפליך מיט אזעלכע זויערע מינעס און פינצטערע צורות... עס פארשטעהט זיך, אז פון זייער ברוך־הבא, האב איך באלד פארלאהרען דעם קוראזש און האב שוין נישט געוואוסט וואס מיט מיר טוהט זיך. אויב דאס טאקי מיינט דער פסוק, האבען דיא לעהרער ערלאנגט זייער וואונטש וואס ערלאנגען הייסט. מיין קאפ איז שוין געוועזען פארשלאגען... באלד דאריף האט זיך געווענדעט צו מיר עפיס א לעהרער מיט אזא מינע, וויא איינער רעדט: אויך מיר א מענש ! איך בין עס דער גרויסער קאפ, דער זאפנער מוח. איך פרעג ! פארשטעהסט־דוא ? איך, איך פרעג. דרך־ארץ, אזאזס ! מיט אזא מינע האט ער צו מיר זיך געווענדעט און מיך מכבד געוועזען מיט א פסוק פון דאנען, פון דארטען ביז מען איז ארויף אויף א מעשה, סאמע אויף דער באבע יאגע, איך האב מיך פארדרעהט, פארפוטעט, פאר־קראבען קיין בוידעריק. דיא לעהרער האבען מיר אנגעטאן כבוד, מיר געשענקט א געלעכטעריל שוין מיט א פרעהליכער מינע און דערמיט איז געווארען איין עק פון מיין עקזאמען, איין עק פון מיין גאנצער מיה, זיין עק א סוף פון אלע מיינע האפנונגען !

פאר צרות האב איך נישט געקענט איינזיצען אויף דער סטאנציע

און

און האב מיך ארום געבלאנקעט אין דער שטאדט, אויסגעמאסטען אלע גאסען און דיא הויכע שעהנע בערג. איך פלעג קומען צו מיר אויף דער קוואטיר נאר אפצועסען און שלאפען // געהענדיג איינמאל אויף דער גאס האב איך פון דערווייטענס געזעהן וויא דיא פאליצייסקע שלעפען עפיס א פערד און שלאגען עם טויט שלעג וואו נאר זייא טרעפען. לויט מיין שולדיגקייט, וויא איינער פון דער חברה „צער בעלי החיים" בעדארף צוטאן, האב איך מיך באלד געלאזט געהן צו דיא סאלדאטען, צובעטען רחמים פאר דעם פערד נעביך. אז איך בין צוגעקומען נעהענטער און א קוק געטאן האט מיך בעשלאגען א קאלטער שוייס, עס איז אין מיר געשטארבען געווארען איטליכם אבר. איך האב זיא דערקענט. דאס איז זיא, דאס איז זיא מיט דיא ביינער, דאס איז מיין אלטע, מיין דארע, מיין בידנע קליאטשע !!

— פאר וואס, האב איך דיא פאליצייסקע געפרעגט, פאר וואס שלאגט איהר אזוי דיא אומגליקליכע קליאטשע נעביך ?

— פאר וואס מיר שלאגען דיא פארשיווע קליאטשע ? האבען געענטפערט דיא פאליצייסקע, נאכדעם אז זייא האבען מיך אנגעקוקט פון קאפ ביז דיא פיס. מיר פיהרען זיא אין טשאסם.

— פאר וואס קומט נאך שלאגען ?

— אהן א קלאפ האט דאס פיהרען עפיס קיין פנים נישט אזוי וויא א חתונה אהן כלי־זמר. מיט שלאגען געהט עס צו לעבעדיגער, פרעהליכער !

— עס איז דאך אבער א צער בעלי החיים, עס איז דאך נעביך א רחמנות !

— זייא צו מיר מיט א געלעכטער: א רחמנות ! חא, חא, חא, אויף אזא פארשיווער קליאטשע א רחמנות !

— עס טוהט איהר דען נישט וועה ? זיא איז דען נישט קיין לעבעדיגע בעשעפעניש ? פאר וואס פיהרט איהר זיא אין טשאסט ?

— זיא טאהר דא נישט ארומגעהן. זיא קען אנמאכען, פאראומריינעגען דיא שטאדט, וואס מען האלט זיא אזוי ריין, עס איז אזא זאקאן !

— למאי געהן אנדערע פערד ארום אין דיא גאסען ? למאי יענע בהמות ? אט נישט ווייט פון אייך, קוקט נאר, לאגערן א פעקיל ציגאנער מיט פערד און וועגעליך גאנץ פרייא ! ווייטער אביסיל וועט איהר בעגעגנען דעסגלייכען שכור'ע טשומאקעס וכדומה !

— דיא זענין עפיס אנדערש. עס איז נישט אונזער עסק צוראסושראיען ! איבריגענס

איבּריגענס, וואס האט עס צו דיר? וואס געהט עס דיך אן? עס איז דען דיין קליאטשע?

איך האב געוואלט באלד ענטפערען: יא, זיא איז מיינע, דיא קליאטשע איז מיינע! גראד אבער האב איך אויף איהר א קוק געטאן, האט מיך פארדראסען, וויא אזוי זיא שטעהט זיך רוהיג, אהן א פיטצעל געפיהל, גלייך וויא דער שמיעס געהט זיא נישט אן, גלייך וויא נישט זיא מיינט מען, דיא וואנט מיינט מען, גלייך וויא זיא טראכט זיך: נוא מיילא אז מען בעליידיגט מיך, אז יענע מאכען הוזיק וואס־זשע ארט עס מיך? אדער גלייך וויא זיא טראכט גארנישט, טאקי פשוט גארנישט, עס ליגט איהר נישט מעהר אין זינען וויא דערטאפּט מען ערגיץ עפּיס, אנצושטאפּען דיא קישקע. פאר פארדראס האב איך שוין געוואלט זאגען: ניין, זיא איז נישט מיינע, מיר געהערען זיך כלל נישט אן! האב געוואלט א שפּייא טאן און אוועקגעהן. נאר באלד אבער האט זיא מיך אנגעהאפּט ביים הארצען אזוי; אז מיט פייער האב איך א זאג געטאן: מסתמא איז זיא מיינע! . . . וואס טויג דא א סך צוברייען פון מיין גאנצען שמיעס דערנאך מיט דיא פאליציישקע, קורץ, איך האב מיך מיט זייא אויסגעדונגען, בעצאהלט, אפּגעגעבען זייערס און אויסגעלייזט דיא קליאטשע פון זייערע הענט, נאר באופן, איך זאל זיא ארויספיהרען פון דער שטאדט, אויב זיא וועט זיך פאפאדען נאך א מאל פאר זייערע אויגען מעג איך מיך ריכטען, אז דענסטמאל וועט מיך שוין קאסטען טהייערער . . . .

שטעלט אייך פאר מיין לאגע! אויף דעם וועג, ערטערווייס מיט שטיינער און מיט דערנער, געה איך, שלימזל, צופוס מיט א קליאטשע! איך מוטשע מיך, איך געה פאראויס און זיא קוים וואס זיא שלעפּט זיך, קוים וואס זיא הייבּט א פוס, דאס איז נאך גוט, צוצייטען ספּאטיקעט זיא זיך, שטעלט זיך אנידער, האטש האק זיא און ברעך נישט, פון דעם ארט! אדער זיא נעהמט זיך נאר אראפּ פון דעם וועג און וויל פארקריכען ערגיץ אין א בלאטע. וואס טוהט מען מיט איהר? וואס פאר איין עצה גיט מען זיך דא? איך נעהם זיא אן בייא דער טשאפּרינע און שלעפּ זיא מיט געוואלד, איך ווער אבער מיד זיא שלעפּענדיג און געה אפּ מיט שוויים. עס רייסט מיר אויך דאס הארץ זיא צושלעפּען, א רחמנות, עס מוז איהר וועה טאן! שלעכט, זעהר א שלעכטער עסק! איך שטעל מיך אנידער און בטל חלומות;

— פע, חלעבּין! זאג איך צו איהר, איך האב מיך נישט געריכט, דוא זאלסט מיר אנטאן אזוי פיל צרות, אזוי פיל לייד פאר מיין פריינדשאפט, פאר מיין גוטסקייט! איך קריג מיך פאר דיר, האמפּער מיך און נעהם מיך פאר דיר אן; איך פארוואך פאר דיר א גוט וואָרט, בעט דיך וויא עס איז אפּ, מען זאל דיך אזוי נישט אבּידען; איך געה צוליב דיר צופוס וויא א בעטלער, כבוד שוין אהן א זייט, לייג אנידער מיין געזונט און פּייניג מיך דא אזוי, וואס איז? כדי זאלסט זיך צושלאגען צו עפּיס בעסערס, אויסצורוהען, צואטהמען פרייא, און דוא מאכסט מיר א פארפוילטע לעבער, טוהסט מיר אין דער גאל אריין וויא דער ערגסטער שונא! אדרבה זאג אליין, איז דאס רעכט, איז דאס שעהן? — איך מאך בייא מיר גאנצע פּלענע און טראכט זעהר פיל זאכען וועגען דיר, אלץ וועגען דיר, וועגען דיר, און דוא צושלאגסט מיר אלע מיינע מחשבות מיט דיין איצטיגער אויפפיהרונג. איך זאג דיר: געה! שטעלסט־דוא זיך אפּ פון הינטען; איך שרייא: געה מיט דעם וועג! קריכסט־דוא אין דער בלאטע, איך אדרבה ואדרבה און דוא אלץ קידער ווידער, אלין פארקעהרט. אלץ קאפּויר! אדרבה זאג אליין, איז דאס רעכט, איז דאס שעהן? . . . איך וויים זעהר גוט, ווען איך זאל מיך ארויפכאפּען אויף דיר רייטענדיג, אנטאן דיר א צוים און א שמיץ טאן, וואלסט־דוא זיכער געגאנגען וואוהין איך וואלט דיך געקערעוועט. פאר דעם וואס רייט אויף דיר, האסט־דוא דרך ארץ, דוא ציטערסט פאר זיין ווינק, פאר זיין דוך און שעצסט־זיך איבערגליקליך, אז דוא שטעלסט איהם צופרידען, ער מעג דיך אפילו לופּען, אראפּנעהמען דיא פעל. נאר מיין הארץ אבער דערלאזט מיך נישט צורייטען אויף דיר. לאז מיר דיא צונג זיך צוקלעבען צום גומען אויב איך וועל דיר זאגען: טראג מיך! אויב איך וועל דיר דערלאנגען א שמיץ, בידנע קליאטשע, לאז מיר טאקי אפּדארען מיין רעכטע האנד! בעטראכט זיך נאר גוט וואס דוא טוהסט, וויא אזוי מיאוס, נישט שעהן דוא בעהאנדעלסט מיך, דיין געטרייען פריינד, וואס ווינשט דיר א בעסערע דאליע וויא איצט, וואס ווינשט דיך צוזעהן אויף א בעסערען מעמד און צוהאבען א מאל נחת פון דיר! בעטראכט זיך נאר, וויא אזוי דוא פּייניגסט מיך און פארביטערסט מיר דאס לעבען. אי פע חלעבּין, איך האב מיך עס גארנישט געריכט!

אזוי רעד איך צו דער קליאטשע מיט פייער, אזוי טענה איך און זאג איהר א דרשה פון דעם גאנצען הארצען, איך וויין פשוט וויא א קינד פאר וועהטיג, און זיא שטעהט זיך, שטשיפּעט גאנץ קאלט גראז בייא דער זייט:

פון דעם וועג. וואס טוהט מען? וואס הייבט מען אן? טענות העלפען נישט, דרשות טויגען נישט, עס איז נישט צומאכען נישט מיט בייזען נישט מיט גוטען. אנטקעגנווארפען זיא לאזט מיך דאס הארץ נישט, עפיס האב איך אויף איהר שרעקליך רחמנות אונ עס ציהט מיך צו איהר וויא א מאגנעט. איך נעהם זיא ווייטער ביא דער טשאפריגע אונ שלעפ זיא, אויף גאטס בעראטה, וויא ווייט איך קען. איך בעט גאט, לאזען וויינינגסטענס נישט דורכפאהרען קיין פרעמדע מענשען אונ לאזען זייא נישט לאכען פון מיר אונ פון מיין קליאטשע; לאזען חאטש פרעמדע נישט זעהן, וואס צווישען אונז געהט פאר, לאז עס חאטש בלייבען בסוד, האטע פאקרישקע! דאס געבעט אבער איז נישט מקוים געווארען. צום אומגליק האבען זיך בעדארפט א שאט געבען אורחים פון אלע זייטען, אי אידעלע אי פראסטע מענשען. איטליכער האט דורכפאהרענדיג אויף אונז געטייט מיט דיא פינגער, געזאגט א ווערטיל אונ געלאכט. דער האט געזאגט: וואו האט איהר עס דערטאפט אזא לעבעדיגע קליאטשע? אזא כשרה מציאה? — יענער: וואס האלט איהר זיך, יונגער מאן, לעבין דעם שלימזל? געהט אייך אייער וועג אונ לאזט דיא קליאטשע צופרידען. וואס דולט איהר אייך אומזיסט א קאפ. איהר וועט מיט אזעלכער גארנישט מאכען? זעהט איהר דען נית, אז זיא שמעקט שוין מיט קברות בלעטליך, מיט צדוק הדין? — נאך איינער: אט זעטצט זיך אויף איהר רייטענדיג אונ ברעכט איהר דיא ביינער, נישקשה וועט זיא הייבען פיסליך, וועט פליהען. — אונ ווידער איין אנדערער זאגט: נעהמט דיא שקאפע אויף דיא פלייצעס, וועט איהר חלעבין בעסער מאכען!... וויא אזוי מיר איז געוועזען אויף דעם הארצען פון איטליכען צו צוהערען אזעלכע רייד ווייסט נאר איין גאט וואויל.

דערווייל איז אונטערגעפאלען דיא נאכט. דער הימעל איז געוועזען איבערגעצויגען מיט א שווארצער חמארע. ערטערווייס האט געבליצט אונ דיא קליאטשע האט אלץ געמאכט דיא פריהערדיגע שטיקעס. איך האב זיך געאיילט, געוואלט אנציהען ערגיץ אויף נאכטלאגער אונ דעריבער האב איך אויף מיר גענומען, צושלעפען דיא קליאטשע מיט אלע כוחות. נאר הערט אבער א מעשה! אז איך האב זיא א שטארקען ציה געטאן, האט זיא זיך אויפגעשטעלט גאר דיבאם אונ געבריקעט. העע, העע! האב איך געטראכט, דוא בריקעסט זיך, דוא ווילסט מיך שלאגען, טא האב זשע דיר א גוטע נאכט! שלאף זשע דיר אליין; איך וועל מיר אוועקגעהן, וועל איך פטור ווערען פון אלע צרות, וועל פארשפארען פארשווארצט צו ווערען אונ

צוזיין

צוזיין צום געשפעט, צום געלעכטער אין איינעם מיט דיר. באלד אבער האב איך צוריק זיך מישב געוועזען: העע, העע! דוא בריקעסט זיך, דוא ביסט אין כעס, ווילסט מיך שלאגען, גאנץ גוט! מסתמא הייבסט־דוא אן צופיהלען, מסתמא ארט דיך. אונ אז עס ארט דיך אונ הייבסט אן צופיהלען איז דא א האפנונג, אז דוא וועסט איה"ש קומען צום שכל, אונ דענסטמאל וועט זיין גאר עפיס אנדערש!.... מיט גרויס ליבשאפט האב איך געהאלזט, געגלעט מיין קליאטשע אונ זיא פאמעליך, פאמעליך געפיהרט ביז מיר זענען געקומען צו א גרויסען, געדיכטען וואלד. אהינצו זענען מיר אריינגעגאנגען אויף נאכטלאגער.

[XII] 6.

דיא קליאטשע א פירוש אויף איוב.

אונטער א הויבען, א גרויסען בוים האבען מיר ביידע זיך געטאן א ווארף שטארק מיד אונ אפגעשוואכט פון אזא ביטערער רייזע, נישט פאר איך געבראכט! עס האט געטאן א בליטץ, גלייך וויא דער הימעל האט זיך געשפאלטען אונ אפגעטוקט דיא וועלט מיט פייער. באלד דארויף האט א הילך געגעבען א דונער אונ זיך אפגערופען ארום אונ ארום מיט שרעקליכע קולות וויא פון טויזענט הארמאטען. עס האט זיך אויפגעהויבען א שטורמווינט, ער האט משונה געוואיעט, געוויינט, געהוילט וויא הונגעריגע וועלף. גלייך וויא עס האבען דעם טאג זיך אויפגעהאנגען הונדערט מכשפים. דער אנשלאפענער וואלד האט זיך אויפגעחאפט שטארק דערשראקען. עס האט זיך אויפגעהאפט איטליכס גרעזעלע, איטליכס צווייגעלע, איטליכס בלעטעלע, אלע האבען געראשט, געפילדערט, געפלוידערט אויף פארשידענע קולות אונ פארמישטע לשונות.. סאראקעס, וואראנעס אונ סאוועס מיט זייער גאנץ פעקיל האבען אויך צוגעקרעכצט, צוגעשפילט, א וויינענדיגס. יעדער בעזונדער האט געקרעכצט, געזיפצט, געשריגען, איינער דעם אנדערען מבלבל געוועזען ביז א שלאקס־רעגען האט מיט א מאל איטליכען פארשטאפט דיא מיילער. שרעקליך אזא נאכט אין א וואלד, שרעקליך, שרעקליך!

— דוא ביסט עס? האט דיא קליאטשע פלוצלים זיך אנגערופען נאכדעם אז עס האט אביסיל זיך אויסגעליטערט, דאס ביסט־דוא מיין אלטער בעקאנטער? האט זיא נאך א מאל געזאגט נאכדעם, אז זיא האט א זיפץ

געגעבען

געגעבען און אַ שטאַרקען שאָקעל מיט דעם האַלז, גלייך ווי זיא וואָלט פון זיך אַראָפגעוואָרפען גאַנצע בערג מיט משׂא.

— איך בין עס, מיין שלימזלדיגער פּרינץ, מיין בּידנע, אומגליקליכע קליאַטשע! האָב איך געענטפערט און זיך צו ווײנט.

— וואָס וויינסט־דוא? האָט זיא געפרעגט און מיך פריינדליך אָנגעקוקט מיט אַזא פּנים, טאַקי נאָר ווי אַ מענש. דוא האָסט געמוזט אויסשטעהן און ליידען פון מיר צרות.

— אַך! האָב איך געענטפערט, מיינע צרות זענען גאָרנישט, דוא האָסט זייא מיר געמאַכט אומגעהרען. דוא ביסט נעביך נישט שולדיג. דיינע צרות, זעהסט־דוא, זענען אַזוי אַ בּרעג, גרויס ווי דער ים. איך וויין קוקענדיג אויף דיר, מיין געפאַלענער, פאַרוואָגעלטער פּרינץ. אַך ביז וואַנען וועסט דוא אַזוי אָפּקומען, אַליין זיך אַרומשלעפּען און פון איטליכען אַליין ליידען? ביז וואַנען, אַך, וועסט־דוא זיין אַ שקאַפּע, דער וועלטס קליאַטשע?

— ביז וואַנען, האָט זיא געזאָגט, מענשען וועלען ווערען בעסער אי קליגער! ביז וואַנען עס וועט אויפהערען אי אַכזריות אי רחמנות, אי רעות אי טובות, אי צולהכעיס אי צוליב־זאָגען, נאָר אמת און גערעכטיגקייט אַליין וועלען הערשען אויף דער וועלט; ביז וואַנען עס וועט אויפהערען צו זיין אַ חילוק צווישען מענשען, אַ וואָלף וועט וואַהנען מיט אַ שאָף, אַ בער מיט אַ קיה וועלען אין איינעם זיך פּאַסען און אַ לייב וועט ווי אַ רינד עסען שטרויא; ביז וואַנען עס וועט זיך פעהלען אַל־דאָס־בייז, דיא ניט גוטע, וועלען פאַרלירען זייער כּח און עס וועט אָפּגעווישט ווערען טרעהרין פון איטליכס פּנים!...

— אַך! האָב איך געקרעכצט, עס איז נאָך צו־ווייט צו־וואַרטען! ביז יענער צייט, האָב איך מורא, זאָל מען דיך דערוויל נישט זאַמוטשען, נישט אַרויסנעהמען דיא נשמה!

— מיט מיר, האָט זיא זיך אָנגערופען, מיט מיר געהט עס אַקוראַט ווי מיט מיינעם איין אַלטען חבר איוב, וואָס בשעת ער איז איבערגעגעבען געוואָרען דעם שטן אין דיא הענט האָט גאָט דענסטמאָל אַזוי געזאָגט: שטן, וואָס דוא ווילסט טוה מיט מיין איוב׳ן, שלאָג איהם, טוה איהם אָן געבראַטענע לייד, מאַך איהם כּרוין און בּלויא דאָס לייב, נאָר זיין גייסט, זיין נפש זאָלסט־דוא היטען!...

— איוב, האָב איך אַ געשרייא געטאָן, דאָס איז טאַקי דיין חבר. גיין, דאָס ביסט־דוא טאַקי אַליין! דאָס איז אַ משל אָקעגען דיר. דאָרט שפּיגעלט

זיך אָפּ דיין גליקליכס לעבען אַמאָל אין עושר אין כּבוד; דאָרט שפּיגלען זיך אָפּ דיינע יסורים, דיא רדיפות, דיא שטעכווערטליך פון דעם עולם בשעת דיין גרויסען אומגליק; דאָרט שפּיגעלט זיך געטרייא אָפּ איטליכס זאַך בעזונדער. איוב ביסט דוא! דוא ביסט איוב מיט זיין שטן, מיט זיינע מכּות, מיט זיינע פאַלשע חברים, וואָס פאַלען אויף איהם אָן אין דער שלעכטער צייט און בעשולדיגען איהם, ער איז נישט גוט, ער איז נישט פרום.... איוב איז דיין היסטאָריע, דיין געשיכטע. דער אָנהויב איוב און דער מיטען האָבען שוין ריכטיג ביא דיר זיך אַרויס געוויזען, זיין סוף וועט ביא דיר אויך גאַנץ זיכר, מקוים ווערען. דער שטורם, אין וועלכען גאָט און דיא גערעכטיגקייט וועלען זיך בעווייזען, וועט, מיין איך, זיין אַ גרעסערער, אַ שטאַרקערער פון דעם, וואָס איז געוועזען ערשט נישט לאַנג!...

— מען שמיעסט, האָט זיא זיך אָנגערופען, אַז דאָס האָט טאַקי אָנגעשריבען יענער בעריהמטער מענש, וואָס האָט מיך אַ מאָל פון אַ קליאַטשע צוריק פאַר אַ מענש געמאַכט. ער האָט געקוקט גאַנץ ווייט!...

— דערצעהל מיר נאָר, האָב איך זיא געבעטען וואו ביסט־דוא געוועזען דיא גאַנצע צייט, זינט דוא ביסט פון מיר פאַרשוואונדען געוואָרען? ווער איז יענער פאַרשוין, וואָס האָט דענסטמאָל זיך אַרויפגעכאַפּט אויף דיר רייטענדיג? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען?

— יענער, וואָס האָט אויף מיר זיך אַרויפגעכאַפּט רייטענדיג, האָט זיא אָנגעהויבען צו דערצעהלען, דאָס איז געוועזען אַליין, נאָכדעם, אַז דיא דייטשליך, דיא נישט־גוטע, לאָזען מיך אַביסיל צורוה, וואַקסט געוועהנטליך בּלוצלים אויס אַליין, אַזוי ווי פון אונטער דער ערד, זעטצט זיך אויף מיר און טרייבּט מיך איבער בערג, איבער טאָהלען, איבער פעלדער, איבער וועלדער, אַבּי נאָר איינער האָט געמאַכט דעם אָנהויב שפּרינגען שוין אַרויס נאָך אַ סך לצים פון פאַרשידענע געשטאַלטען און פון פאַרשידענע סאָסלאָוויעס. עס ווערדט אַ געשפּעט, אַ געלעכטער ביז דעם הימעל, איטליכער זאָגט אַ ממרא, אַ סליחה, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען; איטליכער גיט אַ פייג און שטעלט אַרויס אַ צונג. אַלע פון גרויס ביז קליין זעטצען זיך אויף מיר אָן און האָבען מיט מיר צוטאָן. פיל מאָל צוקריגען זייא זיך איבער מיר, איינער זאָגט, מען זאָל מיט מיר זיך נוהג זיין אַזוי, און דער אַנדערער זאָגט עפּיס אַנדערש; יענער זאָגט, איך זאָל פליהען אין דער לופטען, און דער ווינשט, איך זאָל געהן דורך דער ערד. עס ווערדט אַ ליאַרם, אַ געשרייא, אַ סומאַטאָכע אַז דער קאָפּ ווערדט דול הערענדיג; אַזוי שפּילען

זייא זיך מיט מיר אן, שרייען זיך אן אונ דער אייביגער וואקראם וועגען מיר בלייבט טאקי אלץ נישט גערעשעט. אין קאלעמוטנע וואסער, זאגט דער עולם א ווערטיל, איז גוט פיש צוהאפען. דאס איז אויך געזאגט געווארען אויף מיר: אין מיטען דער בייזער מהומה חאפט מיך דערווייל איינער פון דער חבֿרה, פאהרט אויף מיר ארויס אין דער וועלט, מאכט מיט מיר געשעפטען אונ הייבט מיך אן צופארקויפען צו פארשידענע מענשען. איך זאג צו פארשידענע, מחמת אין א קורצע צייט דין איך זעהר פיל בעלי־בתים. קוים האב איך נאך נישט אויסגעייעט מיך ארומצוקוקען בייא איינעם קומט דער רוח אונ טאסקעט מיך אוועק צוא איין אנדערען. בייא וועמען וואלסט־דוא, בין איך שוין דען נישט איבערגעוועזען? ווער האט דען נישט נהנה געוועזען אונ פון מיר נישט אפגעלעקט א ביינדעל? הייב אן פון א מינדסט פאריצעל, פון א סאטצקע, א קווארטאלנע וכדומה ביז עפיס העכערס; פון א מגיד, א מוכיח, א ירא־שמים ביז גאנץ סטראפטשעס וכדומה אזעלכע טשינאווניקעס צווישען דיא הימעלמענשען; פון אסטאראזש, א סמאטריטעל, א פיסמאוואדיטעל, א נאדזיראטעל ביז א דירעקטאר אין דיא יודישע שולען; פון א שמש, א קהלשען שרייבער, א חאפער, א סבארשטשיק, א פאווערעניע, א דעפאטאט, א בעל עצה, א בעל טובה, איין אנחאפער ביז דעם בעל טאקסע פון פלייש אונ סוועטשנאי־סבאר וכדומה דיא גאנצע כנופיא קהל; הייב אן פון בעהעלפער, מלמדים, שדכנים, בדחנים, בטלנים, טויענטערלייא גבאים, משולחים, חאדאטייען, ישיבֿה־בחורים, פרושים, לומדים, ביידענע מענשען, שעהנע יודען, טאטעס קינדער, תהלים־זאגער, משניות לערנער, בעלי־תפלות, שופר־בלאזער, דרעהדליך־מאכער, פורים־שפילער, מצה רעדלער, ביז דיא דיינים, שוחטים, מנקרים, משגיחים, טוקערעס, קנייטליך־לייגערעס וכדומה דאס גאנצע כלי־קודש, אלע, אלע כסדר האבען אויף מיר זיך אנגעוועצט, פאר איטליכען האב איך געביך בעדארפט ארבייטען אונ איטליכען אויף מיר טראגען. זייא קאסטען מיך געזונט אונ לעבען, איך האב פון זייא צווינגען אונ צוזאגען. ניחייא וואלט מיין ארבייט חאטש אנגעלייגט געוועזען. חלילה! וויפיל איך זאל ארבייטען איז אלץ וויניג, אלץ קארג, א קאטאוועס עפיס אזא פעקיל, אזא גרויסע, הונגעריגע כנופיא! ניחייא וואלט מיין ארבייט האטש עפיס נוטצען געבראכט. חלילה! איך ארבייט, איך הארעווע פאר וועמען? מישטעהנעם געזאגט, פאר וועמען?... מעשה שטן פאל איך תמיד אריין אזעלכע לייט אין דיא הענט, זייא נעהמען בייא מיר ארויס דעם דם התמצית, פארשלאגען מיר דעם קאפ מיט דעם מוח אונ מאכען מיך אויסצודרעהן. פון

דיא

דיא לייט ווייס איך זעהר פיל זאגען, איבער זייא איז דא פיל צושמיעסין אונ צופרעגען. נאר נישט אלץ אבער, וואס מען ווייס קען מען ריידען, נישט אלע קשיות קען מען פרעגען אונ נישט אויף איטליכער קשיא בעקומט מען א תירוץ. וואס זאל מען טאן? מען מוז א מאל זיך בעגניגען מיט איין תירוץ אויף אלע קשיות: עבֿדים היינו לפרעה במצרים, דאס הייסט: פאר א קליאטשע האט מיך געמאכט דער קעניג פון מצרים!

— איין קשיא וועל איך דיך טאקי פרעגען, האב איך צו איהר געזאגט. וויא קומט עס, אז אי יענע פריצים, וועלכע דוא האסט גערעכענט אין צעטיל זאלען וועלען אין דיא הענט נעהמען אזא בידנע קליאטשע?

— מעשה שטן, האט זיא געענטפערט, ווערען זייא פארבלענדזט דיא אויגען. מעשה שטן נארען זייא זיך אונ מיינען, אז איך בין גארנישט קיין בידנע, אדרבה א הארעפאשנע, א קאפיטאלנע קליאטשע!....

— אומגליקליכער פרינץ, בידנע קליאטשע! האב איך א קרעכץ געטאן אונ מיך שטארק פארטראכט.

[11] 7

ישראליק בעקלעהרט דיא וועלט.

א פריש, געשמאק ווינטעלע האט פאמעליך געבלאזען אונ פון דיא וואלקענס, פון דעם שטורמווינט איז נישט געוועזען אפילו קיין זכר. דער אפגעטובלטע, אויסגעצוואגענער וואלד, איז געשטאנען וויא א חתן־בחור, אנגעטאן אין א נייער, גרינער זיפעטצע, ערשט פון דער נאדעל, געשיינט אונ געלויכטען וויא דער ליכטיגער מארגענשטערן, וואס האט ערשט טאקי געבראכט דיא פרעהליכע בשורה, אז אט באלד קומט צופאהרען דיא זוהן, דיא טהייערע, גילדענע מחותנעסטע אונ דיא חתונה וועט זיך אנהויבען. אלסדינג האט געלויכטען, געפינקעלט, אלסדינג האט וויא עפיס זיך מבין געוועזען; אלסדינג האט עפיס אויסגעזעהן וויא יום־טובדיג אונ אומעטום האט געשמעקט געווירץ, זיסע, ליבע ריחות פון בשמים; שעהן איז דער אנברוך אויף טאג וועסנע אין דעם וואלד, שעהן, זעהר שעהן, דער בעריהמטער כלי־זמר, דער סאלאוייא, האט אנגעשטעלט זיין פידעל, אפצושפילען א שעהנעם, א פיינעם דאברידזע.

ער האט א שפיל געטאן אונ זיין שפילען האט מיך צוגעטען! זיין ניגונדיל

האט

האט אין מיין הארצען אויפגעריהרט טויזענט שטרונעס, זייא האבען געוויינט, געשריגען אונ ארויסגעגעבען זעהר א טרויערדיגען ניגון. מיינע געדאנקען האבען אלע געטאנצט אין א ראד, א שרעקליך פארמישטען טאנץ! איך האב געטראכט אונ מיר פארגעשטעלט זעהר פיל אלטע, אי נייע אומעטיגע זאכען.

עס האט מיר זיך פארגעשטעלט א טאג אין מיין שטאדט, וויא אזוי אונ מיט וואס מענשען ברייגען איהם צו, מיט וואס זייא שטעהן אויף אונ מיט וואס זייא לייגען זיך שלאפען. עס האט מיר זיך פארגעשטעלט א פריהמארגען: ייִדען שטעהן אויף אונ קרעכצען! ווייסען נישט וואס מען טוהט, וואס מען הייבט אן, פון וואנען זאל מען זיך דערנעהרען? זייערע פנימער זענין בלייך, דער שטערען פול מיט קנייטשען, דיא אויגען ווארפען זיך אין אלע זייטען, גלייך וויא זייא זוכען עפּיס אן וואס זיך אנצוהאפען, אן וואס זיך אנצושפארען, דיא הוואליעס פון דעם טאג זאלען זייא נעביך נישט דערטרינקען. זייא זיפצען, זייא קרעכצען אונ קנייטשען, קנייטשען דעם שטערען. עס האט מיר זיך געדאכט, ווידענע מענשען געניצין, קנאקען אויס דיא ביינער אונ נעהמען זיך צו דער עבודה: רחיצה, טוהען אן דיא חאלאטליך, שיך־איריעקעליך אונ חאפען זיך אראפּ אין וואסער. פּיפּקע, דערנאך נעהמט מען קארענצעס אונ מען פּיפּקעט, אז מען ווערט פארטיג, בעלאדט מען זיך מיט גרויסע טליתים־אונ־תפלין. זעק, איטליכער געהט אין זיין קלייזעל, אין זיין שטיבעל, אין זיין מנין, דארט וועט מען פארטרייבען א שטיק טאג, אביסיל מיט ריידען, אביסיל מיט פּאטשטען, אביסיל מיט דאווענען, אביסיל מיט כוונות אונ דערנאך מיט א קעלעשיקעל בראנפין. — עס האט מיר זיך געדאכט: א בעהעלפער געהט אונ שלעפּט, וויא א קצב אויף דיא פּלייצעס, צוויא יונגע שעפּעליך, צוויא יונגע פּיטצליך קינדערליך, וואס ער האט זייא נעביך אויפגעוועקט פון זעהר א זיסען, א געשמאקען שלאף, וואס ער האט צושטערט זייערע גוטע, פרעהליכע חלומות, צוטריבען פון זייא דיא מלאכים אונ איבערגעקעהרט זייער געלעכטער אין א געוויין. זייא וויינען, זייא שרייען איבער דער גאנצער גאס מיט א ביטער קול, ווארפען אונ צאפּלען זיך נעביך שרעקליך שטארק מיט העגטליך אונ פיסליך, קוקען זיך אלע רגע אום צו דער היים אונ פארגיסען נייע קוואלען טרעהרין. עס גלוסט־זיך זייא נישט בעגראבען צו־ווערען ערגיץ אין א לאך, עס גלוסט־זיך זייא נישט אנצוקוקען דארט פינצטערע פּנימער, צו־צוזעהן דיא ווילדע אכזריות אונ פּיין! עס האבען זייא ערשט זיך אויפגעעפענט דיא אויגליך, ערשט זיך צופיהרט דיא פיסליך, זייא ווילען זיין פרייא, ווילען לעבען שפּרינגען אונ זיך־שפּילען! אך, קוים

וואס

וואס עס איז געוואָרען טאג איז שוין אזוי פיל קרעכצען, אזוי פיל הארצוועהטיג, אזוי פיל ריקעס טרעהרין, איין אומעטיגער, זעהר איין אומעטיגער ניגון!...

דער סאלאוויא האט וואס ווייטער, ווייטער מעהר זיך צולאזט, געמאכט שטייגער אונ מיינע געפיהלען האבען אויך אלץ מעהר אונ מעהר אין מיר זיך צוגאסען, געשפּילט א ווייענדיגס אונ וועה געשריגען!

עס האט מיר זיך פארגעשטעלט דער מארק אין גאנצען וויא ער איז, מיט אלע זיינע געשעפטען אונ מיט אלע זיינע מענשען. עס האט מיר זיך געדאכט: הונגעריגע, דארע טאנדעטניקעס, אונ אין צעהנטען איינגעהייקערטע ראזנאסטשיקעס פאדען הין אונ הער ארום אין איינע צרות, קוקען זיך צו אונ שאטצען ביי זיך אפּ איטליכענס קליידער, האבען איין אויג ביי וועמען עס זענין צוריסין דיא שטיוועל, ביי וועמען דיא הויזען, ביי וועמען דיא קאפּאטע, דערפיהלען אין דער שטאדט דיא קליינסטע לאטע, דיא מינדסטע שמאטע. עס האט מיר זיך געדאכט: בלייכע, טויטע מענשען נעביך לויפען ארום וויא דיא פארסאמטע מייז, שטעקען אומעטום ארין דיא נאז אונ שמעקען, טאמיר וועלען זייא געפינען עפּיס א שטיקעל ברויט, טאמיר וועלען זייא חאטש עפּיס דערטאפּען. איטליכער איז פארטראגען, איטליכען שפּאלט זיך דער קאפּ, איטליכער פארבייסט אליפ, מאכט פּלאנען אונ פארטראכט זיך, איטליכער ריקט ארויף דאס היטעל, לויפט אונ איז וויא אויף דעם עולם־התועה. — עס האבען מיר זיך פארגעשטעלט אלערלייא סארטען קלייטען אונ קלייטליך, טישליך אונ שאפּקעליך, צוואנציג קרעמער שלאגען זיך פאר איין קונה, איטליכער ציהט אים צו זיך אונ זאגט איהם צו הרים וגבעות. איטליכען קריבען ארויס דיא אויגען צוזעהן א גראשען לייזעכטס. דיא קונים אונ דיא קרעמער דינגען־זיך, שווערען־זיך, ביידע שווערען בנאמנות, ביים ווייב, ביי דיא קינדער, ביי דעם חלק לעולם־הבא, אונ גלויבען איינער דעם אנדערען וויא דעם הונט. זייא צוגעהן זיך, קוקען נאך איינער דעם אנדערען היטרע מיט דיא אויגען, ווער וועמען וועט צוריק בעטען, קומען זיך צונויף ווידער, ווייטער דינגען זיך, ווייטער שווערען זיך מיט טויזענטער שבועות, מיט טויזענטער חרמות ביז איינעם גערעט פארט צום סוף אפּצונארען דעם אנדערען!... עס האבען מיר זיך פארגעשטעלט רעדליך פארשוינען מיט שטעקליך אין דיא הענט, שעהנע מענשעליך, וואס האלטען זיך וויא הינד, וויא ווארענעס לעבין טויטע אונ נבלות, וואס לעבען פון יענעמס פליש פון יענעמס בלוט; מענשעליך, וואס זייא אליין זענין נישט נערעשע קיין דרייער אונ גילטען פארט זעהר שטארק; מענשעליך, וואס איטליכער קען זייא פאר־

---- זיין.

קליינעטשקע און זענען דאך זעהר גרויס; מענשעליך, וואס אונטער דיא אויגען, האט איטליכער אויף זייא צודערצעהלען עפיס נישט קיין שעהנע מעשיות, פיהרט ארויס דעם גאנצען יחוס פון זייא, פון זייערע ווייבער, און אין דיא אויגען האט מען פאר זייא פארט דרך־ארץ; מענשעליך, וואס זענען אין דער אבשטשעסטווא א מכה, וואס מאכען איהר קאליע דאס בלוט און נאגען זיא אויס; מענשעליך, וואס אנקוקענדיג דאכט זיך, זייא זענען שטארק בעשעפטיגט, פארנומען מיט עסקים, עס שוויצט זייא תמיד דאס פנים, שטענדיג פול מיט סודות און ריידען דאס רוב אויף דעם ווינק, און באמת זענען זייא פוסטע מענשעליך, ליידיג געהער, טויגעניכטסען; קורץ און גוט, יענע מיני מענשעליך, וואס דרעהן זיך תמיד ארום קהל, ווילען דער שטאדט רק איינבריינגען, רק טאן טובות, וואס ליגען זיך אין גאנצען אוועק פאר דער שטאדט און לעבען בכבוד, עסען דאס העסטע און טרינקען טאג־טעגליך א גוט גלעזעלע ויין; מענשעליך, וואס דרעהן זיך אלץ אין דיא קהלס־שטיבליך, לעבין דיא גבירים, אויף דיא אסיפות, אין דיא יאטקעס און אין דיא ווינשענקען, וואס פיהרען דיא גאנצע קאמאנדע ביי דיא וויבארעס, רייםען איטליכען איין א סוד אין אויער און שרייען זשעלאיעם, אדער נעזשעלאיעם פאר כל ישראל; מענשעליך, וואס וויטען זיך, נעהמען אראפ דאס היטעל פאר איטליכען טשינאווניקעל, וואס קריכען תמיד זיך פארצושטעלען, פאר א נייעם גובערנאטאר אי פאר א נייעם פאליצמייסטער און ראפארטעווען תמיד מכח דער שטאדט; מענשעליך, וואס זעהן אויס וויא שרעקליכע וועלף צווישין דיא ארמע, בידנע שאף אויף דעם מארק!....

איך זעה דארט דעם בעל־טאקסע, וואס אמאל איז ער געוועזען א דאר יודעל, א ביטערער אביון, א קבצן, געגאנגען תמיד צופוס אין צעריסענע שטיוועל, קיינער האט אויף איהם אפילו נישט זיך אומגעקוקט, איצט האט ער זיך פארלאזט א בייכעל, פאהרט וויא א שררה אין א פאיעטאן מיט א פאר גוטע פערד און קלאגט זיך פאר איטליכען אויף דער איצטיגער שלעכטער צייט, ער דערלייגט נעבעך געלד!... עס שטעלען מיר זיך פאר געשטעמפעלטע אפדירקעס, דאס איז דעם בעל־טאקסעס המצאה, ער וויל, מען זאל זייא פארקויפען דווקא אין גאנצען, נישט פערטעלנוויים, כדי דער ארמער עולם זאל דערצו נישט קענען קומען און מוזען נעהמען פלייש וויא טהייער דער מקח איז. איך הער א ליארם, א געשרייא, מען האט געהאפט א הולטייקע, א גנבטע, איינע האט פאר רחמנות פארקויפט א פערטעל גאנז עפיס איין ארמער יודענע פון איהר קראנקען מאגם וועגען! איך זעה וויא מען רעכענט זיך מיט דער גנבטע

אפ

אפ, און איהר געשרייא, איהר געוויין, גערייכט ביז דעם הימעל... איך הער וויא איינער דינגט זיך מיט א בעל מלאכה, וויל איהם פון דער ארבייט אפרייסען א פאר גראשען. דער בעל מלאכה בעט רחמים, טענהט, ער וועט דעם גאנצען טאג ארבייטען, פראצעווען מיט נויטשווייס און דאס פארדינטע וועט איהם נישט טראגען אפילו אויף דעם עסען. ער בעט זיך נעביך וויא ביי א גזלן, מען וויל איהם אבער נישט הערען, פלוצלים, זעה איך, קומט אונטער א געזונטער, א בעלייבטער, א שעהנער יוד אין א גרויסען ספאדיק מיט א פאטשיילע אין דער האנד, מען גיט איהם א גאנץ פיינע נדבה, און ער בלאזט זיך, וואָרטשעט עס איז קארג. מען דערלייגט איהם נאך, עס איז אלץ קארג, אזעלכען וויא ער קומט א סך מעהר פאר זיין בייכעל, פאר זיינע געגרייזעלטע פייקעליך און פאר זיין הדרת פנים. יענער האט א זכיה, אז זיין געלט, זיין מיה, געהט אריין צו אזעלכען וויא ער אין דער קישקע! אך, וויא שרעקליך דער מארק זעהט אויס, וויפיל אומגערעכטיגקייט ווערדט דארט געשעהן! דיא ארעמקייט, דאס ביטערע עלענט, דאס שרייען און קרעכצען רופען זיך טרויעריג אפ טיף אין דעם הארצען. א טרויערדיגער, זעהר א טרויערדיגער ניגון!

שפיל סאלאוויטשיקעל, שפיל! דיין שפילען צונעהמט מיך בעסער וויא אויף א בעדעקענס. איך וויל אביסיל זיך בעטראכטען, איך וויל אביסיל זיך דערמאהנען און פארשטעלען אונזערע צרות. שפיל סאלאוויטשיקעל, שפיל, איך וויל אביסיל וויינען!

ער האט טרויערדיג געשפילט! עס האט מיר זיך פארגעשטעלט א יודענש שטוב. דארט מאכט זיך קיין רגע נישט צו דיא טהיר. עס געהן א סך ארמע לייט, אי יונגע אי אלטע, ווייבליך, מיידליך און קליינע קינדער, איינער געהט ארויס, דער אנדערער קומט אריין, בתוך הבאים קומען אן גבאיטעס מיט זייער חן. דער נאך טוהען זיך א לאז שעהנע יודען אין בגדי משי פאדערען געלט פאר זייערע זכות אבות. נאך זייא קומט אריין א מגיד, א נשרף, א ירושלמי, א משולח, איין עגונה מיט אלטע, פארשימעלטע כתבים. באלד נאכדעם קומט א שמש פון דער שול, מאהנט פאר א שטאט, פאר איין עליה, פאר א מי־שברך, פאר א מלא און פאר א נדר, ערשט אפגעפארטיגט זיך מיט דעם, גיבען זיך איינער נאך דעם אנדערען א שאט א פעקיל פארשידענע נבאים מיט פושקעס אי אהן פושקעס, דער מאהנט מעמדות אויף ארץ ישראל, דער אנדערער עפיס אויף תלמוד תורה, דער דריטער בעט אויף הכנסת כלה, דער פערטער אויף דעם הקדש, דער פינפטער

אויף

אויף חברה משניות , דער זעקסטער אויף חברה נר־תמיד וכדומה נאך און
נאך חברות . בינתים קומען צוגייא בכבודיגע בעלי־בתים מיט בריטקייט , ריימען
עפיס שטילערהייט איין אין דעם אויער . זאגען דערנאך הויך אויף א קול
מיט א זיפץ : היינט פארשטעהט איהר שוין פאר וועמען ? און געהמען . . . .
גאר אין מיטען דרינען קומט דער קהלשער שמש און מאהנט עפיס צום
רייסטער , דער רעפאטאט שטעלט נאך א מאל אריין א פאסטאי ,"דער קצב
זאגט אן מיט דער דינסט , אז פון איצט אן , זאל מען מוחל זיין צוליינגען צו
דער אקע פלייש נאך צוואנציג גראשען , מעף האט פארגרעסערט דיא
טאקסע . . . הכלל מען רייסט פון אלע זייטען , איטליכער גיט א האפ ,
א קניפ , א צופ , עס שטעלען זיך אין דיא אויגען טרעהרין , עס איז שווער
אויסצוהאלטען . שפיל סאלאוויטשיקעל , שפיל , איך וויל אביסיל וויינען ! . . .
ער האט זיך צושפילט , צוגאסען און געמאכט אומעטיגע שטייגער ! עס
שטעלט זיך מיר פאר , וויא יודעש געלט , יודעש בלוט געהן לאיבוד , זייא
4 גיסען זיך וויא וואסער און ברייננען נישט קיין שום נוטצען . מישטעהנעם
געזאגט מה הכהני , וואס איז אונזער חסד , אונזערע צדקות ? עס שטעלט
זיך מיר פאר אונזערס א תלמוד תורה , א וויסטע , א פינצטערע חורבה , עפיס
א שטיבעל אויף א היהנערש פיסעל , ערגיץ אין א לאך . אינוועגדיג שטינקט
שימעל . דער צובראכענער פאל און דיא ביינק זענין בעדעקט דיק מיט
בלאטע , דיא פענסטער אויסגעשלאגען , פארשטעקט מיט שמאטעס . ארמע ,
הונגעריגע , אפגעריסענע יתומים וואלגערען זיך ביז דעם האלז וויט אין
מיסט , פארשמירט וויא דיא רוחות און האבען קיין פנים נישט פון מענשען .
וואס , מישטעהנעם געזאגט , קען פון זייא דארט ווערען ? וואס וועלען זייא
זיך אויסלערנען און צו וואס וועלען זייא שפעטער טויגען ? איך הער וויא אזוי
זייא קרעכצען און זיפצען . דאס קול פון זייערע פארלאהרענע יונגע יאהרען ,
הער איך , שרייעט ארויס פון דיא קופעס ערד און מיסט ! דאס קול פון דיא
אומגליקליכע , פון דיא פארלאהרענע נפשות , הער איך , געהט ארויף אין
דעם הימעל און שרייעט דארט גוואלד אויף דער גאנצער שטאדט יודען !
אויף איטליכען פון אונז , קאפען אראפ דיא בלוטיגע טרעהרין , קיינעם פון
אונז וועלען זייא נישט געשוויגען ווערען ! . . . עס שטעלט זיך מיר פאר אויך
דער הקדש , אדער , לאז זיך האטש זיין , דער בקור־חולים , מיט אלע זיינע
ווילדע הנהגות . איך הער עפיס א רעש , א יאמער , א קלאג דארט אויף דעם
הויף . איין ארמע יודענע האט אהינצו געבראכט צופיהרען איהר קראנקען
מאן , איהר גאנצער פרנסה־געבער , איהר גאנצע אנהאלטעניש , דוא גבאים
אבער

אבער לאזען איהם נישט אריין ביז דיא בידנע וועט נישט געבען פריהער
א פאר קערבליך . דערווייל וויא זיא לויפט ארום , ברעכט דעם קאפ וויא
צובעקומען דאס געלט , איז איהר קראנקער מאן נעבעך לעבין פלייט
געשטארבען . דיא פרישע , וויסטע אלמנה קומט און בעוויינט איהר מאן אויף
דער גאס , מיט איהר אין איינעם וויינען נאך ארמע לייט , נאך וויסטע אלמנות
מיט צובראכענע הערצער . עס איז א יאמער , א קלאג , מען צוגעהט פון
טרעהרין . פאמעליך אביסיל שפיל סאלאוויא , עס האט ביי מיר אין דעם
הארצען שוין געלאפנעט א שטרונע !

ער האט אביסיל צוגעקנאקט און געמאכט טרעלען . עס האבען מיר זיך
פארגעשטעלט יודישע פאראדקעס , וויא פון אונזער ריידען קומט גארנישט
ארויס . מישטעהנעם געזאגט מה אנו , מה חיינו , וואס מיר זענין און וואס
איז אונזער לעבען ? עס שטעלט זיך מיר פאר איין אסיפה . דארט איז
א ליארם , א געשרייא וויא אין א באד , איינער איז מבלבל דעם אנדערען .
זאגט איינער עפיס א ווארט , שרייעט יענער ניין , אדרבה , פארקעהרט ! און
הערען ביידע נישט וואס זייא ריידען , איטליכער האלט זיך פאר א חכם , פאר
א ווערטעלזאגער , לאז עמיצער עפיס אנהויבען צו זאגען , פאלט איהם יענער
אריין אין דיא רייד . עט , מאכט ער , לאזט זיך דינגען , מכח דעם האב איך
געזאגט א גאנץ גלייך ווערטעל . . . . וואס הייסט עס ? שפרינגט ארויס איינער
פון דער זייט , איך בין אויך א בעל־הבית , אויך א היגער , איך האב אויך
א דעה ! מען צוגעהט זיך לסוף שטארק פארשוויצט און מען ווייסט נישט מיט
וואס מען איז געקומען , מיט וואס מען געהט אוועק . עס קומט אויס דעם עולם'ס
ווערטעל : עס איז געבליבען , שמעון וואַרגער זאל ווייטער וועהגען מיט דער
גרושה ! איך הער וויא א פאר גבירליך , עטליכע בעלי־טובות , עטליכע
דרעהער אין קהל , און דער בעל־טאקסע מיט זיין קאפיטעל לאכען זיך נאכדעם
גוט אוים און מען טוהט וואס מען וויל . באלד נאך אזא אסיפה ווערדט וויא
געוועהנטליך טהייערער דער מקח פון פלייש . בעלי טובות נעהמען בעזונדער
פון איטליכער אקע עפיס דרייערליך און עס ווערען בעשאפען עפיס שטילע ,
שפאגעלנייע נאלאגען . — עס שטעהן מיר פאר דיא אויגען אונזערע וויבארעס
וויא אזוי מען קלויבט אוים טשלענעס און א גובערסקען רב . פע , וואס דא
טוהט זיך ! איך קען נישט צוזעהן וויא מענשען פארליהרען זייער שכל , זייער
הארץ און זייער מענשליכע בחירה ; איך קען נישט צוזעהן וויא מען שאפקעוועט
פאר א ליאר גבירעל , עפיס פאר א ספאדיקעל . וויא מען סלוושעט עפיס פאר
איין אויפגעקומענעם משרת וכדומה אזעלכע מיני פארשוינען . איך קען נישט
צוזעה

צוזעהן וויא מען פארקויפט דעם אמת, דעם יושר און דיא פאלזע פון דער שטאדט פאר א גלעזעל בראנפין, פאר א קניש. עס קאכט זיך מיר איבער דאס בלוט צוזעהנדיג, אז בעונותינו הרבים איז נישטא ביי אונז מיט וועמען עפיס צוטאן, מיט וועמען עפיס צומאכען. קיינער מיינט נישט ערענסט! עס ווערדט מיר צוזעצט דיא גאל צוקוקענדיג וויא בעונותינו הרבים אונזער עולם שלאפט, וויא ער איז פארטראגען אין חלומות, ער דיינקט נישט, בעטראכט נישט, ווייסט נישט זיין לאגע. קיינער בערעכענט נישט, זארגט נישט און פיהלט נישט כל־זמן עס איז איהם נישט נוגע אין זיין נפשיל. טאקי נאר מחילה אקעגען, וואס בשעת מען קוילעט איינעם שטעהן זיך דיא איבריגע און קייען, מעליגרה'ן גאנץ רוהיג עס, ווערדט מיר א לאך אין הארצען צוזעהנדיג.... נאר אבער גוואלד, פאמעליך סאלאוויא, פאמעליך! עס האט ביי מיר געשפרונגען שוין נאך א שטרונע!

וויין ישראליק, וויין! האט מיר מיט איטליכען שפיל דאס וואלדי קלעזמעריל געזאגט. עס האט מיר זיך געדאכט וויא פאר דער חופה. דער בדחן דערמאהנט מיך, איך בין א יתום... ישראליק, לאזט ער אויס צום גראם מיט א ציטערנדיג קול: א יתום מוז אויף דער וועלט פון איטליכען אויסשטעהן זעהר פיל, וויין ישראליק לעב, וויין, קלעזמעריל שפיל!

איך דעק צו דיא אויגען מיט א טיכעל, בעוואש מיך מיט טרעהרין און שטעל מיר פאר זעהר נישט קיין פרעהליכע זאכען.

עס שטעלען זיך מיר פאר אונזערע קלייזליך און שטיבליך. מישטעהנעם געזאגט וויא אזוי זייא זעהן אויס, וויא אזוי מען פיהרט זייא און וויא מען האלט זייא ריין! איך געה פארביי דורך און עס פארשלאגט מיר דיא נאז.... דארט האלטען זיך אויף ליידיגגעהער, בטלנים ליגען דארט אויסגעצויגען אויף טיש און אויף בייגק מיט פיפקעס אין דעם מויל, פיפקען, שפעטען פון דער גאנצער וועלט און דערציהלען מעשיות. דאס זענין אזעלכע מיני ווערעם, וואס טאטשען און האבען זייער גאנצע יניקה פון אנדערע. דאס זענין עפיס גאר מאדנע באנקירין, וואס רעכענען דיא גאנצע שטאדט הייזער פאר זייער קאנטאר, איטליכער איז זייא תמיד שולדיג און מיט איטליכען פיהרען זייא בעשטענדיג קאנטעס. גליקליך מעג זיך שעטצען יענער, וועמען זייא פארליינגערען דעם חוב אויף אביסיל שפעטער. — איך זעה עפיס א נוזמא מקבלים, אביונים, קבצנים, דלפנים, טויגעניכטסען, קאלעקעס מלמדים, פארצעהריאהרדיגע, פארייאהרדיגע, און היינטיגסיאהרדיגע בעליבעסליך, וואס עסען קעקס, איך הער פלוצלים אויף דער גאס עפיס קלעזמער שפילען,

פריהער

פריהער לויפען ווייסע חברה הענדרום פענדרום, הינטען געהט א גרויסער עולם, עס ברענגען הבדלות. דאס פיהרט מען צו דער שול א חופה, אומגליקליך צומאכען דארט א יונגעל מיט א מיידעל, וואס ווייסען נאך גאר נישט פון וואס צוזאגען. ביז שפעט אין דער נאכט, זעה איך, פיהרט מען חופות, עס ווערען אפגעמאכט עפיס א נוזמא חתונות. אלטע באבעס פליעסקען, מחותנים טאנצען, דער עולם איז לוסטיג, א פרייד, א שמחה! מזל טוב אייך, יודען, מיט שפאגעל נייע ארמעלייט! מזל טוב אייך מיט א נייע פעקיל לעדיגגעהער! מיט נייע קאנדידאטען אויף מלמדים, אויף מקבלים, אויף באנקקוועטשער און אויף גילדענע־ארער יודען! מזל טוב אייך גאר מיט א פריש צעטיל פון קייטיגע גרעט, מיט אלע אייערע שמוטציגע, פוילע און פוסטע מענשעליך! מזל טוב אייך מיט פרישצאפעלדיגע פיאווקעליך! גרייט אן יודען, בלוט, גרייט אן געלט, געלט, געלט! גוואלד סאלאוויא גענוג, גענוג צושפילען! עס רייסט מיר דאס הארץ, עס שפרינגען, עס לאפען אין מיר אלע שטרונעס!....

80-79, XII

8

זיא איז קוים לעבדיג פון זייערע הענט ארויס:

אז איך האב מיך אומגעקוקט דערנאך צו מיין קליאטשע, האב איך געזעהן, זיא ליגט אויסגעשטרעקט וויא א טויטע און סאפעט גאנץ שטארק.

— אך! האט זיא צו מיר זיך אנגערופען מיט א קרעכץ, זייא האבען מיך גאר זאמוטשעט. איך פיהל, אז אלץ וואס ווייטער געהן מיר אויס דיא קרעפטען. אין דער צייט, ווען עס עפענט זיך מיר אויף דאס מויל צום ריידען, ווען איך הייב מיך אן ארומצוקוקען און אלסדינג צובעטראכטען, דענסטמאל הייב איך ערשט אן צודערפיהלען מיינע וועהטיגען... אך, זייא האבען מיך שרעקליך אפגעשוואכט, שרעקליך קראנק געמאכט. איך פיהל אין מיר נישט קיין גאנץ אבר, קיין גאנץ ביינדעל! זעהר שטארק האבען מיך דא ערשט זאמוטשעט עטליכע פארשוינדליך, איך בין פון זייערע הענט קוים גאנץ ארויס מיט דעם לעבען.

— דערצעהל מיר, האב איך געזאגט מיט א פארקלעמט הארץ, דערצעהל מיר, ווער זענין דיא דאזיגע פארשוינען? און וואס האבען זייא דיר געטאן?

— העלף מיר, איך בעט דיך, אביסיל זיך אויפצוהייבען און אנצושפארען

זיך

זיך אויף דער זייט . עס איז עפּיס קיין דרך־ארץ נישט וויא איך ליג אזוי אויסגעשטרעקט . איך קען מיך , לא עליכם , אליין קיין ריהר נישט טאן . אוי מיין קאפּ , מיין קאפּ !

— וואס איז ? האב איך זיא געפרעגט מיט רחמנות , דער קאפּ טוהט דיר נעביך וועה ?

— אוי ! האט זיא געענטפערט , עס טוהט מיר וועה איטליכס אבר , איטליכס גליד בעזונדער , מיין גאנץ לייב און לעבען . עס טוהט מיר וועה אי דער קאפּ , דער קאפּ , אי דער גאנצער פאדער חלק , דער פאדער חלק וויא אויך מחילה דער הינטער , הינטער חלק !....

— לאז זיך פון דעסטוועגען נאר נישט אפּ , האב איך זיא געבעטען . מארגען אז מיר וועלען זיין אין דער שטאדט־וועל איך בעטען א דאקטאר , ער זאל דיך בעטראכטען און דיר עפּיס פארשרייבען .

— אי , אי ! האט זיא זיך א חאפּ געטאן זעהר דערשראקען . דערמאהן מיר נישט , איך בעט דיך , דערמאהן מיר נישט קיין דאקטאר ! ווער קען נאך אזוי וויא איך דיא דאקטורים , דיא קאנאוואלעס מיט זייערע רפואות , מיט זייערע פארשרייבעכטסען ?... ביי זייא איז באלד לאזען צו דער אדער , בלוט אפּצאפּען און דורכציהען זאוואלקעס . איך האב שוין בה"ש אויף מיר א סך בלויע צייכענס פון זייער פארשרייבעכטס . זעהסט־דוא ביי מיר אט דיא פרישע סינאקעס ? דאס האט מיר נישט לאנג געמאכט א דניעפּראוויצער קאנאוואל מיט זיין קליפּערגעציינ און מיט זיין פארשרייבעכטס . ער איז פּשוט זיך מחיה ווען עס מאכט זיך איהם א געלעגענהייט צופארשרייבען . עס זענין דא זעהר פיל אזעלכע דאקטורימליך , וואס וויא באלד נאר עפּיס א מינדסטע זאך , א קליינינקייט , האבען זייא שוין ליב צושרייבען , און שרייבען אן א מגילה , א גאנץ גרויסען בויגען ....

נאכדעם אז דיא קליאטשע האט וויא עס איז , זיך אנגעשפּארט אויף דער זייט , איז זיא געלעגען אביסיל שטיל , האט אפּגערוהט און געחאפּט דעם אטהעם . דערנאך האט איהר עפּיס וויא זיך איבערגעביטען דאס פּנים , געקוקט אויף מיר מיט א פּאר קלוגע אויגען , טאקי נאר וויא א מענש , און אנגעהויבען צודערצעהלען מיט דיא ווערטער :

— אויב דוא ביסט אפשר א מאל געוועזען אין גלופּסק מוז דיר זיכער בעקאנט זיין , אז נישט ווייט פון דער שטאדט ארויסגעהענדיג , לעבין וואלד , איז געשטאנען איין אלטער פּאלאץ , א חורבה פון כמה שנים , דער גאנץ גרויסער , ברייטער פּלאץ , אויף וועלכען ער איז געשטאנען האט פארנומען

דיא אויגען מיט זיינע שעהנע גערטנער , מיט זיינע פּרוכטאווע ביימער , חאטש וויא אפּגעלאזען , וויא ווילד פארוואקסען מיט גראז זייא זענין געוועזען . נישט איינער פון דיא , וואס פלעגען פארביי איהם געהן שפּאצירען , פלעגט זיך אלץ ווינשען , אז גאט וועט איהם העלפען צוגעווינען דעם גרויסען געווינסט , דיא צוויא מאל הונדערט טויזענט רובל , אדער נאר צוגעפינען איין אוצר , און מאלע נאך זאכען , וואס דער אויבערשטער קען צושיקען , דענסטמאל וועט ער זיך אוועק־קויפען אט־אדעם פּלאטץ און דא שטעלען א שעהן הויז . קיין בעסערס דערפון בעדארף מען שוין מעהר אויף דער וועלט נישט האבען . דא קען מען לעבען גאנץ גליקליך אי צווישין גאט אי צווישין לייט . אזוי פלעגט איטליכער זיך ווינשען , און פון איטליכענס ווינשען האט , וויא דער שטייגער אין , זיך אויס געלאזען א טייך . דערווייל איז דער אלטער פּאלאץ זיך געבליבען אלין טאקי א חורבה און אזוי אוועקגעשטאנען א צייט מיט יאהרען !

גאר אלסדינג אויף דער וועלט האט א צייט . אויף דעם אלטען פּאלאץ איז אויך געקומען זיין צייט אויפגעריכט צו ווערען . עס האט זיך געיאוועט פלוצלים דער גליקליכער , דער מזלדיגער מענש , וואס איהם איז בעשעהרט געוועזען צובעקומען דעם שעהנעם , טהייערען פּלאטץ . מיינסט־דוא אפשר , ער האט געוואונען , אדער געפונען איין אוצר ? חלילה , אפילו נישט קיין פּרוטה ! אדער מיינסט־דוא אפשר , ער האט געהאנדעלט און פארדינט ? נאך א מאל ניין , חלילה ! אדרבה , וויא איטליכען איז בעקאנט איז ער נעביך אין האנדעל גאר קיין מוצלח נישט געוועזען . ער האט אין זיין לעבען עטליכע מאל אי זיינס אי פרעמד געלט , לא עליכם , אנגעווארען . צו וועמען ער האט זיך צוגעריהרט איז יענער ניזוק געווארען . א מאל האט ער זיך צוגעריהרט צו איין צוקערפאבריק פון א גרויסען , בעריהמטען סוחר , איז זיא , מעשה שטן , פון אונטער זיינע הענט עפּיס וויא פארשוואונדען געווארען , און איידער דער סוחר האט נאך צייט געהאט זיך אומצוקוקען , דערווייל האט ער איהם פארפיהרט ביז דעם האלז ווייט אין דער בלאטע . א פּנים נישט בכיוון , נאר גלאט פּשוט , ווייל ער איז אין דעם האנדעל קיין מוצלח נישט געוועזען . מיילא וואס דערזשע ? גאט האט איהם געהאלפען אויף דער עלטער זיך אריינצודרעהן אין קהל און ווערען דער שטאדטס בעל־טובה . קוים איז ער א געוויסע צייט אוועקגעזעסען א בעל־טובה , א דרעהר אין דעם קעסטעלע , האט רבוני של עולם איהם מיט א מאל בצאהלט שכר פאר זיין צער , פאר זיין גוטסקייט , פאר זיין מיה נעביך און איהם מזכה געוועזען מיט דעם

אלטען פאלאץ! אין יענער צייט בין איך, שלימזלדיגע קליאטשע, געוועזען אין זיינע הענט. ער האט זיך א נעהם געטאן צו מיר גאנץ געשמאק און געארבייט מיט מיר עבודת־פרך. ער האט מיך איינגעשפאנט אין וואגען און איך בידנע האב איהם געמוזט נעביך אנפיהרען אין גאנצען די ציגעל און די לעהם אויף דעם גאנץ גרויסען הויז, וואס ער האט דארט זיך אויסגעבויעט! אפגעהיט זאל מען ווערען פון אזא בעל־הבית!...

קוים וואס איך האב איהם אויסגעבויעט פיתום, האט ער מיך אין א קורצער צייט געצוואונגען איהם אויך אויסצובויען רעמסס. אויף א גרויסען פלאץ, אין מיטען דער שטאדט, וואס איז אוועקגעשטאנען ליידיג א סך יאהרען, אהינצו האב איך איהם געמוזט ווייטער אנפיהרען לעהם און ציגעל, אויסצובויען א גרויסען מויער מיט א סך קלייטען!

שווערער נאך פון לעהם און ציגעל איז מיר געווען צופיהרען עפּיס א ספּאדיק מיט זיין כנופיא, וואס זענין געוועזען צוזייעט צושפּרייעט אין פארשידענע שטעדטליך. איך האב געהאט דאס לויפעניש, איטליכען בעזונדער אפּצופיהרען דעם הארטש און אלע בעדערפעניש, וואס מען בעדארף האבען צום לעבען. מען פלעגט מיך אנלאדען מיט משא און אלין טרייבען, טרייבען. איך האב עס גאר קיין כח נישט געהאט אויסצושטעהן!...
נאך א פעקיל האב איך אויף מיר געהאט, יעהר א ביטער פעקיל, וואס פון איהם מעגסט־דוא הערען.

ערגיץ אין א שטעדטיל, ביים דניעסטער, ליגט דארט פון הונדערטער יאהר בעגראבען עפּיס איינער א גרויסער למדן. פון כמה שנים האט מיט איהם איטליכער דארט זיך מיחס געוועזען, נאר דערביי טאקי איז מען געבליבען. פלוצלים יאוועט זיך אין דעם מייעריל, וואס אויף זיין קבר, א נר־תמיד, דאס הייסט א לעמפּיל, אין לעמפּיל עהל מיט א קנייטיל, וואס ברענט כסדר. מיילא, דאכט זיך, וואס איז אזוינס א לעמפּיל? וועמען געהט עס אן? מיר אבער האט עס געקאסט געזונט און לעבען. די דאזיגע פארשוינען, וואס האבען ממציא געוועזען דאס לעמפּיל און אנגעהויבען ביי איטליכען, אי ביי היגע, אי ביי דורכפאהרענדע אורחים, צושלעפען געלט אויף עהל, די לייט האבען מיך דערטאפּט אין זייערע הענט, און אין דער צייט, וואס זייא האבען זיך מתעסק געוועזען אין דער מצוה, "דערווייל" האב איך, שלימזלדיגע, געפיהרט און געפיהרט צו זייא א היים, אויך אין זייערע קלייטליך פון אל־דאס־גוטס, גאנצע פעסער עהל, פעסליך הערינג אי מאסלינעס וכדומה נאך סחורות, וועלכע א קלייט בעדארף צוהאבען. פון דעם

דעם לעמפּיל איז מיר וויסט און פינצטער געווארען אין די אויגען!...

איך בין קוים לעבדיג ארויס פון זייערע אלעמענס הענט, נאר מיר אבער איז שוין אזוי בעשערט, אלץ צוהארעווען און אויסצושטעהן אויף דער וועלט פון איטליכען שלאק בעזונדער. אזעלכען, צו וועמען דער רוח האט מיך דערנאך פארטראגען האב איך געזעהן דאס ערשטע מאל אין מיין לעבען. די משא, וואס ער האט אויף מיר אנגעלייגט, איז בממשות נישט געוועזען אזוי שווער. עס האט אבער געהאט א שרעקליכען נפוח. א נפוח־זאך איז א סך ערגער צופיהרען וויא לעהם מיט ציגעל, וויא פעסליך הערינג מיט עהל. ער האט מיך עפּיס מיט אלערלייא געדרוקטע בלעטער בעדעקט אין גאנצען אזוי, אז פון די בלעטער האט מען נאר געזעהן ארויסשטעקענדיג לאנגע אויערען און מחילה א עק. מען האט זיך געהאלטען אין די זייטען לאכענדיג פון דעם, וואס איז דארט געשטאנען געשריבען. עפּיס האט מען שטארק הוויק געמאכט פון איהם נעביך, פון מיר געביך און פון אונז ביידען. ער, א טשיקאוועשטש, איז געוועזען גאנץ רוהיג, צי האט ער זיך נישט וויסענדיג געמאכט, צי האט ער טאקי נישט פארשטאנען. וויא די מעשה איז שוין דארט געוועזען, ער איז ביי זיך געווען שטארק. מיר אבער, מעשה שטן. איז די זאך זעהר נישט אנשטענדיג געוועזען, מיר איז נישט געפעהלען, מען זאל פון מיר, צוליב איהם, לאכען. היינט האט מיר טאקי אויך געריסען דאס הארץ אויף איהם נעביך, פאר וואס זאל מען איבער איהם אזוי זיך לוסטיג מאכען? א מענש, וואס זינט איך בין ביי איהם געוועזען האב איך איהם נישט געהערט זאגענדיג אפילו קיין פּיטצעל ליגען; וואס וועמען איהר ווילט אויף דער וועלט האט ער טובות געטאן, וואס כמעט נישטא איין זאך, אפילו א קליינינקייט, אין וועלכער ער זאל זיך נישט ארייננמישען, טאקי נאר גלאט פאר גוטסקייט, חאטש מען האט איהם גארנישט געבעטען; א מענש א בעל סוד, און אז ער גיט שוין א מאל יא ארויס עפּיס "סודות" זענין זייא איינמאל גאר בעקאנטע זאכען, וויא א שטייגער, אז אין יענער און יענער שטאדט לעבען מענשען, ראובן, איינער הייסט ראובן, שמעון, איינער הייסט שמעון, לוי און נאך איינער הייסט לוי; אז דארט און דארט, געפינען זיך בתי־מדרשים, בעלי־מלאכות, בהמות טרייבט מען דארט אין דער טשערעדע־קאטשקעס געהן בארפיס, און צווייטענס אז ער גיט ארויס אזעלכע סודות, אט אין דרינען טאקי ליגט ערשט א סוד, עס איז זיכער נישט אומזיסט.... אזא גוטער אמת'ער מענש אהן שום חכמות' זאל האבען אזוי פיל שונאים! הלעבין א חכמות. ווייניג מיינע צרות האב איך

די בעה"מניסע פון בארדישעטץ [illegible]

איך נאך געמוזט ליידען אויף זייגע, גענוג בין איך א שלימזל, האט מיר דער רוח בעשעהרט נאך א שלימזל. איך האב געהאט גענוג אוים צושטעהן אי פאר מיר אי פאר איהם! טאטשקעס וואלט איך איהם באדאי געפיהרט, אבי ער זאל מיך בעפרייען פון אזא נפוח און פון לייטעשע געלעכטער. איך וואלט מיך געוועהן גליקליך געשעצט, ווען ער זאל אויף מיר ברוגז ווערען און מיך פארקויפען, איבערגעבען אין אנדערע הענט. דאס אייביגע לעבען וואלט איך איהם דערפאר געווינשען. עס וואלט בעסער געוועזען פאר אונז ביידע. מעשה שטן אבער בין איך איהם שטארק געפעהלען. עס איז איהם א פנים אריין. אין טעם... איין קול, ער האט מיך ליב, ער האט מיך ליב! עס פלעגט מיך אזש נודען נאר צום ברעכען הערענדיג תמיד אזעלכע רייד, נישט היינט געדאכט! עטליכע מאל בין איך געפאלען מיט דעם גאנצען נפוח און מען האט אונז שוין א צייט לאנג נישט געזעהן שלעפענדיג אויף דער וועלט. ער אבער פלעגט זיך מאכען הארץ און אויף גאטס בעראטה אנהויבען אויף דאס נייא צומאכען מיט מיר דיא קאמעדיע. אז דער שטן האט מיט מיר און מיט איהם שוין גענוג זיך אנגעשפילט, גענוג זיך אנגעלאכט און לוסטיג געמאכט דעם עולם, האט ער צום סוף זיך דערבארמט און אונז ביידע צושיידט. — איך בין נישט טויט נישט לעבעדיג אנטלאפען, זיך אריינגעווארפען געשווינד אין דעם דניעפער, זיך אפגעוואשען דארט, אפגעטרעסעלט פון מיר דעם שטויב און דיא בלאטע. אין דער שטאדט האסט דוא מיך בעגעגענט און וואס ווייטער איז געשעהן, ווייסט־דוא דאך אליין.

[XIII] 9

א צער בעלי־חיים!

נאכדעם אז דיא קליאטשע האט אפגעדערצעהלט איהר מעשה, האב איך פון דעם גאנצען הארצען א זיפץ געטאן און ווידער זיך פארטראכט.

— עפים טראכסט־דוא מיר היינט צופיל! האט זיא צו מיר זיך אנגערופען. דוא ביסט עפים זעהר צוטראגען, לייג זיך צו שלאפען און רוה זיך חלעבין אוים אביסיל.

— איך זאל שלאפען?! האב איך א זאג געטאן מיט פייער, איך זאל שלאפען בשעת דוא ליידסט, בשעת דוא קרעכצט, בשעת דיר טוהט וועה איטליכם אבר?! איך זאל שלאפען אין דער צייט, בשעת דוא בעדארפסט

האבען

האבען הילף, בשעת דוא קענסט זיך נעביך אליין פון דעם ארט נישט ריהרען און מוזט האבען עמיצין, וואס זאל דיר העלפען אביסיל זיך אויפצוהייבען, זיך צושטעלען אויף דיא פיס?! אמת מאכי, איך בין נישט דער מענש, וועלכען דוא בעדארפסט אייגענטליך האבען אין דיין נויט. וואס קען אזא שלאף מענשיל וויא איך, דיר העלפען? וואס מישטעהנעם געזאגט איז אין גאנצען מיין כח? קוים וואס איך האלט מיך אליין אויף דיא פיס. מען קען מיך מיט א בלאז אומווארפען. דוא בעדארפסט האבען איינעם א שטארקען, א בר־יכולת, א געזונטען און א געניטען. נאר כל־זמן אבער דער איינער איז נאך נישטא, כל־זמן דוא האסט נישט קיינעם, טאהר איך מיך נישט מאכען ניט וויסענדיג און מיך לייגען שלאפען. איך מוז אלע מיינע כחות איינווענדען דיר נעביך חאטש עפים צוהעלפען. ניין, חלילה, וויא טאהר איך, וויא קען איך שלאפען? — איך, זאגסט־דוא, זאל רוהען! אדרבה, איז מעגליך צורוהען נאך אלסדינג, וואס איך האב געהערט און געזעהן? קען איך רוהען אז אזעלכע גרויסע צרות שטעהן פאר מיינע אויגען, אז דאס גאנצע פעקיל ליידיגעהר, בלוטזויגער פארשלאגען מיר דעם קאפ און דרעהען זיך פאר מיר וויא שרעקליכע מחנות הייטשרעקען? אט, אט, דאכט זיך מיר, פאלען זייא אן, צונעהמען זייא מיך אויף שטיקליך, אט גיט איטליכער נאר א קליינעם ביס, עסען זייא מיך אויף און עס בלייבט פון מיר נישט קיין שריד ופליט! ניין, זאג איך דיר, איך וועל נישט שלאפען, איך וועל נישט רוהען!...

— דוא רעדסט, האט דיא קליאטשע געזאגט און געשאקעלט מיט דעם קאפ, דוא רעדסט מיט פייער וויא א יונגער מאן, זייא מיר מוחל, וויא איינער, וואס האט ערשט געענדיגט דיא קלאסען. געוועהנטליך מאכען זייא גיכע בעקאנטשאפטען און ווערען צו איינעם וויא צוגעקאכט. עס טראגט זייא אונטער דאס מינדסטע פיטצעל עולה, זייא ווערען אש להבה, ריידען פאר פייער, פאר וואסער, נעהמען זיך אין קאפ אריין פוסטע זאכען און מיינען, אז זייא וועלען דיא גאנצע וועלט איבערשטעלען. איך האב שוין אין מיין לעבען א סך אזעלכע געזעהן. דער נאך אז זייא ווערען אביסיל עלטער און הייבען אן צופיהלען דאגת פרנסה, דענסטמאל לאזען זייא אראפ דיא נאז, עס נעהמט זייא אפ דאס לשון, און חוץ זייער אינטערעס געהט זייא ווייטער קיין שום זאך נישט אן, עס איז נאך חאטש גוט, אז זייא אליין בלייבען ערליך, פארקויפען נישט דעם אמת פאר א גראשען און שטעהן נישט־צו צו דיא דאזיגע, מיט וועלכע זייא זענין פריהער נישט געוועזען שוה בשוה פאר זייערע קרומע גענג. עס איז נאך גוט, אז זייא לויבען נאך חאטש

דיא

דיא דאָזיגע לייט נישט פאַר דער גאַנצער וועלט און זידלען נישט אָפּ, שיטען נישט אָפּ מיט פריסעק זייערע פריהערדיגע גוטע פריינד . . . מיט דיר וועט עס אויך אַזוי געהן. איצט ביסט-דו יונג, הייס וויא פייער, שפּעטער אַביסיל וועסט-דו זיך אָפּקיהלען, וועסט מיך פאַרגעסען און גאַנץ רוהיג שלאָפען, וואָס וועט דיך אָנגעהן אַזא בידנע שקאַפּע? שפּעטער, נישקשה, וועסט-דו ווערען קעלטער און שטילער. דאָס איז על פי דרך הטבע אי בייא מענשען אי בייא בהמות. קוק אַ שטייגער אָן אַ מינדסט קעלבּיל, וויא אַזוי שטאַרק זיא דריגעט מיט דיא פיסליך, וויא אַזוי שטאַרק זיא שפּרינגט, נאָר אַ מחבל. קוק דאָס זעלביגע קעלבּיל אָבער אָן שפּעטער, בשעת עס ווערדט אַיין אָקס, וויא שטיל עס איז, וויא פאַקאַרנע עס געהט אין דעם יאָך. וואָס מאַכט עס אויס? איטליכער הלעבּין ווערדט שפּעטער אַיין אָקס. . . .

— הלעבּין! האָב איך זיך אָנגערופען נאָך מיט מעהר פייער, דו האָסט אין מיר הלעבּין. אַ טעות! דו זאָלסט וויסען, וואָס בייא מיר אין האַרצען איז, וואָס איך האָב שוין פאַר דיר געטאָן און האָב בדעה ווייטער צוטאָן!

— וואָס דו האָסט געטאָן און וואָס דו האָסט בדעה ווייטער צוטאָן! האָט דיא קליאַטשע פאַרוואונדערט זיך אָנגערופען. דערצעהל אַדרבה, לאָס מיר הערען.

איך האָב אַקעגען אַ פּאָר מינוט זיך געבּאָברעט אין דער בוזעם-קעשענע און אַרויסבעקומען פון דאָרט געשריבענע פּאַפּירען.

— אָט דאָס, האָב איך געזאָגט מיט אַיין ערענסט פּנים, אַרויסנעהמענדיג אַ בויגען פון דיא פּאַפּירען, אָט דאָס וועט דיר בעוויזען, אַז איך האָב ליב טאַקי צוטאָן, נישט נאָר אָפּקומען גלאַט מיט ריידען אַליין, אַזוי וויא אַנדערע. דאָס איז מיין בריף וואָס איך האָב מכּח דיר געשריבען צום קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי החיים“ נאָכדעם אַז איך בין בעקאַנט געוואָרען מיט דיין ביטערער לאַגע.

דיא קליאַטשע האָט אויפגעשטעלט דיא אויערען און איך האָב איהר אויף אַ קול געלייענט מיין בריף מיט דיא ווערטער:

„דיא מדה פון רחמנות איז אַזוי גרויס און אַזוי שטאַרק אין דער מאָדע היינטיגע צייטען, אַז מענשען האָבען אָנגעהויבען רחמנות צוהאָבען נישט נאָר אויף מענשען אַליין, היינו, זייא נישט פיינט צוהאָבען, נישט צופּייניגען, נישט צופאַרדרעהן זייא דעם קאָפּ מיט דעם לעבען וויא אין דיא אַלטע יאָהרען, נאָר איטליכען צובעטראַכטען פאַר אַ ברודער, פאַר אַ חבר, פאַר אַ פריינד, גאָר קיין שום חילוק נישט צומאַכען פון וועלכען לאַנד און פון וועלכער נאַציאָנה

ער

ער מעג זיך זיין; נישט נאָר מיט מענשען אַליין, זאָג איך, האָט מען היינט אָנגעהויבען זיך צובעגעהן מיט רחמנות און מיט מענשליכקייט, נאָך מעהר אַפילו מיט בהמות, אַפילו מיט זייא בעגעהט מען זיך היינט מיט באַרמהערציגקייט און מען בעטראַכט זייא פאַר גאָטס בעשעפניש, און וואָס דעריבער פאַרדינט טאַקי מיט רעכט היינטיגע צייט דעם נאָמען: דיא צייט פון מענשליכקייט“.

— מליצה, מליצה, מליצה! איז דיא קליאַטשע אַריינגעפאַלען אין דיא רייד מיט געשפּעט. זעהר שעהנע מענשליכקייט! האָסט געמעגט אויך צושטעלען, אַז היינט נעהמט איינער בייא דעם אַנדערען אַרויס דאָס לעבען זעהר גרינג, גיך און באַלד מיט גוטע ביקסליך און קלוגע המצאות, וואָס דער באַרמהאַרציגער דור האָט לטובה פאַר דיא מענשען אויסגעטראַכט!

— וואַרט נאָר וואַרט! האָב איך געשריגען פאַרפלאַמט און נישט געוואָלט הערען וואָס זיא רעדט. הער אָקאָרשט ווייטער, ווייטער, און זייא מיך נאָר נישט מבלבל. בייא וואָס בין איך געבליבען שטעהן? יאָ בייא דעם:

„היינטיגע צייט פאַרדינט מיט רעכט דעם נאָמען: דיא צייט פון מענשליכקייט. דער כבוד פאַר אַזעלכע מדות טובות קומט אייך רבותים, אייך טהייערע, דיקמענטיגע און גוטע מענשען, אייך פיהרער פון דער בעריהמטער חברה „צער בעלי החיים“! דורך אייך זענען דאָך געהאָלפען געוואָרען אַזוי פיל לעבעדיגע בעשעפעניש, אַזוי פיל בהמות, אַזוי פיל עופות, דורך אייך בעגעהט מען זיך שוין היינט מיט זייא בעסער, מענשליכער, אויס מאָדע מוטשען, פייניגען, שלאָגען! אומעטום, אויף אַלע וועגען, אויף אַלע שטראָזען, אין אַלע שטעדט, אין אַלע דערפער, אין אַלע לעכער, זענען דאָך דאָ אייערע באַרמהאַרציגע משולחים, גוטע, פאַרשטענדיגע חברה לייט, וואָס גיבען השגחה און רעכנען זיך מיט איטליכען אָפּ פאַר אַ מינדסטע אָבידע. חלילה וחס מען זאָל היינט אָבידען!...

— מליצה, מליצה, מליצה! האָט דיא קליאַטשע ווידער איבערגעשלאָגען דיא רייד מיט אַ גרויס געשפּעט. אַז וואוויל איז אייך, לעבעדיגע בעשעפעניש, אַז וואוויל אייערע קינדער, וואָס איהר לעבט אין אַזא דור, וואָס גוטע חברה-לייט זאָרגען זיך פאַר אייך! טאַנצט בהמהליך, טאַנצט!... אין דער באַינע, זייא מוחל, געה אַריין וועסט-דו הערען אַ קאָנצערט, וועסט הערען און זעהן, וויא היהנער, קאַטשקעס וכדומה זינגען, שפּרינגען און צאַפּלען זיך מחמת גרויס שמחה! דאָרט שטעהט נאָך בן-יחידיל, דער מלך פון אַלע בעשעפעניש, עפּיס אַ שוחטיל, אַ פרום מענשיל, ער מאַכט אַ ברכה, גיט אַ חוק אַ האָהן, און באַלד טאַקי, אין דער הייסער רגע, פליקט ער איהם אויס דיא גאַנצע

פעדערען

פעדערען. דער האהן שרייעט. אמן אויף יא קול און פארגעהט זיך אזש פאר גרויס תענוג. ער ווארפט־זיך, ער צאפעלט־זיך נאקעטערהייט, א מאל טאקי א גאנץ היבשע צייט, ביז דיא נשמה געהט איהם אויס, און אויסגעהענדיג טוהט איהם משונה הנאה, וואס ער האט א זכיה, אין איינעם מיט אלע היהנער פון דער שטאדט איבער צולאזען זיינע פעדערען בירושה דעם גוטען, דעם פרומען, דעם בארמהארציגען שוחטיל. פאר דער ירושה האט איינער, ערגיץ אין א שטאדט, געבאטען דרייא טויזענט קערבליך א יאהר אויף דער תלמוד תורה, נאר דאס שוחטיל מיט דער קאמפאניע האבען נישט געוואלט ארויסלאזען פון זייערע הענט אזא גילדענע, אזא טהייערע ירושה... איך ווייס וואס אזא ירושה איז ווערטה, וויפיל זיא טראגט איין א יאהר. גענוג אנגעפאקטע זעקליך מיט פעדערען האב איך נעביך אין גלופסק, ביי דיא שוחטים, איבערגעפיהרט. פון דערדאזיגער ירושה, אדער וויא ביי זייא הייסט עס הוקה־פעדערען, האב איך גענוג געשוויצט און פארשווארצט געווארען, עס טוהט מיר פון איהר וועה דיא ביינער!

— עט, עט! האב איך זיך אנגערופען פארפלאמט און פארפאליעט פון דעם לייענען. עט, וואס איז דאס פאר א שיכות? דוא פארשטעהסט הלעבין נישט דעם גאנג פון שרייבען, האסט דריגען נישט קיין געפיהל. הער בעסער ווייטער, ווייטער, וואס ווייטער שטעהט געשריבען! שווייג בעסער און הער מיט קאפ וואס איך לייען. אט וואס איך שרייב ווייטער:

„און אזוי וויא איך האב דעם כבוד אי דאס גרויס גליק איינגעקויפט צו זיין אין דער חברה, בכן איז אויף מיר מוטל אייך צו מעלדען מכח גאטס א בעשעפעניש, וואס עס האט עפיס גאר קיין נאמען נישט, וואס איך ווייס אסור אליין נישט וויא איך זאל עס אייך דא אנרופען. זאל איך עס אנרופען קליאטשע, איז עס דאכט זיך — לאכט נאר נישט, איך בעט אייך — איז עס עפיס א מענש, לאס מיך זשע עס אנרופען מענשע, איז עס דאכט זיך א קליאטשע! נאך א מאל, רבותים, לאכט פון מיר נישט! איך טראכט עס נישט אויס פון דעם קאפ. פשוט איז פשוט דאס מין בעשעפעניש לעבט אויף דער וועלט. עס איז א קליאטשע, נאר עפיס האט עס געפיהלען און אלע באסטעמקעס אקוראט וויא א מענש. אז מען זאל עס נעהמען על פי חקירה, קען מען אפילו אויסווייזען, אז אין כל חדש תחת השמש. דאס הייסט, אויף דער וועלט טרעפט זיך אזעלכע זאכען. וואס ווענין דען געוועזען דיא פאריער א שטיינער אין אינדיען? טאקי עפיס מיני מענשען געזניאטשעט אזוי פיל וויא דיא הינט... וואס ווענין דען געוועזען יענע, וועלכע עס האבען א מאל

געארבייט

געארבייט פאנטשטשענע דארט אין אמעריקא? אויך עפיס נישט קיין מענשען, נישט קיין בהמות, ניט־דא געדאכט! וואס בעדארפט איהר מעהר, האט דען ערשט נישט לאנג איינער א גרויסער יעוואיט, פאטער בורג שטאללער אין דער שטאט פעלדקירך, מחמת כעס נישט געשטעלט דעם בעריהמטען חכם אלעקסאנדער פאן הומבאלדט אין דער מדרגה פון דיא בהמות? ער האט פשוט געמאכט דעם חכם פאר א פיה, פאר א בהמה! א נס וואס מען האט בעצייטענס זיך ארומגעקוקט, זיך שטארק אויסגעלאכט, איז דערפון גארנישט געווארען... נאר איך וויל מיך דא אבער נישט אריינלאזען אין חקירות, אין הויכע דרכים. אזוי צי אזוי, נאר הנה זייט וויסען, אז אין אונזער קאנט איז דא א מין בעשעפעניש, וואס עס קומט נעביך שרעקליך אפ. דער וואס בעדארף ארבייט דערמיט מעשים, האט פון דעם הנאה; עס געהט אין דעם יאך און טראגט משא איבער דיא קרעפטען. פון דעסטוועגען בענעהמט מען זיך מיט איהם זעהר שלעכט, היינו: מען האלט דאס בעשעפעניש אפגעזונדערט פון דער שטאדט־טשערעדע גלייך וויא עס איז א זאראזע, לאז עס ערגיץ חאפען א לעק, עפיס א ביסען רייצט מען אן הינט, מען שרייעט גוואלד, עס געהט אין שאדען און עס שיטען זיך אויף דעם שלימזל קלעפ פון אלע זייטען. א סך חברה לייט זעהן עס צו און א חידוש זייא מאכען זיך נישט וויסענדיג גלייך וויא אזעלכס איז הפקר און געהר זיך כלל מיט דער חברה נישט אן! איך האב מיך געפרוווט א פאר מאל פאר איהם ארויסצושטעלען זיך, האב איך געהאט מיין עהרליך אויסקוועטשניש. גוואלד וועל איך שרייען, וואס טוהט זיך דא אזוינס?! אנגענומען, אז דאס בעשעפעניש, פון וועלכען איך שרייב דא, איז טאקי נישט מעהר וויא א קליאטשע, אנטקעגעלייגט שוין אן דער זייט אלע אנדערע זאכען, אבער פארט איז זיא דאך גאטס א בעשעפעניש, נישט ערגער פון אנדערע קליאטשעס. עס איז אויף איהר נעביך אויך א צער בעלי חיים!... און איהר בארמהארציגע גבאים פון דער טהייערער חברה, וואס אייער רחמנות איז אזוי גרויס אויף אלע חיות, אויף אלע בהמות, דערבארמט אייך אויך אויף דער בידנער, אומגליקליכער קליאטשע! שטעהט איהר ביי אין איהרע נעהטען און נעהמט זיך אן איהר קריווודע. שפרייעט אויף איהר אויס אייערע פליגעל און לאז זיא דורך אייך אויך געהאלפען ווערען, לאז זיא שלימזלדיגע נעביך אויך וויסען, אז היינטיגע צייט איז נישט מעהר הפקר א וועלט, עס איז דא א חברה צער בעלי חיים!

10

ווער איז איהר שולדיג?

דיא לעצטע ווערטער פון מיין בריף: „היינטיגע צייט איז נישט מעהר הפקר א וועלט. עס איז דא א חברה צער בעלי החיים!“ האב איך אויסגעלאזט אויף א קול, אזוי הויך, אזוי שטארק, אז עס האט אזש געהילכט אין דעם גאנצען וואלד, גלייך וויא דיא אלע בעשעפעניש דארט האבען אנגעקוואלען הערענדיג אזעלכע ווערטער, מחמת שמחה זיך ארומגענומען, איינער דעם אנדערען פאזדראוועט מיט אזא גוטער בשורה און א געשרייא געטאן: עס זאל לעבען און געזונט זיין דיא חברה צער בעלי־החיים! דעם נאמען פון דער חברה האב איך באמת געהערט זיך אפרופענדיג גאנץ קלאהר אין דעם וואלד. דיא קליאטשע אבער האט געשוויגען, געשאקעלט דעם קאפ און געקוקט אויף מיר מיט א שמייכעלע, עפים וויא איינער זאגט: אי, ביסט־דוא א לעקיש!... מיך האט דאס אפילו אביסיל פארדראסען, איך האב אבער ביי מיר געטראכט: עט, זיא האט אין שרייבען א קליינע ידיעה, פארט, לא עליכם, אזוי פיל יאהר א קליאטשע.

איך האב מיך א קראטץ געגעבען אין דער פאטיליצע, צונומען נאך א בויגען פאפיר און געלייענט, וואס דער קאמיטעט פון דער חברה האט מיר געענטפערט.

„אין אונזער תשובה אויף אייער בקשה מכח דער קליאטשע, אדער דעם בעשעפעניש, וואס מיר קענען גאר נישט פארשטעהן, וואס פאר א מין שליכמזל דאס איז, זענין מיר קאמיטעט פון דער חברה „צער בעלי החיים“ אייך א ליבהארצעדיגער האר, מודיע, אז חוץ אייך זענין שוין צו אונז אנגעקומען א סך פראשעניעס פון פארשידענע מענשען אלץ מכח דער דאזיגער קליאטשע. א טהייל קלאגין זיך אויף דיא דאזיגע, וואס פייניגען זיא, בעשרייבען איהר שלעכטע לאגע און בעטען רחמים אז מיר זאלען געבען בפירוש א בעפעל צו אונזערע חברה לייט, אומעטום וואו דיא קליאטשע געפינט זיך, זאל מען מיט איהר זיך בעגעהן מענשליך אזוי וויא מיט אלע אנדערע בהמות און בעשעפעניש, וואס שטעהן אונטער אונזער שוטץ, גאר זהן א שום אונטערשייד; מיר זאלען איינמאל פאר אלע מאל אנזאגען, אז אין דעם דין פון רחמנות זענין בכלל אלע בעשעפעניש גלייך, אפילו דיא קליאטשע אויך, און אז מען וועט זעהן וויא עמיצער אבידעט זיא, זאל מען מיט איהם טאקי אויף דעם ארט זיך אפרעכנען כפי הואקאן. צווישן דעם דאזיגען

דאזיגען טהייל געפינען זיך אויך אי אזעלכע, וואס מאכען פון דער קליאטשע א גאנצען פירוש, באלאגורען און פלוידערען איבער איהר עפים משונה ווילדע הנהגות אקוראט וויא איהר, ליבהארצעדיגער האר. אקעגען־זשע ווידער א טהייל שרייבען פארקעהרט. איהר קענט נישט און איהר בעדארפט נישט, זאגען זייא צו אונז, זיך אויפשטויסען מיט דיא דאזיגע, וואס דערלאנגען אזעלכער א מאל א קלאפ, דער קלאפ איז זעהר נעהטיג, מען קען נישט אויסקומען אנדערש. ווערליג זייא זאגען, פיהרט זיא זיך אויף עפים זעהר ווילד, איהר גאנצער הילוך איז נישט וויא עס בעדארף צוזיין. וויל מען זיא איינשפאנען וויא דער סדר איז, שטעלט זיא זיך אויף דיבאם, פארקוקט מען זיך א מאל, שפרינגט זיא ארויס פון דיא הלאבלעס, ווארפט פון זיך אראפ דיא גאנצע משא, האט ליב שטילערהייט א בריק צוטאן, א ביס צוטאן קליינע קינדער. זיא מוז אויף זיך האבען א בייטש, אהן א שמיטץ איז גאר אוממעגליך מיט איהר אויסצוקומען. היינט דערצו איז זיא נאך אומריין. עס היינגט איהר נאך א לאנגע קאלטענעוואטע גריווע, עס יאטרעט זיך איהר עפים אויף דעם קאפ, איז יאדעשליווע. מען קען זיא אויף קיין סברא נישט לאזען זיין צווישן אנדערע פערד, זיא וועט זייא נאך זיכער זאראזען. און וואס צום ארבייטען איז נוגע, טויג זיא בשום אופן נישט צו איטליכער ארבייט, נאר עפים צו געוויסע, נישט קיין שעהנע מלאכות. צו דיא אלע מעלות האט זיא נאך שטארק ליב צוגעהן אין שאדען. נישט איינמאל פארנעהמט מען זיא צווישן תבואות, וואס זיא פרעסט, צוטרעט זייא און טוהט דערמיט דיא פויערען נעביך שרעקליכע היזקות אן, בשעת אנדערע פערד, א סך שעהנערע, בעסערע, פון איהר פאסען זיך גאנץ פיין, וויא עס געהער צוזיין אויף דעם גרינעם גראז. עס איז דעריבער מסוכן אזעלכע צוהאלטען אין דערפער. איהר בעדארפט אייך חלעבין גאר נישט וויסענדיג מאכען, נישט טשעפען זיך צו יענעם, וואס איז א מאל זיא מכבד מיט א קלאפ. נישט אויף איטליכען קען דיא חברה רחמנות האבען, זיא פארדינט נישקשה דעם קלאפ. זיא איז איין אנשיקעניש, א פלאג פון זיין ליבען נאמען!“

ביי דער קליאטשע נעביך האט זיך ארויסגעריסען א זיפץ טיף פון דעם הארצען. זיא האט אויפגעשטעלט דיא אויערען, אויפגעפענט דאס מויל הערענדיג אזעלכע מסירות, אזעלכע בלבולים אויף איהר. איך האב אביסיל מפסיק געווען צוהאפען דעם אטהעם, דערנאך האב איך ווייטער געלייענט.

„נאכדעם אז מיר, קאמיטעט, האבען גוט אויסגעהערט ביידע צדדים

און

און פון אונזער זייט אויך פארנומען וועגען, דער קליאטשע שטילערהייט סוועדיענעס דורך אונזערע חברה לייט, האבען מיר די גאנצע דיעלע מכח איהר מיט אלע פאפירען איבערגעגעבען א בעזונדערע קאמיסיע, זיא זאל עס ריכטיג באזבעראיען און געפינען גוטע מיטעל וויא מען זאל דיא זאך פארבעסערען. דיא קאמיסיע האט אין דער זאך שטארק געארבייט און פון איהר זייט אויך חוקר ודורש געוועזען ביז זיא איז בה"ש געקומען אויף א לאר.

— עס וועט שוין אמאל איין עק א סוף נעהמען דיא פוסטע רייד? האט דיא קליאטשע א פרעג געטאן, עס ווערדט חלעבין נישט גוט הערענדיג.

— נישקשה, וועסט באלד הנאה האבען, האב איך געענטפערט און ווייטער געלייענט:

"אין איהר דאקלאד האט דיא קאמיסיע אונז פארגעלייגט איהר חות-דעת מיט דיא ווערטער: קודם-כל, זאגט זיא, זאל מען דער קליאטשע אראפנעהמען דיא קאלטענעס, לאז זיא באמת ווערען אביסיל רייניער, בכדי אויסצומיידען א סך סכסוכים וועגען דעם ענין און צופארבעסערען איהר צושטאנד אויף להבא מוז מען, נאך אונזער מיינונג זעהן, זיא זאל נישט זיין אזוי פארהרעבט, מען בעדארף איהר שטעלען א גאנג, זיא בילדען און אויסלערנען וויא צושטעלען א פוס און נאך זאכען. דענסטמאל ערשט ולאז זיא זיך פארזעהן מיט אונזער רחמנות, ערשט דענסטמאל, אז זיא וועט קענען דיא אלע קונטצען, וועלכע מען פארלאנגט פון א געלערנטער קליאטשע, דענסטמאל וועט דיא חברה איהר בייאשטעהן און נישט צולאזען מען זאל זיא אבידען. דערווייל מוז מען אכטונג געבען, אז פון דיא פעלדער מיט תבואות לאז זיא זיין אביסיל דערווייטערט בכל האופנים, טאקי פון איהר טובה וועגען, דאס הייסט, וויא דיא מעשה איז, צי געהט זיא צי געהט זיא נישט אין שאדען, דער וייל לאז מען אויף איהר נישט אנפאלען... דער דאזיגער פלאן פון דער קאמיסיע איז אנגענומען געווארען און מיר האבען שוין פון אונזער זייט געטאן אלסדינג וואס מעגליך איז איהם, מיט גאטס הילף, אין קורצער צייט אויסצופיהרען.

"אינדעם אז מיר זעגען אייך דאס מודיע קענען מיר זיך נישט איינהאלטען נישט צודאנקען אייך, - בארמהארצעדיגער האר, פאר אייער געטרייישאפט, מיט וועלכער איהר דינט תמיד דער חברה, און פאר אייער גרויס רחמנות, מיט וועלכער איהר זארגט זיך שטענדיג פאר דיא אומשולדיגע, אומגליקליכע

בעשעפעניש נעביך. דער קאמיטעט נישקשה האט איין אויג און פארשטעהט אזעלכע ניטצליכע מענשען וויא איהר צושעטצען. א. ז. וו."

מיין קליאטשע איז געלעגען שטיל און נאך דעם לייענען מעהר נישט געערט קיין ווארט. איהר דאזיגער שטילשווייגען האט מיך איבערגעשראקען. עס איז מיר איבערגעגאנגען אין דער מחשבה, טאמיר האט איהר דאס לשון אפגענומען, באלד וועט פון דער העלער הויט עפיס א ליין ארויסשפרינגען און מיט איהר פארשווינדען ווערען. פלוצלים האב איך טאקי דערהערט עפיס א קול אין וואלד און בין פארציטערט געווארען. מאלע וואס אין א וואלד קען זיך מאכען. אפשר איז עס א נישטגוטער, אפשר א וואלף און אפשר גאר א גזלן! איך האב מיך א חאפ געטאן צו דער בוזעם-קעשענע, זיך ארונטערגערוקט בעסער אונטער דיא צווייגען און געזעסען אין שרעק, אין צרות. דאס קול האט ווייטער געלאזט זיך בעסער הערען און נאך אין א פאר מינוט איז פון דעם וואלד ארויסגעפאהרען א מוזשיק מיט א גרויסע פוהר האלץ. ער האט געשריגען, געפלוכט און געשאלטען, געשלאגען טויט שלעק זיין קליין פערדיל נעביך, וואס איהם איז שרעקליך שווער געוועזען צושלעפען אזא משא און פלעגט זיך אלץ אפשטעלען. עס האט וויא א שטיין מיר זיך אראפגעוואליעט פון דעם הארצען אז איך בין ארויס פון דעם אחריות, האב א שמייכעל געטאן און בין מיר געבליבען זיטצען רוהיג...

— בארמהארצעדיגער האר! האט דיא קליאטשע צו מיר זיך אנגערופען, וויא קענט איהר זיטצען אזוי רוהיג, בשעת יענער שלאגט דארט זיין פערדיל נעביך? וויא קענט איהר רחמנותדיגער הארענקע, אזעלכס רוהיג צוזעהן?

איך האב מיך פארשעהמט פון דיא ווערטער און מיך געלאזט צוגעהן צו דעם מוזשיק.

— טשויעש! האב איך געזאגט צו דעם מוזשיק. פאר וואס שלאגסטדו אזוי דאס פערדיל נעביך? א רחמנות, מען טאהר אזוי נישט שלאגען.

— שטשא ווין טאם קאזשע, נעמאזשנא! האט דער מוזשיק שטארק פארוואונדערט געענטפערט און זיך גענומען ווייטער צום פערדיל נעביך...

— איך וועל דיך אסור נישט לאזען שלאגען. האב איך געזאגט שוין אביסיל אין כעס.

— ווער הערט דיך? וואס פאר א פראנע האסטדו זיך צוטישען און נישט לאזען מיך צושלאגען מיין תדאבע?

— איך בין איינער פון דער חברה "צער בעלי חיים"! האב איך

געענטפערט מיט גדלות , און געמיינט דער מוזשיק וועט זיך איבערשרעקען און אראפחאפען דאס היטעל .

— דער רוח זאל דיך וויסען מיט דיין חברה ! טשעפע זיך אפ משוגענער , צו אלדע שווארצע יאהר ! איך האב דא נישט קיין צייט צוטענהן . דעם וואגען האלין בעדארף איך ברייננגען אין דער שטאדט נאך גאנץ פריה .

— דאס פערדיל אבער קען נישט שלעפען אזא אנגעטאסעוועטען וואגען .

— נוא , שפאן זיך איין און העלף איהם שלעפען , אז דוא ביסט אזא וואוילער .

— וואָרף אראפ אביסיל האלין .

— בעצאהל מיר , וועל איך אראפוואַרפען . האט דער מוזשיק געלאכט .

— הערשט־דוא חכם ! בעצאהל אים ! פאר וואס זאל איך דיר בעצאהלען ?

— צי ביסט דוא משוגע , צי שכור , צי ביסט דוא א לין , צי וואס ?! טפוא ! טשעפע זיך אפ זלודניע צו אלדע רוחות ! האט דער מוזשיק זיך אנגערופען שטארק אין כעס און א שמיטץ געטאן דאס פערדיל .

— איך בין א חברה מאן ! איך וועל דיך נישט לאזען , הערשט־דוא ?

— איך וועל דיר ברעכען א ביין . משוגענער ! אובערייסא איך טשארטוו מיט דיינע חברות ! האט דער מוזשיק געפלוכט , געשאלטען און זיך נאכגעמעט מיך א שמיטץ צוטאן מיט דער בייטש .

איך בין נישט טויט , נישט לעבעדיג אנטלאפען און זיך געזעטצט אויף מיין פריהרדיג ארט .

11

לעהרען זיך טאנצען !

א היבשע צייט בין נאך געזעסען שטיל און דיא צונג האט מיר זיך נישט געלייגט צורייעדען א ווארט . דערנאך האב איך מיך אביסיל אויסגעהוסט און א פרעג געטאן דיא קליאטשע :

— הא , וואס זאגסט־דוא צו דער חברה ? וויא גוט , וויא פיין זיא איז , וויא זיא האט דיך אין זינען און וויל פארזארגען דיין תכלית ! זיא וויל דיר פאריכטען דאס מזל , אז ווייטער זאל מען דיך אזוי שלעכט נישט בעהאנדלען . נאר דאס וועגדט זיך אבער אויך א סך אן דיר . דיין גליק , דיין בעסערע מערכה הייננט פיל אפ טאקי פון דיר אליין . ווען דוא וועסט פאלגען , אננעהמען

אננעהמען אלע פאסטעמקעס , אלע גענג פון געלערענטע פערד , וועט דיר אם ירצה השם שפעטער זיין גוט , אנשטאדט דיא גראבע מלאכות וועט מען דיך געברויכען צו שעהנע און גרינגע ארבייט . ווער ווייסט , וואס מיט דער צייט קען זיך מאכען ? עס קען נאך ווערען פון דיר לייט און זאלסט בעקומען גאר איין אנדער פנים , הא , וואס זאגסט דוא ?

איך בין ביא מיר זיכער געוועזען , אז דיא קליאטשע וועט גאר אנקוועלען פון דער בשורה . עס וועט איהר פשוט חיות צוקומען הערענדיג אזעלכע ווערטער , זיא וועט זיך אנחאפען , וויא מען זאגט , מיט הענט אי מיט פיס און פאר גרויס שמחה אפגעבען א דאנק און א לויב דעם , וואס איך האב דיא הענט נישט געוואשען וויא אויך מיר , זיין שליח , וואס האב איהר אנגעזאגט אזא גוטע בשורה . איך בין זיך מודה אז עס טוהט מיר עפיס משונה הנאה בשעת איינער דאנקט מיר פאר א טובה , וואס ער האט פון מיר מקבל געוועזען . עפיס פיהל איך מיר דענסטמאל , אז איך בין זיין האר און ער איז מיין קנעכט , איך בין דאס דער פיינער מענש , דער בעגליקער , דער בעל רחמים , דער בעל טובה און ער איז עט . . . א נעביך . . . מיר , פארשטעהט זיך , קומט אלסדינג , מיר קומט אי געלט אי אלע תענוגים און איהם וואס ? . . . לאז ער זיך פרעהן וואס אזא מענש וויא איך , האב אויף איהם רחמנות געהאט און איהם עפיס געגעבען . ער וואלט נאך פון מיר דאך געקענט האפען גאר א פסק . א שטייגער ער זאל געוועזען אריינקומען צו מיר און עפיס געבעטען , וואס איהם איז דאס נוגע אין דעם לעבען , ביא מיר אבער איז דאס א שפאט , דענסטמאל האט מיר גראד געקענט אויסקומען , אויף איהם קרום א קוק צוגעבען , זיך נישט צולאזען ריידען און צופארדרעהן מיט , דער נאז אזוי , אז ער וואלט קוים דיא טהיר געטראפען . מיט איין קוק וואלט איך איהם דערקוועטשט , וויא א פליג , און זיינע אלע האפנונגען , מישטעהנעם געזאגט , צוריסין וויא פויטינע . אין גאנצען האט עס זיך געווענדט טאקי נאר אין איין האר . בשעת אזעלכער דאנקט מיר פיהל איך , וויא גרויס א פנים איך בין . עס דאכט זיך מיר דענסטמאל גלייך וויא ער איז מיר מודה אויף דיא ברכות , גיט מיר אפ דיא וועלט אי יענע וועלט און זיך אליין האלט ער מיט רעכט טאקי פאר א גארנישט . מיר , פארשטעהט זיך , קומט א גרינג לעבען , אהן מיה , אהן ארבייט , אהן זארג . דארויף בין איך דאך א פיינער , איידלער מענש , און איהם . . . איהם איז עפיס איין אנדער זאך . . . מיר וועגן טאקי ביידע פלייש און בלוט , פון דעסטוועגען איז נאך א גרויסער חילוק צווישן בלוט און בלוט , איידעל בלוט איז פארט עפיס אנדערש , היינט איז טאקי אלוישר .

אונזער ביידענס טבע אויך נישט גלייך. איך בין געוועהנט געווארען גוט צולעבען מיט אלע תענוגים, זאל מיר נישט זיין צו דער צייט דאס גלעזיל קאווע, דאס גלעזיל טהע. אדער לאז מיר צו מיטאג נישט דערגעהן עפּיס א פּאטראווע און לאז איך מיך איין איבריגען ביינ טאן בין איך פּשוט אוים מענש, ער אבער איז געוועהנט געווארען צו הארעוועו, ער איז פארגרעבט, אהן א שום געפיהל. איין ארעמאנס קישקע קלויבט גאר נישט איבער, האטש דאר ברויט, תאטשע קרעמענעס אבי עסען . . . וויא קומט ער צו מיר? בשעת עפּיס א פּראסט מענשיל, עפּיס א נויטבעדערפטיגער דאנקט מיר מיט א ציטערדיג קול, שטעה איך און שמייכעל מיר אביסיל עפּיס זעהר משונה, וואס לאזט זיך גאר נישט צובעשרייבען. עס ליגט אין דעם שמייכעלע אי ענוות אי גדלות, אי קלאמערשט ערענסט אי געשפּעט, אי צוגעלאזטקייט אי א שטופּ פון זיך אויף א מייל, אי מהיכא־תיתי א רחמנות אי מהיכא־תיתי א רוח אין דיין טאטען, אי רשות יענעם צורייערן אי אנצוהערעניש: פון דעסטוועגען דרך־ארץ! אז איך שענק איהם דענסטמאל א קוק, דאכט זיך מיר, ער איז זיך פּשוט מחיה; שענק איך איהם נאך עטליכע ווערטער, לאז מיך צו איהם אראפּ און זאג איהם פאר גוטסקייט מוסר, וויא א שטייגער: מען בעדארף ארבייטען, הארעוועו, פארדינען כשר דעם גראשען מיט שוויים, מען בעדארף זיך נישט פוילען, מען בעדארף לעבען מיט חשבון; אדער איך מיש מיך גראט אריין, אויף גאטס בעראטה, מיט עצות אין זיינע זאכען און זאג מיר בויבסברות, אט אזוי בעדארף מען דאס און דאס מאכען, דאס און דאס שרייבען, אזוי איז גוט, אזוי איז שלעכט וכדומה דעות גאר אהן א שום טעם, דאכט זיך מיר, ער טייעט פראסט אן, ער זאגט אויף מיין איטליכס ווארט נאך אמן און דאנקט מיר פאר מיין זיסען מוסר, פאר מיינע קלוגע עצות: איך מיין אז אין דריגען זענין מיר גלייך א סך גבירים, א סך בארמהארצעדיגע, גרויסע לייט. איך דערקען עס תמיד אין זייער פּנים, אין זייער שמייכעלע, אין זייערע שיינענדיגע אייגעליך, אין זייער דבור, אין זייערע עצות און אין זייער מוסר זאגען. נאך בעסער ווייזט זיך עס א מאל ארוים אין זייער האנד־געבען. דאכט זיך אין פלוק וואס איז אזוינס א האנד־געבען? ביי פראסטע מענשליך איז דאס פּשוט, מען גיט יענעם דיא האנד מיט אלע פינגער וויא זיא איז, גאר אהן חכמות, ביי דיא פיינע מענשען אקעגען שטעקט אין דעם האנד־געבען גרויסע חכמות, מען גיט זיא אויף פילערליי ארטען, אין איטליכער ארט ליגען גאנצע הלכות, עס ליגט דרינען א גאנץ לשון. בשעת־איך בין געווארען א פיינער מענש האב איך

אוועקגעלערענט דיא חכמות פון א האנד־געבען, א לאנגע, לאנגע צייט. אז גאט וועט מיר שענקען געזונט און לעבען טראכט איך אפּדרוקען זעהר א דיקען ספר אין עטליכע חלקים מיט דעם נאמען "חכמת־היד". דער ערשטער חלק שמיעסט פון נעהמען, מילא דאס איז א גרינגע זאך, איין כלל אויף תמיד, פאר איטליכען גלייך. אז נעהמען בעדארף מען מיט דער גאנצער האנד, אויב עס לאזט זיך, איז מען זיך אומעטום נוהג צונעהמען מיט ביידע, דיא גאנצע שווערקייט ליגט אין געבען, דארויף שטעלען זיך אלע מפרשים, דרינען זענין דא טויזענט פירושים און דאס איז דער עיקר אין דעם ספר. איך בין זיכער, אז דיא וועלט וועט פון דעם ספר א סך נוטצען האבען, בפרט יענע מענשעליך, וואס ווערען פלוצלים אויפגעריכט, וואס ווילען זעהר שפּילען א ראליע, אין אלע זאכען נאכצוטאן דיא גרויסע לייט, דיא פיינע בריות; וויא אויך יענע מיני נקבות, וואס ווארפען פלוצלים אין דיא עלטערע יאהרען פון זיך אראפּ דעם שלייער, פוטצען זיך אוים נאך דער מאדע, מאכען חן, בלאזען פון זיך זעהר שטארק און ווערען פון דער העלער הויט גאנצע דאמען!...

הייגטיגם מאל אבער איז מיר נישט בעשעהרט געוועזען הנאה צוהאבען. דיא קליאטשע, ווייניג וואס זיא האט מיר נישט געדאנקט, האט זיא נאך, וויא עס האט אויסגעזעהן, אפילו נישט געוואלט הערען מיינע רייד. זיא האט זיך אוועקגעקעהרט גאר אן דער זייט און געגעסען גראז מיט אזא מינע, וויא זיא וואלט לחלוטין נישט געוואוסט אויב איך געפין מיך גאר דא לעבין איהר, דאס האט מיך אביסיל געארט. איך האב איהר נאך א מאל איבערגעחזרט מיינע פריהערדיגע ווערטער, זיא האט טאקי ווייטער זיך נישט וויסענדיג געמאכט און געטאן איהר זאך, וויא איינער רעדט: וואס ארט מיך, אז יענער פלוידערט? אז יענער וויל מיך לערנען? — אזא בעליידיקונג האב איך שוין נישט געקענט אוים האלטען. וואס הייסט? עפּיס נארעשקייטען דערצעהל איך דא? איך שמועס דאך מכח השכלה, מכח בילדונג! עס האט מיך אונטערגעטראגען, וואס דאס איז ביי איהר עפּיס נישט אזוי אנגעלייגט. איך האב זיך אויפגעשטעלט געשווינד אויף דיא פיס, מיך אומגעקעהרט מיט דעם פּנים צו דער קליאטשע און איהר געזאגט א גאנצע דרשה.

— איטליכען איז בעקאנט, האב איך געזאגט מיט פייער, איטליכען, פון קליין ביז גרויס, איז בעקאנט, אז אלע חכמים פערגלייכען דיא בילדונג אדער געלערענטקייט צו דער ליכטיגקייט: ותורה אור, און דיא געלערענטקייט איז ליכט, זאגט אויך דער פסוק. אבער דאס גראבקייט און דאס נישט

געלערענטקייט פערגלייכען זייא צו פינצטערניס. א געבילדעטען איז ליכטיג אין דיא אויגען, אין אלע זיינע רמ"ח איברים. דיא בילדונג גיט איטליכען אקוראט וויא דאס ליכטיגקייט, גליק אונ לעבען. ווער עס איז נאר געבילדעט לעבט זעהר גליקליך אין עושר אין כבוד. ער האט תענוג פון דער וועלט אונ דיא וועלט האט גרויס תענוג פון איהם. איטליכער האט איהם משונה ליב, געהט נאך איהם פשוט אוים. מען גיט איהם דאס שעהנסטע, דאס בעסטע, אפילו דאס טעלערעל פון דעם הימעל נעהמט מען איהם אראפ אונ מען טראגט איהם צו פון פייגעלטילך. הכלל עס איז איהם גוט, גוט, נאר גוט. גבירים, רייכע לייט קוועלען פון איהם גאר אן, זענען פשוט זיך מחיה אונ לעקען דיא פינגער פון זיינס א ווארט. איטליכער שלעפט איהם צו זיך וויא א טהייערען בריליאנט אונ לאזען זייא מאכען א באל, א מיטאג, אדער עפיס א קערמעשיל שטעהט ער בייא זייא אין צעטיל דער ערשטער וויא א שפיגעלע. זייא פארשטעהן נישקשה, אז טאקי געלד איז שמעלם. היינט איז עס דא, מארגען נישטא, אבער ער, ער איז אליין געלד, ער איז גאלד אונ זילבער. וואס טויג איהם געלד? וואס טויג איהם ציהרונג? אז ער אליין גילט וויא א מטבע, אז ער אליין איז איין אבן־טוב! לאז ער פריוען עפיס בעטען א הלואה וכדומה, דערפילען זייא תיכף־ומיד זיין בקשה מיט גרויס שמחה. וועלכער גביר א שטייגער, וועלכער רייכער מאן האט אין זיין לעבען א מאל אין עפיס א זאך א געבילדעטען אפגעזאגט? וועלכער, אדרבה וועלכער? איך מיין טאקי קיינער נישט! קלאגט זיך אויף זייא גראד אין דער זאך עמיצער, איז ער זיכער א ליגנער, אונ אויב ער איז בעקאנט פאר נישט קיין ליגנער מוז דריגען אוודאי עפיס זיין. איינער דעם אנדערען האט א פנים נישט געמוזט פארשטעהן, ביידע האבען געמוזט א טעות האבען... דיא אריסטאקראטען, דאס הייסט, דיא פיינע לייט וואס פעריישען דיא נעז אונ בלאזען פון זיך תמיד גלאט אזוי אהן א שום טעם, וואס פארלאנגען, אז איטליכער זאל פאר זייא האבען אפשייא, צוליב זייערע מאדנע הויזען, שטיוועלעטען וכדומה, צוליב זייער מבינות אויף שעהנער סחורה אונ אויף אלע געשמאקע זאכען, וויא אויך צוליב זייער גוטען מיטאג, וואס אין איהם קומט אריין מעהר אביסיל פלייש מיט שמאלץ אונ מעהר מיט א געריכט וויא בייא דעם פראסטען עולם, אט דיא אפגעפיינטע מענשעליך, זאג איך, לויפען דעם געבילדעטען אקעגען אונ גיבען איהם גרויס כבוד אפ. אפילו דיא מיני דאמען, וואס מאכען חן אזוי שטארק, אז מען געהט צו זייא א מאל צו ווערט מען בטל, מען מיינט זיך עפיס משונה, מען ווייסט נישט וויא

מען

מען זאל שטעהן, וויא מען זאל זיטצען, וואו מען זאל אהינטאן דיא הענט, מען ווערט עפיס אזוי צומישט, אז מען רעדט בוידעריק אונ מען ווערגט זיך מיט איטליכם ווארט, עס פארענדערט זיך עפיס דאס קול, עס רוישט עפיס אין דיא אויערען, אז מען הערט כמעט אליין נישט וואס מען רעדט; יענע מיני דאמען, וואס אין זייער געזעלשאפט בענעהמען זיך אפילו דיא גאנץ וואוילע מיט עפיס א געצוואונגענער אונגעצוואונגענהייט, דאס הייסט אויף פראסט יורעש, זייא צווינגען זיך, טוהן זיך אן א כח, אז זייער בענעהמונג זאל אויסזעהן נישט געצוואונגען, קלאמערשט פרייא; וואס מיינען אז זייא בעגליקען יענעם מיט א ווארט, מיט א קוק, וואס טראגען אויף דעם קאפ וויכטיגע זאכען, גאנצע בערג — א בארג פרעמדע האר אונ אוואלד שמאטעס־בלומען; אפילו זייא היינגען זיך אויף דעם געבילדעטען אונ קוויקען זיך מיט זיין איטליכם ווארט. בעדארף עס דען טאקי אזוי נישט צו זיין? זאגט עס דען אויך נישט דער פסוק? ער זאגט: אשרי אדם, אז וואויל איז דעם מענשען מצא, וועלכער האט געפונען חכמה, חכמה! פאר וואס? ווארים כי טוב סחרה, איהר האנדעל איז בעסער מסחר כסף, איידער מיט זילבער, בשמאלה, אין איהר לינקער האנד עושר וכבוד איז אי עושר אי כבוד. נוא, בעדארף מען נאך דען האבען א בעסערע ראיה וויא א פסוק?... איך וויל דא נישט זעהר מאריך זיין אויסצווייזען פון דער פיהרונג אין דער וועלט וויא שלעכט וויא ביטער אונ פינצטער עס איז דיא נישט געלערענטע, וויא שלאף אונ דערשלאגען זייא זענען נעביך, וויא מען לאזט זייא ערגיץ נישט פשוט קיין קאפ אויפהייבען, וויא זייא ליידען אונ קומען נעביך אפ, ניין, איצט וויל איך דערפון נישט ריידען. איך וויל דא נישט מעהר בעווייזען וויא גוט דיא בילדונג איז, אונ דערפון וויל איך ארויפקומען אויף דיר, דוא זאלסט פארשטעהן וויא עס בעדארף בייא דיר שטארק אנגעלייגט זיין דער פלאן, וואס מען וויל דיך....

נאר מיין קליאטשע אבער האט אין מיטען דעם שמיעס פלוצלים זיך אויפגעשטעלט אונ אוועקגעגאנגען ווייטער אביסיל, זיך גענומען עסען גראז גאנץ קאלטבליטיג אפילו קיין קוק נישט צוטאן אויף מיר. איך אבער האב נישט געוואלט שווייגען, עס איז מיר שוין גענאנגען אין נצחנות, עס האט מיך שוין טאקי גוט פארדראסען. עפיס וואס בין איך א יונגעלע? עפיס פלוידער איך, וואס? איך האב איהר תאטש פון דערנייטענס, תאטש זיא האט נישט געוואלט הערען, אלץ געזאגט ווייטער מיין שמיעס מכח איהר אונ אויסגעלאזט אויף א קול מיט דעם פסוק: אם תאבו, אויב איהר וועט

פאלגען

פָאלְגֶען וּשְׁמַעְתֶּם אוּנ אִיהְר וֶועט הֶערֶען , טוּב ; דָאס גוּטְסְקֵייט הָאָרֶץ פוּן דֶעם לַאנְד תֹּאכֵלוּ וֶועט אִיהְר עֶסֶען ! . . .

אָפְּזָאגֶענְדִיג דָאס הָאבּ אִיךְ מִיד אוּנ פַארְשְׁוִויצְט , מִיט אַ פַארְפְלַאמְט פְּנִים אוּנ אַ גֶעשְׁוָואלֶען הַארְץ מִיךְ אַוָוארְף גֶעטָאן אוּנְטֶער דֶעם בּוֹים .

XVI 12

קֵיין טַאנְץ גֶעהְט נִישְׁט פַאר קֵיין עֶסֶען . . .

דִיא קְלַיאטְשֶׁע אִיז בַּייא מִיר גֶעוֶועזֶען שְׁטַארְק אָפְּגֶעפְרֶעגְט נָאךְ אַזַא אוֹיפְפִיהְרוּנְג . אִיךְ הָאבּ זִיא גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ פַארְפַאלֶענֶע , אַ פַארְפַאלֶענֶע אוֹיף אֵייבִּיג . עֶס וֶועט שׁוֹין פוּן אִיהְר קֵיין לֵייט נִישְׁט זַיין . שׂוֹנְאִים זֶענִין אַ פְּנִים טַאקִי גֶערֶעכְט , אַ וֶועלְט אִיז טַאקִי וְנִישְׁט מְשׁוּגֶע , מִסְתָּמָא אִיז זִיא טַאקִי אַ שְׁלִימַזָל , אַ פַארְשְׁלֶעפְּטֶע קְרֶענְק פוּן זַיין לִיבֶּען נָאמֶען . וָואס וֶועל אִיךְ דָא בֶּאֱמֶת טַאקִי זִיךְ נַיאנְטְשֶׁען מִיט אִיהְר ? אִיךְ וֶועל נָאר וַוארְטֶען אַבִּיסִיל , הָאבּ אִיךְ גֶעטְרַאכְט , בִּיז וַואנֶען עֶס וֶועט רֶעכְט טָאג וֶוערֶען , דֶענְסְטְמָאל וֶועל אִיךְ מִיר אַלֵיין אַוֶועקְגֶעהְן , אֲפִילוּ פַארְגֶעסֶען דֶעם זַייא־גֶעזוּנְט אוּנ מִיט אִיהְר זִיךְ נִישְׁט גֶעזֶעגֶענֶען . לָאז זִיא זִיךְ טָאן וָואס זִיא ווִיל . מִיר גֶעהֶערֶען זִיךְ מֶעהְר שׁוֹין כְּלַל וּכְלַל נִישְׁט אָן .

אוּנ ווִיא אִיךְ בִּין מִיר דָא גֶעזֶעסֶען אַזוֹי אָנְגֶעבְּלָאזֶען אִיז דִיא קְלַיאטְשֶׁע דֶערְוַוייל גֶעהֶענְטֶער אַבִּיסִיל צוּגֶעקוּמֶען , הָאט מִיךְ עֶפִּיס שְׁטַארְק אָנְגֶעקוּקְט אוּנ אַ פְרֶעג גֶעטָאן גַאנְץ רוּהִיג :

— יָא , אִין מַחֲשָׁבוֹתִין , פַאר וָואס בִּיסְט דוּא פְרִיהְר אַזוֹי פוּן דֶעם מוּזְשִׁיק נִישְׁט טוֹיט נִישְׁט לֶעבֶּעדִיג אַנְטְלָאפֶען גֶעוָוארֶען ?

— וֶוער אִיךְ ? הָאבּ אִיךְ צוּמִישְׁט גֶעעֶנְטְפֶערְט . אִיךְ ? פַאר וָואס בִּין אִיךְ אַנְטְלָאפֶען גֶעוָוארֶען , אִיךְ ?

— יָא , פַאר וָואס ?

— עֶט , הָאבּ אִיךְ אַ מַאךְ גֶעטָאן , אַ מוּזְשִׁיק בְּלַייבְּט טַאקִי אַ מוּזְשִׁיק . עֶר הָאט מִיךְ גָאר גֶעוָואלְט שְׁלָאגֶען !

— וֶועמֶען ? ! הָאט זִיא פַארְווּאוּנְדֶערְט אַ גֶעשְׁרֵייא גֶעגֶעבֶּען . דִיךְ ? סְטֵייטְשׁ , פַאר וָואס הָאסְט־דוּא אִיהְם גֶעשְׁווִיגֶען ?

— וָואס הָאבּ אִיךְ גֶעקֶענְט טָאן ? הָאבּ אִיךְ גֶעעֶנְטְפֶערְט .

— אַזְוִוי ! הָאט זִיא גֶעזָאגְט צוּצִייגֶען , אַזוֹי ! דוּא קֶענְסְט גָארְנִישְׁט טָאן

טָאן ! אוּנ דָאס פֶערְדִיל נֶעבִּיךְ הָאט עֶר טַאקִי אַלְץ גֶעשְׁלָאגֶען ! סְטֵייטְשׁ , אוֹיף דִיא וֶועגֶען , אוֹיף דִיא שְׁטְרוּזֶען זֶענִין דֶען נִישְׁטָא אַייעֶרֶע בַּארְמְהַארְצִידִיגֶע חֶבְרָה לַייט ?

אִיךְ בִּין גֶעבְּלִיבֶּען צוּמִישְׁט אוּנ נִישְׁט גֶעהַאט וָואס צוּעֶנְטְפֶערֶען .

— אוּנ דִיא אוּמְשׁוּלְדִיגֶע בֶּעשֶׁעפֶענִישׁ , דִיא אוּמְגְלִיקְלִיכֶע פֶערְדְלִיךְ לַיידֶען אַ פְּנִים אַלְץ טַאקִי נֶעבִּיךְ ! הָאט זִיא וַוייטֶער גֶעזָאגְט , אַ פְּנִים דִיא דָאזִיגֶע שְׁלִימַזָלְנִיקֶעס , וָואס מֶען הָאט פְרִיהְר גֶעפַּיינִיגְט , פַּיינִיגְט מֶען נָאךְ אִי אִיצוּנְד ! סְטֵייטְשׁ , עֶס אִיז דֶען עֶפִּיס הֶפְקֵר אַ וֶועלְט ?

אִיךְ הָאבּ פוּן דִיא וֶוערְטֶער אַרָאפְּגֶעלָאזְט דִיא נָאז .

— וָואס הֵייסְט ? הָאט זִיא גֶערֶעדְט אַלְץ וַוייטֶער . דַאכְט זִיךְ , „הַיינְטִיגֶע צַייט אִיז נִישְׁט מֶעהְר הֶפְקֵר אַ וֶועלְט . עֶס אִיז דָא אַ חֶבְרָה צַעַר בַּעֲלֵי הַחַיִּים !“

אִיךְ הָאבּ אִיהְר נִישְׁט גֶעקֶענְט קוּקֶען אִין דִיא אוֹיגֶען אוּנ אַוֶועקְגֶעדְרֶעהְט דֶעם קָאפּ .

— בִּשְׁעַת דוּא הָאסְט פְרִיהְר אַרוֹיסְגֶערֶעדְט דִיא דָאזִיגֶע וֶוערְטֶער אוֹיף אַ קוֹל פוּן דֶעם גַאנְצֶען הַארְצֶען , הָאבּ אִיךְ חָלֶעבִּין גֶעמֵיינְט , אַז אִיצְט אִיז זִיכֶער מְשִׁיחַ־צַייט ! אָט נֶעהְמֶען זִיךְ צוּנוֹיף אַלֶע חַיּוֹת אוּנ בְּהֵמוֹת אִין אֵיינֶעם ווִיא בְּרִידֶער , אָט וֶוערֶען וֶועלְף פַאנִי־בְּרַאטְצִיֶע מִיט שָׁאף , לֶעמְפֶּערְטֶען וֶוערֶען חַבֵר מִיט צִיגֶען , אֵיינֶער בֶּעט דֶעם אַנְדֶערֶען מְחִילָה פַאר פְרִיהְרְדִיגֶע זִינְד , פַאר אַמָאלְדִיגֶע נַארֶעשְׁקַייטֶען , וָואס עֶס אִיז גֶעוֶוען אִיז גֶעוֶוען , פוּן הַיינְט אָן זָאל גֶעמַאכְט וֶוערֶען גוּטֶע תַּקָנוֹת , דִיא שַׁארְפֶע נֶעגֶעל מִיט דִיא שְׁרֶעקְלִיכֶע צֵיין זָאל מֶען אַוֶועקְלֵייגֶען אוֹיף דֶער פָאלֶעצֶע , אוֹיס מָאדֶע צוּפַארְגִיסֶען בְּלוּט , צוּעֶסֶען יֶענֶעמְס פְלֵיישׁ , נִישְׁטָא מֶעהְר קֵיין שְׁטַארְקֶע מְיוּחָסִים , אַלֶע זֶענִין גְלַייךְ , מֶען לָאזְט אַרוֹיס אַ פְרֶעהְלִיךְ קוֹל : אוּרַא , אוּרַא ! עֶס אִיז מְשִׁיחַ־צַייט , אוּנ אִיךְ , שְׁלִימַזָלְדִיגֶע קְלַיאטְשֶׁע , אָט , אָט וֶוער אִיךְ אוֹיסְגֶעלֵייזְט פוּן אַלֶע מַיינֶע צָרוֹת ! . . . בֶּעדַארְף אִיךְ גָאר פְּלוּצְלִים דֶערְזֶעהְן ווִיא מֶען מוּטְשֶׁעט , ווִיא מֶען שְׁלָאגְט עֶפִּיס אַ פֶערְדִיל ! זָאג נָאר מִיר , אִיךְ בֶּעט דִיךְ , וָואס הָאט עֶר דִיר גֶעעֶנְטְפֶערְט ?

— דוּא שְׁפֶּעטְסְט פוּן מִיר ! הָאבּ אִיךְ צוּ אִיהְר זִיךְ אָנְגֶערוּפֶען מִיט פַארְדְרָאס .

— אַ פְּנִים עֶס אִיז אַ טָעוּת , הָאט זִיא וַוייטֶער גֶעשְׁפַּאסְט . עֶס אִיז נָאר אַ פּוּרִים־שְׁפִּיל , אַ טְשִׁיסְטֶע קָאמֶעדְיֶע , חָלֶעבִּין ! דָא זִיצְט אַ קָאמִיטֶעט פוּן אַ חֶבְרָה „צַעַר בַּעֲלֵי הַחַיִּים“ זָארְגְט זִיךְ , שְׁמַיעֶסְט פוּן רַחֲמָנוּת , פוּן מֶענְשְׁלִיכְקַייט , אוּנ דָארְט פְּלָאגְט מֶען טַאקִי דִיא אוּמְגְלִיקְלִיכֶע בֶּעשֶׁעפֶענִישׁ . וֶוער עֶס ווִיל לָאזְט אָן דִיא פֶערְדְלִיךְ מִיט מַשָּׂא אִיבֶּער זַייעֶרֶע קְרֶעפְטֶען אוּנ

ועטעם

זעטצט פון זייא דיא נשמה ארויס. מען העלפט זייא נאר, וויא עס זעהט אויס, מיט א גוט ווארט, מיט א זיפץ, מיט א קרעכץ. עס איז נאר א ריין טעאטער, חלעבין! היינטיגע צייט פארדינט טאקי מיט רעכט דעם נאמען: דיא צייט פון קרעכצען, פון ליידען, פון פלוידערען!

— דוא ביסט, נאך צו אלע צרות א גרויסע שפעטערין, א ווערטעל-זאגערין! האב איך געזאגט מיט תרעומות. געגוג חלעבין צושפעטען בשעת מען רעדט מיט דיר ערענסט, בשעת מען שמיעסט מיט דיר מכח השכלה, מכח בילדונג.

— מיט מיר רעדט מען ערענסט?! האט זיא מיט אימפעט א זאג געטאן. מיט מיר, זאגסט-דוא, רעדט מען ערענסט?! קאפ אן דער וואנד! אז דוא ציהסט מיך פאר דער צונג מוז איך דיר זאגען, אז דוא קומסט מיר פאר עפים משונה ווילד, זעהר נארעש מיט דיינע בריפליך און מיט דיינע אלע ווערטער. נישט אנדערש טאקי אז דוא ביסט פארריקט. מען זאגט, איך זאל מיך לאזען לערנען. פרעג איך דיך ערשטענס, חכם מיינער, פאר וואס הייסט מען עס דווקא מיר? ווייניג זענין דא אין דער וועלט א שטייגער נישט געלערנטע פערד, טאקי אמת פראסטע, נישט דערצויגען אין קיין שום זאוואד און פון דעסטוועגען חוץ זייער שאדען אויף מיר געזאגט געווארען! צווייטענס, ווען איך קען אמת נישט דיא שטוקעס וויא דיא איידעלע, דערצויגענע פערד, אבער קיין גראב פערדיל קען מען מיך, דאכט זיך, פארט נישט רופען. און וואו שטעהט עס, אז איטליך פערדיל מוז דווקא האבען א דיפלאם פון א זאוואד? דריטענס, אויב איך קען נישט הייבען פיסליך און מאכען יענע אנשטעלען וויא דיא זאוואדסקע פערד, אקעגענזשע דערפאר האט מען פון מיר מעהר, א סך מעהר נוטצען וויא פון זייא. יענע זענין פטור פון אלסדינג, ווייסען נישט מעהר וויא דיא קארעטע, וויא דיא פאלעוואניע, מיט מיר אבער ארבייט מען מעשים, איך טראג אויף מיר אלערלייא משא. וואו איז דען מיין פלייש, מיין לייב און לעבען? איך האב עס פארלאהרען אין דער ארבייט. וואס מען וויל מעג מען זיך זאגען, נאר איך וויים ביי מיר, אז מיין מיה, מיין פראצע האט זעהר, זעהר פיל נוטצען געבראכט... פערטענס, וואס פאר א שייכות, איך בעט דיך, האט עסען און דאס נעהטיגע בעדערפעניש מיט בילדונג? מיט וואס פאר א יושר קען מען יענעם נישט לאזען עסען, עטהמען פרייא, סיידען ביז ער וועט זיך אויסלערנען עפים קונטצען? איטליכם בעשעפעניש, וואס ווערדט געבאהרען איז קודם-כל א לעבעדיגע זאך, פארזארגט פון דער נאטור מיט אלע חושים,

מיט אלע אברים טאקי נאר פון זיינעטוועגען, כדי דורך זייא צובעקומען אלסדינג, וואס עס בעדארף נעהטיג האבען צום לעבען. עס האט א שטייגער א מויל אויף צועסען, עס האט א נאז כדי צואטהמען, עס האט פים כדי צוגעהן, נישט כדי צוטאנצען. טאנצען וכדומה נאך שמאכטעלייען, דאס זענין נאר אויסגעטראכטע מעשיות, דאס האט מען אליין זיך אויסגעטראכט שפעטער און עס א נאמען געגעבען בילדונג. איך וויל מיך דא נישט אריינלאזען אין חקירות, אויב דיא בילדונג מיט דיא אלע קונטצען זענין גוט אדער שלעכט; אויב דאס אלסדינג וואס מען לערענט, וויא אזוי מען האט עס צונויף-געשטעלט, פון וואנען מען האט עס גענומען אויב דאס אין גאנצען הייסט גאר בילדונג. ווארים מען זעהט דאך א סך קונטצען, וואס א מאל זענין זייא געשטאנען אין דער פראגראמע און היינט געהן זייא מעהר נישט אן; וויעדער נאך קונטצען, וואס דאס גאנצע אנהאלטעניש זייערע מישטעהנעס געזאגט איז אויף יענעמס געשמאק, אויף יענעמס השערות; וויעדער נאך אזעלכע, קלאמערשט ערענסטע קונטצען, וואס זענין געבויעט אויף יענעמס ווילען, אויף קאפריזען, אויף אלטע פארשימעלטע מנהגים; עס זענין דא אי אזעלכע מעשיות, וואס לכתחלה האט מען זייא געשטעלט אויף א היהנעריש פיסעל, אויף דער פאנטאזיע, אויף דעם כח הדמיון; אי אויך אזעלכע מעשיות, וואס זענין זיך סומך אויף פאקטען, דאס הייסט אויף דעם וואס אין דער וועלט האט זיך פארלויפען, נאר דיא פאקטען גופא זענין אבער פארדרעהט, איטליכער דערצעהלט זייא אויף איין אנדער אופן, איטליכער קוקט אויף זייא אנדערש, חוץ דעם ווערען זייא וויא עס איז אפגעשילדערט נאר פון דרויסען, אבער מי-יודע וואס אינווענדיג טוהט זיך? היינט בעדארף מען דאך טאקי נישט פארגעסען, אז יענע שוין קלאמערשט ערענסטע מעשיות לאזען דאך נישט מעהר הערען וויא שטוקעס, אנשטעלען, קינדערשפיל, אין גאנצען א פוף, אבער פון יענע, אין תוך ארין גוטע המצאות, שעהנע קונטצען אנטיק אין דער וועלט, פון זייא מאכען דיא מעשיות עפים נישט אזא צימעס... נאך א מאל זאג איך, אז איך לאז מיך דא נישט ארין אין טיפע חקירות, אויב דיא בילדונג מיט איירע קונטצען האבען א ממשות אדער נישט, אויב זייא האבען דער וועלט געבראכט גליק אדער אומגליק. אזעלכע חקירות געהן מיך איצט נישט אן. איך וויל מעהר נישט זאגען, אז זייא זענין נאר ביי-זאכען; בשעת געבאהרען ווערען האט דאס בעשעפעניש פון זייא נאר נישט געוואוסט, עס האט איהם טאקי באלד זיך געגלוסט עסען, אטהמען, זיך צובעוועגען נאך איידער עס האט נאר געהאט א רמז דרמיזות

פון יענע אויסגעטראכטע המצאות. מהיכא־תיתי איהר קענט איהם נישט געבען דיא שעהנע נאשיניקעס, דיא טהייערע אופראזשען מיט פליטערליך וכדומה נאך טשאטשקעס אונ שפילכעליך, וואס זענין פון אייך נאונאטשעט פאר יענע מיני קונטצען; אבער עסען, פרייא עטהמען אונ אלע נעהטיגע זאכען, וואס זיין גוף פאדערט אונ וואס אהן דעם קען עס זיך נישט בעגעהן, דאס אלסדינג מוזט איהר איהם געבען. עס האט דארויף א רעכט, איהר קענט עס ביא איהם בשום אופן נישט אוועקנעהמען. איהר קענט נישט דאס בעשעפעניש האלטען פארשפארט, עס זאל זיך נישט בעוועגען, ווארים דורך דעם מוז עס ביסליכווייס אפשטארבען, נעהמט איהר דאך צו ביא איהם דאס רעכט צולעבען; איהר טאהרט עס נישט גלאט פייניגען, שלאגען, ווארים דורך דעם מוז איהם נעביך וועה טאן, עס קען נאך ווערען א ביטערע קאליעקע, נעהמט איהר דאך צו ביא איהם דאס רעכט געזונט צוזיין אונ הנאה צוהאבען אין דעם לעבען!... אז דוא ציהסט מיך שוין יא פאר דער צונג, וועל איך דיר טאקי בפירוש ארויסזאגען: איך בין דיר מוחל דיין רחמנות! איך וויל נישט אז דוא זאלסט אויס ארבייטען מען זאל מיך נישט אזוי פלאגען, מען זאל מיר געבען מיין בעדערפעניש צוזערהאלטען דיא נשמה, טאקי נאר גלאט פאר רחמנות, ווייל עס איז פשוט א צער בעלי החיים. איך וויל אפילו נישט, דוא זאלסט אויסבעטלען פאר מיר אלע נעהטיגע זאכען צום לעבען אי מהאי טעמא, וואס מען האט אונ וואס מען קען פון מיר האבען נוטצען. דאס זענין אלטע מעשיות, אלטע לידליך, וואס איך האב זייא שוין געהערט אין דער וועלט זינגען אין פארשידענע צייטען. געוועהנליך אז דיא וועלט הייבט ערשט אן זיך ארום צוקוקען, זיך צובעטראכטען, דענסטמאל זינגט מען דאס לידעל פון הומאניזעם, דאס הייסט פון מענשליכקייט, פון רחמנות, פון בארמהארציגקייט; שפעטער אביסיל, אז דיא וועלט הייבט אן פאמעליך פראקטישער צוווערען, זינגט מען שוין יענץ לידעל פון אוטיליטאריזם, דאס הייסט, פון נוטצליכקייט, פון דער פאלזע וואס מען קען פון דעם, פון יענעם האבען. ערשט גאר שפעטער, אז דיא וועלט בעקומט אן שכל, אי יושר, אונ פארשטעהט בעסער דעם גאנג פון דער נאטור מיט אלע איהרע בעשעפעניש, דענסטמאל זינגט מען דאס לעצטע, דאס בעסטע לידעל פון אמת, פון גערעכטיגקייט. — איך וויל גאר נישט הערען קיין רחמנות, קיין נוטצען, איך בין וויא אלע אנדערע א לעבעדיג בעשעפעניש אונ האב וויא זייא א פראווע, א רעכט צולעבען. האט יענער אויף מיר רחמנות הייסט עס אזויפיל, וויא איך לעב

נאר

נאר אין זיין זכות, ער האט יא דאס רעכט צולעבען אונ איך ניט, אין גאנצען וואס איך האלט מיך, וואס איך זיפע האב איך צופערדאנקען איהם, נאר איהם, אין דער צייט אז מיר ביידע זענין גאנץ גלייכע בעשעפעניש מיט איינערלייא בעדערפעניש; לאזט מיך יענער לעבען ווייל איך ברענג איהם נוטצען, הייסט עס אזויפיל, ער איז דער תכלית, דער עיקר, אונ איך לעב נאר, מחמת דערמיט טויג איך איהם, פאר מיר אליין וואלט איך נישט בעדארפט גאר בעשאפען ווערען, איך וויל אבער לעבען גלייך וויא אנדערע גלאט מחמת איך בין אויך א בעשעפעניש פאר מיר. פארשטעהסט־דוא מיך, מיין מליץ יושר, מיין בארמהארצעדיגער האר? אויף אייער בארמהארציגקייט אונ אויף דעם וואס איהר קענט פון מיר האבען נוטצען, דארויף קען איך כלל מיך נישט סומך זיין, מארגען ווערדט דיר, צו אלדע שווארצע יאהר, דאס הארץ פארשטאפט, ביסט אין א שלעכטער לוינע, אדער איך וועל דיר איין מאל נישט קענען דאסטאוועון דיא צאהל ציגעל אקוראט, ווערסט־דוא ברוגז, גיסט אויף מיר אויס דיין צארען, אונ עס ווערדט פלוצלים תל פון מיר! אז איהר וועט מיט מיר זיך בעגעהען מיט גערעכטיגקייט, אזוי וויא איהר בעגעהט זיך מיט אנדערע, דענסטמאל, זעהסט־דוא, וועלען מיר שמועסען מכח קונטצען. אין גוטע אימשטענדען, אין וועהלטיג, מהיכא־תיתי קריכען אין קאפ אזעלכע זאכען. דוא וועסט אפילו פארשפארען מיר צוזאגען דענסטמאל דרשות. הא וואס זאגסט־דוא דערצו מיין הארענקע?

— וואס זאג איך? האב איך געענטפערט, איך זאג: נישט אנדערש אז דער רוח רעדט היינט אויס דיר, טאקי נאר דער רוח!

XVII

13.

אל תפתח פה לשטן!

אט בין איך! האט זיך אנגערופען עפיס איין אומבעקאנטער פארשוין פון א ווילד אויסזעהן מיט שטארק צושויבערטע האר אין א רויט מיטצעל ארום־געשטעקט מיט פעדערין פון אלע מיני עופות. אט בין איך! האט ער געזאגט ארויסשפרינגענדיג פלוצלים פון צווישען דיא צווייגען, זיך געשטעלט אקעגען אונ אויסגעגלאצט אויף מיר זיינע גרויע קאטצענע אויגען.

נבהל ומשתומם בין איך געווארען, אז איך האב דערזעהן דא אין וואלד אזא מין פארשוין. אלע שרעקליכע מעשיות פון גזלנים זענין מיט א מאל מיר

יא ארויסגעקומען

ארויפגעקומען אויף דער מחשבה. דאס איז זיכער א גזלן, האב איך געקלעהרט, זיין געזונטער קארק, זיין פרצוף־פנים און זיין שרעקליכער בליק האבען אויסגעזעהן טאקי גאר וויא פון א מורא'דיגען גזלן, וואס האט א סך מענשען אין זיין לעבען שוין אויסגעקוילעט. עס האט מיר שוין זיך אויסגעדאכט וויא אט גיט ער מיך א ווארף און נעהמט ארויס א גרויסען חלף. מחמת מורא האט מיר שטארק געטיאכקעט דאס הארץ, געקלאפט א צאהן אן א צאהן און איך האב געפיהלט טעם מיתה, וויא דער חלף ליגט מיר אויף דעם האלז. איך האב צוגעמאכט דיא אויגען און שטילערהייט געזאגט ווידוי.

— וואס שעפשעסטו עפיס יונגער מאנטשיק? האט ער געפרעגט און זיך צולאכט מיט אזא משונה געלעכטער, אז עס האט געגרילצט אין דיא אויערען און ווייט ארום אין דעם וואלד האט זיך אפגערופען א שרעקליכס ווידער־קול, גלייך וויא עס וואלטען א לאך געטאן טויזענט אלטע מכשפהטעס אלע אין איינעם.

דאס איז, האב איך געטראכט, דאס גוטע געלעכטעריל, אט, אט עקט מיר זיך דאס לעבען, אט, אט טראג איך מיך איבער אויף יענער וועלט, עפיס וויא אויף צולהכעיס האט מיר דענסטמאל דיא וועלט אזוי שעהן, אזוי גוט זיך פארגעשטעלט, אז איך וואלט באדאי אלסדינג אוועקגעגעבען, אבי לעבען צובלייבען. קיין מלוכה פארמעגט עס נישט, וואס איך וואלט דענסטמאל אפגעצאהלט פאר א קורצער צייט לעבען. אך וואס פאר א שעהנע וועלט אונזערע איז, וואס פאר א מענשען! וויא גליקליך איז דער, וואס לעבט אויף דער שעהנער וועלט, וואס לעבט צווישען לעבעדיגע מענשען! ווען א סך אנדערע וואלטען געפיהלט דאס, וואס איך דענסטמאל, וואלטען זייא געזאגט: א כפרה גדלות, יחוס און כבוד! צו אלדע שווארצע יאהר אלע ברוגזען, אלע פלאטקעס, אלע פוסטע קריג, אלע רכילות, שנאה און קנאה! דאס אלסדינג איז הבל הבלים, לויטער נארעשע זאכען. אלע מענשען זענין ברידער, חברים, שטאמען אלע איינענטליך פון איין פאטער, אלע האט איינענטליך איין גאט בעשאפען! ווען יענער א שטייגער וואלט זיך געזעגענט מיט דעם לעבען און געוועזען ביי דיא געדאנקען וויא איך, וואלט ער געזאגט: אך, פאר וואס האב איך עס פריהר נישט פארשטאנען! אומזיסט, אומנישט זיך געבלאזען און זיך אויפגעשטויסען דאס מיט דעם: ער איז א משלחת, א שלעפער, עפיס פון דער פרעמד, א בעטלער, און דאס מיט יענעם: ער איז נישט פון מיין נאמנה, ער איז א שאהרייא, א בזוי, קוקט נישט אויף כבוד. פע, איך בין געוועזען א בייזער, א שלעכטער, א פלוידערזאק, א ליגנער, א חונף, א רכילות־טרייבער, א בלבול־מאכער, א אנחאפער מיט דעם מויל אי מיט דער פען!

וואס

וואס האב איך געהאט צו אנדערע? צו בעזיאשטשיטנע, צו דערנידעריגטע, צו דערשלאגענע און פארוואגעלטע נעביך? וויינינג האבען דיא מענשען נעביך אייגענע צרות, קארג יסורים און פורעניות פון אלע זייטען, קארג דחקות גרויזאמע און דאגות איטליכע רגע, בין איך פנע נאך אויך אויף זייא אנגעפאלען! און פאר וואס? געוואלד פאר וואס?.... בשעת עס האט מיר זיך געדאכט, דער חלף ליגט מיר אויף דעם האלז, דענסטמאל האב איך מיך איבערגעבעטען מיט אלע מענשען און אמת געפיהלט, וויא נארעש דאס איז, וואס מען קריגט־זיך, וואס מען בייסט און רודפט איינער דעם אנדערען ביים לעבען. עס זאל געוועזען מעגליך זיין וואלט איך אלע געהאלזט, געקושט און וויינענדיג זייא מחילה געבעטען. דיא וועלט איז מיר אזוי געפעהלען, אז אוועקגעהענדיג פון איהר האט מיר זיך געגלוסט, האטש נאך א מאל אויף איהר א קוק צוטאן. איך האב האלב אויפגעעפענט דיא אויגען און שרעקליך מוטנע געקוקט. אלסדינג האט זיך פארמישט, געגאנגען מיט דעם קאפ אראפ, מיט דיא פיס ארויף, עס האט מיר געבליצט אין דיא אויגען, געדונערט אין דיא אויערען און גרויסע טראפען שוויים האבען מיך בעשלאגען. עס איז מיר געוועזען קאלט אי ווארם, פייערדיגע רעדער, פינטליך, פינטליך פון אלערלייא פארבען, פון אלע מיני געשטאלטען האבען פאר מיר משונה זיך געדרעהט, זיך געטראגען דער רוח ווייסט וואהין. אין זייא איז געשטאנען עפיס א גרויסער, א שווארצער הונט, וואס האט אלע רגע אנגענומען איין אנדער פנים, געגלאצט מיט דיא אויגען, געשטשירעט דיא ציין, זיך געקרימט, געמינעט, געצויגען ביז ער האט צום סוף אנגענומען דאס געשטאלט פון שרעקליך א ווילדען מענשען און איך האב אין איהם דערקענט מיין אומבעקאנטען.

— הא, הא, דוא ציטערסט! האט ער פון מיר געשפעט. אט אזוי פיינע מענשעליך האב איך הנאה, אז איהר ציטערט און שווייגט.

איך האב איהם שווייגענדיג אנגעקוקט אקוראט וויא א מויז קוקט אן דיא קאטץ, וואס שפילט זיך מיט איהר איידער זיא דערשטיקט זיא און שלינגט זיא איין.

— נוא, אז דוא ציטערסט, האט ער ווייטער געזאגט, ווייס־זשע האטש פאר וועמען. איך בין דער, וואס האב געעפענט א וועג אין א נייער וועלט, כדי דיא אלטע זאל ווערען תמיד נייא; וואס דורך מיר פעקלען זיך מענשען אריבער אויף יענער וועלט כדי דיא דאזיגע זאל א קיום האבען; איך בין דער, וואס מיט מיין כח שטעה איך תמיד בבייט אקעגען נאך א כח פון מיין

צר

צר־שכנגדי , מיר ראנגלען זיך , איינער וויל דעם אנדערען איינשלינגען , און דורך דעם שפּרינגט אין דער וועלט ארויס נייעס . עס ווערדט נולד א סך חדשות ; איך בין דער , וואס בין איטליכען בעקאנט און וואס דוא האסט ערשט מיך גערופען ביים נאמען , איך בין דער מלך פון דיא רוחות , איך בין דער שטן , דער אשמדאי !

איך בין שיער אין חלשות נישט געפאלען פאר שרעק , אז איך האב עס געהערט . דער אשמדאי האט צו מיר מיט א פינגער זיך צוגערידערט און איך האב מיך באלד געפיהלט שטארקער אזוי , אז איך האב געקענט שטעהן אויף דיא פיס אי אפילו אויך ריידען .

— זייא מיר מוחל , האב איך זיך אנגערופען מיט גרויס דרך־ארץ , וואס איך וועל דיך פרעגען . וועדליג וויא איך פראסט מענשעלע האב פארשטאנען דייגע פריהערדיגע ווערטער מיינסט דוא אזוי : אז דיין צד שכנגדו איז דער כח , וואס בעמיהט זיך שטענדיג צוזערהאלטען איטליכס פיטצעלע אויף דער וועלט , דוא אקעגען בעמיהסט זיך איטליכע זאך צופארטיליגען , אלסדינג וואס יענער בויעט מאכסט־דוא חרב , און דאס וואס דוא מאכסט חרב בויעט יענער אויף צוריק , יענער איז דער בורא , דער בעשאפער , און דוא , אשמדאי , ביסט דער פארטיליגער , דער קאליע־מאכער . אויף דעם שטעהט דיא וועלט מיט אלע בעשעפעניש , אויף דעם אופן זעהט מען , פיהלט מען תמיד אין איהר א נייא לעבען . אויב אזוי איז טאקי וויא איך האב דיך פארשטאנען , קומט דאך עפּים גאר פון דיר אזוי קיין שלעכטס נישט ארויס ?

— אט דאס טאקי האב איך דיר געוואלט זאגען , אז איך , אשמדאי , פארדארב נישט אזוי דיא וועלט וויא איהר מענשעליך . פון מיין שלעכטסקייט קומט פאר איהר נישט ארויס צרות , אל־דאס־ביין וויפיל פון אייער גוטסקייט . אוודאי הייס איך דאך ביי אייך דער רשע , דער שטן , זאל עפּים וואס עס איז א מאל זיך מאכען , איז א געשרייא , א קלאג , איטליכער אויף מיר חאטש אין דער וועלט זעהט זיך עס גאר נישט אזוי אן . איהר אבער מענשעליך , אז איהר קוילעט אויס מיט א מאל א וועלט , טוטשעט , טוהט אן גרויסע צרות , איהר , הייסט גוטע אי פרומע ! עס קומט אייך נאך א גלעט אין בעקעלע , ווארים דאס טוהט איהר אלסדינג מחמת גוטסקייט ! . . . איהר האלט זיך פאר דיא גרויסע חכמים , זעטצט אויס פעהלער אין דער נאטור , אין דעם סדר העולם , שמועסט זיך איין , אז איהר וואלט מיט אייער שכל , מיט אייער גוטסקייט , בעשאפען א וועלט נאר איין אנטיק , און אז איהר האט אין אייערע הענט גענומען א פארטיגע וועלט אין גאנצען ,

וויא

וויא זיא איז , האט איהר זיא שרעקליך פארדארבען , אומעטום פארדרעהט , אומעטום קאליע געמאכט , זיא האט ביי אייך א פּנים אקוראט וויא א טהייער זייגעריל פאלט צו א קינד אין דיא הענט אריין . איך וויא איך בין , בין איך מיר , אין דער גאנצער נאטור הערשען נאר געזעטץ , וואס גילטען תמיד פאר איטליכען גלייך , דארט זענין נישטא קיין מיוחסים , נישטא קיין הילוקים , קיין צוליבזאכען , נישט קיין רעות נישט קיין טובות , נישט קיין אכזריות נישט קיין בארמהארציקייט , אלסדינג ריהרט און בעוועגט זיך דורך אייביגע גערעכטיגע געזעטץ . איהר גוטע מענשעליך ווילט עס אבער נישט ליידען , בייא אייך ווילט איהר גאר נישט וויסען פון פאראדקעס . איהר האט זיך צוטהיילט אויף טויזענטערלייא פעלקער , נאמנות , כתות , קלאסען , סארטען , סאסלאוויעס , צעכען וכדומה , און דיא דאזיגע ווערען ווידער צוטהיילט אין נאך און נאך אזעלכע . פאר איטליכען אלין אנדערע פאראדקעס , אזוי פארשידען , אזוי פארענדערט .

— אבער אקעגען וואס , האב איך איהם געפרעגט , זאגסט־דוא מיר דאס אלסדינג ?

— הע , הע , אקעגען וואס ! איך זאג עס זיכער נישט גלאט אזוי , וויא דער שטייגער איז פון אייך , מענשעליך , וואס בשעת צווייא קומען זיך צונויף , הייבען ביידע אן צופלוידערען אין דער וועלט אריין , כדי ארויס צו־ווייזען זייערע חכמות , זייער פילוסופיא און מישען אויס בוידעם פאלעצע , איך זאג עס אקעגען דיין פריהערדיגען שמיעס , וואס דוא האסט געהאט ערשט נישט לאנג מכח רחמנות , מכח אייערע חברות . פון וואנען , וויל איך דיר בעווייזען , האט עס אלסדינג ביי אייך זיך גענומען . דיא סבה דערפון איז גאר א פראסטע , דאריבער טאקי רעדט מען ביי אייך אלין פון רחמנות און דאריבער טאקי פארמעהרען זיך אלין בארמהארצעדיגע חברות , ווייל ביי אייך הערשט זעהר פיל אכזריות , רדיפות און עולות ; ווארים ווען נאר אמת און גערעכטיגקייט זאלען געוועזען געלטען , וואלט איהר דאך פארשפּארט צופארזוכען דעם טעם פון רחמנות און וואלט נישט געהאט אזויפיל בעלי־רחמים׳ס , אזויפיל בעלי־טובות מיט אזויפיל חברות . איך זאג עס , פארשטעהסט־דוא מיך , מכח אייער גוטסקייט , מכח אייער גוטהערציגקייט זאג איך עס . פארשטעהסט־דוא ?

עט . . . בע . . . האב איך געמאכט עפּים אהן ווערטער .

— ועהסט־דוא , האט ער געזאגט , אז איהר מענשעליך בעקעט עפּים אהן לשון , איז א מאל בעסער וויא גערעדט . פאר אייך רעדט איהר דאכט זיך

אמאל

אַ מָאל וויא קְלָאהְרֶע , אִיהְר קֶענְט אַ שְׁטֵייגֶער זָאגֶען ! נַא דִיר אַ גְרָאשֶׁען אונ גִיב מִיר אַ בּוּלְקֶע . נָא דִיר אַזוֹיפִיל אונ אַזוֹיפִיל אונ אַרְבֵּייט : מִיר אָפּ מַיין עֵסֶק וּכְדוֹמֶה נָאךְ זַאכֶען , וָואס זֶענִין אַייךְ אַלֵיין נוֹגֵעַ . מֶען פַארְשְׁטֶעהְט גַאנְץ גוּט אַייעֶר כַּוָונָה . קוּמְט אָבֶּער אַ מָאל אוֹיס צוּשְׁמִיעֶסִין אָדֶער עֶפִּים צוּשְׁרַייבֶּען אִיבֶּער כְּלָל זַאכֶען , וֶוערְדְט אִיהְר , צוּ אַלְדֶע שְׁוַוארְצֶע יָאהְר , טְשִׁיסְטֶע מְשׁוּגָעִים , רֵיינֶע בְּהֵמוֹת ! אִיהְר פְּלוֹידֶערְט , מִישְׁטְעהֶעם גֶעזָאגְט , נִישְׁט צוּ דֶער זַאךְ . טוּיזֶענְט לִיגֶען , טוּיזֶענְט פְּסוּקִימְלִיךְ אונ וֶוערְטְלִיךְ , נִישְׁט גֶעשְׁטוּיגֶען , נִישְׁט גֶעפְלוֹיגֶען . אִיהְר נַארְט אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערֶען , אִיהְר דְרַאפֶּעט זִיךְ אוֹיף דִיא גְלַייכֶע וֶוענְט , אִיהְר פַארְדְרֶעהְט , פַארְפּוּטֶעט אַזוֹי , אַז עֶס אִיז אוּמְמֶעגְלִיךְ אַרוֹיסְצוּקְרִיכֶען , מֶען קֶען נִישְׁט פַארְשְׁטֶעהְן וָואס אִיהְר ווִילְט . טַאקִי נָאר שְׁטֶעהְן אונ זִיךְ־הִידוּשֶׁען מוּז מֶען דֶערְנָסְטְמָאל וויא מֶענְשֶׁען שְׁרַייבֶּען , רֵיידֶען , שְׁרַייעֶן אונ עֶס אִיז נִישְׁטָא וָואס צוּהֶערֶען , וויא זֵייא קֶענֶען מִיט זֵייעֶר מַתָּנָה , מִיט זֵייעֶר לָשׁוֹן , זִיךְ נִישְׁט פַארְשְׁטֶעהְן עֶרְגֶער חָלֶעבִּין וויא דִיא בְּהֵמוֹת !

— אַקֶעגֶען וָואס אָבֶּער , הָאבּ אִיךְ גֶעפְרֶעגְט , בִּיסְט־דוּא דָא אַזוֹי אַרוֹיס מִיט דֶער שְׁפְּרַאבֶּע ?

— נָאךְ אַ מָאל אַקֶעגֶען וָואס ! הָאט עֶר זִיךְ אָנְגֶערוּפֶען . עֶס פַארְשְׁטֶעהְט זִיךְ , אַז אִיךְ רֶעדְט דָא נִישְׁט גְלַאט אַזוֹי אַבִּי חוֹזֵק צוּמַאכֶען . אִיךְ זָאג עֶס אַקֶעגֶען דַיין קָארֶעסְפָּאנְדֶענְץ מִיט דֶער חֶבְרָה , אַקֶעגֶען דַיין פְרִיהֶרְדִיגֶען שְׁמִיעֶס מִיט דֶער קְלַיאטְשֶׁע . אִיךְ זָאג , אַז דַיין עֶט , בֶּע , וָואס דוּא הָאסְט פְרִיהֶר גֶעמַאכְט , כַּחִילָה וויא אַיין אֵייזֶעל . אִיז חָלֶעבִּין בֶּעסֶער אִי קְלִיגֶער פוּן אַלֶע דֵיינֶע דְרָשׁוֹת . בֶּעטְרַאכְט זִיךְ אַדְרַבָּה אַלֵיין אוֹיבּ דוּא בִּיסְט נִישְׁט רֵיין מְשׁוּגָע ! פַאר דִיר שְׁטֶעהְט אַ פַארְמַארֶעטֶע , אַ הוּנְגֶערִיגֶע קְלַיאטְשֶׁע , וָואס זִיא בֶּעדַארְף נֶעהְטִיג וויא אִין לֶעבֶּען אַרַיין צוּהָאבֶּען חָאטְשׁ אַבִּיסִיל מְנוּחָה , אַ מֶעסְטֶעל הָאבֶּער , אַ בִּינְטֶעל הֵייא , ווִילְסְט־דוּא אִיהְר נָאר בֶּעווַייזֶען אַ הֵייא אִין סִידוּר אונ אַלְץ אוֹיסְדְרִינְגֶען וויא גוּט וויא שֶׁעהְן עֶס אִיז זִיךְ אוֹיסְצוּלֶערְנֶען עֶפִּים קוּנְטְצֶען ! מֵיינְסְט־דוּא אֶפְשָׁר , אַז נָאר דוּא אַלֵיין פְּלוֹידֶערְסְט אַזוֹי דָא ? נֵיין . קוּם , זַייא מוֹחֵל , וֶועל אִיךְ דִיר ווַייזֶען אַ סַךְ , וָואס זָאגֶען פַאר הוּנְגֶערִיגֶע , דֶערְשְׁלָאגֶענֶע מֶענְשֶׁען פּוּנְקְט אַזֶעלְכֶע דְרָשׁוֹת וויא דֵיינֶע . מַיינֶע גֶעשֶׁעפְטֶען פִיהְרֶען מִיךְ זֶעהְר אָפְט צְווִישִׁין מֶענְשֶׁען — דוּא מוּזְט ווִיסֶען אַז אַ שְׂטָן , אַיין אַשְׁמְדַאי אִיז זֶעהְר שְׁטַארְק תָּמִיד בֶּעשֶׁעפְטִיגְט — אִיךְ מַאךְ דָארְט אִיטְלִיכֶען ווִיזִיטֶען , הָאבּ קֶענְטְשַׁאפְט מִיט אַלֶע גְרוֹיסֶע לַייט , זֶעהְ מִיךְ אָן וָואס זֵייא טוּהְן , וָואס זֵייא אַרְבֵּייטֶען , אונ הֶער מִיךְ אָן זֵייעֶרֶע אַלֶע

שמיעסין

שְׁמִיעֶסִין , זֵייעֶרֶע אַלֶע דְרָשׁוֹת , לָאם מִיר אָנְהַאפֶּען אַ שְׁטֵייגֶער אַזֶעלְכֶע ; עֶפִּים פוּן אַזַא אַרְט . מָאהְל דִיר , אֵיינֶער שְׁרַייעֶט גְווַאלְד אוֹיף דִיא מְלַמְּדִים , בִּיז וַואנֶען וֶועט מֶען אַלְץ אָפְּגֶעבֶּען קִינְדֶער צוּ אַזֶעלְכֶע קַאטְשֶׁענֶעם , וָואס מַאכֶען פוּן זֵייעֶרֶע תַּלְמִידִים קַאלֶיעקֶעס , טוּיגֶענִיכְטְסֶען ? נָאךְ אֵיינֶער לַיארֶעמְט , בִּיז וַואנֶען וֶועט מֶען אַלְץ חֲתוּנָה מַאכֶען יוּנְגֶע קִינְדֶער ? בִּיז וַואנֶען וֶועלֶען שַׁדְּכָנִים צוּנוֹיף פִיהְרֶען צְווֵייא נְפָשׁוֹת , וָואס קֶענֶען אונ ווֵייסֶען נִישְׁט אֵיינֶעם דֶעם אַנְדֶערֶען בִּיז נָאךְ דֶער־חֲתוּנָה ? אַ דְרִיטֶער שְׁרַייעֶט אוֹיף דִיא בַּטְלָנִים , וָואס וַואקְסֶען בַּייא אַייךְ וויא קְרָאפֶּעוֶוע אונ פַארְפִיהְרֶען מִיט זֵייעֶרֶע נַארֶעשֶׁע זַאכֶען ; מִיט זֵייעֶרֶע קְרוּמֶע גֶענְג דֶעם עוֹלָם ? ווִידֶער אַ פֶערְטֶער שְׁרַייעֶט אוֹיף יֶענֶע , וָואס פַארְבְּרֵיינְגֶען זֵייעֶר גַאנְץ לֶעבֶּען נָאר אִין דֶער גְמָרָא . בִּיז וַואנֶען וֶועט מֶען זִיךְ אָפְּגֶעבֶּען נָאר דֶערְמִיט אַלֵיין אונ פַארְגֶעסֶען אַלֶע אַנְדֶערֶע נֶעהְטִיגֶע זַאכֶען ? אַ פִינְפְטֶער שְׁרַייעֶט , בִּיז וַואנֶען וֶועלֶען בַּייא אוּנְז זִיךְ פְּלָאדֶען אַזוֹי פִיל בַּעֲלֵי טוֹבוֹת , בַּעֲלֵי טַאקְסֶעס , שְׁטָאדְטְס־פַארְזָארְגֶער וּכְדוֹמֶה אַזֶעלְכֶע מִינֵי פַארְשׁוּינֶען ? — אַלֶע שְׁרַייעֶן , פִילְהֶערֶען שׁוֹין צַייט דָאס אַלְסְדִינְג אַוֶועק־צוּוַוארְפֶען אונ וֶוערֶען קְלִיגֶער , גֶעבִּילְדֶעטֶער , גֶענִיטֶער . נָאר קוּמְט אָבֶּער פוּן זֵייעֶר שְׁרַייעֶן עֶפִּים אַרוֹיס ? אַלְסְדִינְג בְּלַייבְּט טַאקִי וויא פְרִיהֶער . עֶס קֶען טַאקִי פוּן זֵייעֶר שְׁרַייעֶן גָאר נִישְׁט אַרוֹיסְקוּמֶען . פַאר וָואס ? אַט מַחְמַת דֶעם , מַחְמַת אִין דֶער וֶועלְט הֶערְשְׁט אֵיין גֶעזֶעטְץ פַאר אַלֶע בֶּעשֶׁעפֶענִישׁ . פַאר אַלֶע מֶענְשֶׁען גְלַייךְ , אַזַא גֶעזֶעטְץ , וָואס קֵיינֶער , יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה , אִיז נִישְׁט אִין שְׁטַאנְד עֶס אִיבֶּערְצוּמַאכֶען , וָואס אַקֶעגֶען אִיהְם הֶעלְפְט נִישְׁט קֵיין שְׁרַייעֶן , קֵיין רֵיידֶען , קֵיין דְרָשׁוֹת אונ קֵיין שׁוּם מִיטֶעל ; אַזַא גֶעזֶעטְץ , וָואס אִיז שְׁטַארְקֶער פוּן אַלֶע שְׁטַארְקֶע , מֶעהְר עַקְשָׁן פוּן אַלֶע עַקְשָׁנִים , וָואס אַז מֶען שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהְם אַקֶעגֶען זוּכְט עֶס זִיךְ אוֹיס טוּיזֶענְטֶער וֶועגֶען , טוּיזֶענְטֶער הַמְצָאוֹת אונ תַּחְבּוּלוֹת כְּדֵי זִיךְ צוּדֶערְהַאלְטֶען — אִיךְ מֵיין דָא דֶעם דָאזִיגֶען בֶּעקַאנְטֶען גֶעזֶעטְץ , וָואס אַלֶע ווִילֶען עֶסֶען , וָואס אִיטְלִיכֶער ווִיל צוּדֶערְהַאלְטֶען זַיין לֶעבֶּען , עֶס מֶעג זִיךְ זַיין אוֹיף וֶועלְכֶען אוֹפֶן , מִיט וֶועלְכֶער תַּחְבּוּלָה עֶס ווִיל זִיךְ . וָואס זֶענִין דֶען מְלַמְּדִים ? דָאס זֶענִין בַּייא אַייךְ אַ גְרוֹיסֶער , זֶעהְר אַ גְרוֹיסֶער טְהֵייל מֶענְשֶׁען , וָואס ווִילֶען עֶסֶען , וָואס ווִילֶען לֶעבֶּען , אונ וָואס קֶענֶען עֶס אָבֶּער אִין דֶער וֶועלְט אַנְדֶערְשׁ נִישְׁט בֶּעקוּמֶען נָאר דוּרְךְ דֶער תַּחְבּוּלָה דַוְוקָא , וָואס זֵייא וֶועלֶען נֶעהְמֶען אַייעֶרֶע קִינְדֶער אִין חֵדֶר אַרַיין . אַזֶעלְכֶע נוֹיטְבֶּעדֶערְפְטִיגֶע מֶענְשֶׁען גֶעפִינֶען . אַלֶע וֶועגֶען , טוּהְן כָּל־אַ־מִיטֶעל , אַז אַייעֶרֶע קִינְדֶער מוּזֶען צוּ זֵייא אִין דִיא הֶענְט אַרַיינְפַאלֶען . אַקֶעגֶען אַייךְ אַרְבֵּייט אַ קְרַאפְט , אַקֶעגֶען אַייךְ הַאלְט מִלְחָמָה אַ גֶעזֶעטְץ , דִיא עֶטְלִיכֶע מֶענְשֶׁען מִיט זֵייעֶרֶע פַארַאקֶעס

און

אונ מיט זייערע דרשות וועלען עס בשום אופן נישט בייקומען! דאסגלייכען איז מיט דיא פריהע חתונות. שרייעט דארויף וויפיל איהר ווילט, אומזיסט! עס איז דא א גרויסער טהייל מענשען, וואס קענען ביי איך אנדערש נישט לעבען נאר דורך צונויף־צופיהרען שידוכים, אונ זייא פארלייגען זיך דארויף מיט אלע כחות אונטערצוהאלטען דעם שלעכטען מנהג אונ חתונה צו־מאכען אייערע קינדער. איהר מוזט אייערע קינדער פריה פיהרען אונטער דער חופה, ווארים דארויף זענין דאך דא ביי איך גאנצע מחנות שדכנים, זייא מוזען זיין שדכנים, ווארים דערפון קענען זייא לעבען! אזוי געהט עס אויך מיט דיא נארעשקייטען. לאבט דערפון איהר דרשנים, איהר וואוילע יונגען, וויפיל איהר ווילט, אומזיסט! וואס זענין דען יענע בטלנים, יענע הבלניקעס? דאס זענין מענשען, אגאנץ היבשער טהייל מענשען, וואס זייא איז אומעגליך אנדערש צו־לעבען, א קיום צוהאבען ווען נישט דיא נארעשקייטען, זייא ארבייטען מ...ים, מאכען אלע קונטצען, אלע אנשטעלען, צוערהאלטען ביי איך דיא נארעשע זאכען. איהר מוזט אין דיא נארעשקייטען זיך האלטען, ווארים דארויף זענין דאך ביי איך דא יענע מחנות נאראנים, זייא נעביך מוזען זיך מאכען צו נאראנים, ווארים דערפון קענען זייא האבען זייער שטיקעל ברויט אונ שעהן לעבען... אזוי געהט עס אויך מיט דעם שטענדיגען גמרא לערנען, שרייעט, פילדערט דארויף וויפיל אייער הארץ גלוסט, אומזיסט חלעבין! עס זענין דא אגוזמא מענשען וואס דורכדעם האבען זייא זייער פרנסה, וואס פאר זייא איז טאקי וויא מען זינגט אין דעם לידעל: "תורה איז דיא בעסטע סחורה". זייא טוהן אויף כל־א־שפיטצליך צוערהאלטען. אזא מין געשעפט אונ צופארהאנדלען זייער סחורה. ביי איך מוזען א שטייגער הונדערט־טויזענטער ישיבה־בחורים פארפוילט ווערען אין ישיבות, ווארים דארויף זענין דאך דא טויזענטער גבאים, משולחים וכדומה אזעלכע פארשוינען, זייא מוזען זיך אפגעבען מיט אזעלכע עסקים, כדי צוהאבען זייער בעדערפעניש... דאס גלייכען טאקי איז מיט אייערע בעלי טובות, מיט אייערע אפוטרופסים, שרייעט דארויף וויפיל איהר ווילט, עס וועט איך חלעבין גארנישט העלפען! וואס זענין דען אייערע שטאדט בעלי־טובות, אייער תכלית פארהארגער? דאס זענין ביי איך א סך מענשעליך, וואס וואלטען נעביך פשוט נישט געהאט מיט וואס א טאג איבערצולעבען אונ ממש געשטארבען פאר הונגער ווען זייא זאגען זיך נישט מיהען מיט אלע קרעפטען צוטאן איך אלערלייא מיני טובות, צוערהאלטען אייערע טאקסעס, אונ אויסצוטראכטען תמיד עפים גאר פרישע נאלאגען, וויא אויף מעהל, אויף זאלץ, אויף שמאלץ,

אויף

אויף ליכט וכדומה," צופארזארגען אייערע מקבלים אין ארץ ישראל, אונ אייערע ארטעלייט דא מקבר צוזיין, צו מגדל זיין אייערע יתומים אין תלמוד־תורות אונ נישט צוערלאזען יענע מיני גזרות. כדי יודען נעביך זאלען טאקי א פנים האבען וויא פריהר אונ בלייבען טאקי דאס, וואס זייא זענין. זייא מוזען נעביך זיך זארגען, אויף איך רחמנות האבען, זייא מוזען נעביך איך טאן טובות, אונ איהר פון אייער זייט מוזט נעביך פון זייא מקבל טובה זיין. אקעגען איך, זאג איך נאך א מאל, ארבייטען קרעפטען, אקעגען איך שטעלט זיך ארויס א נאטור־געזעטץ אין יענע אלע מענשען, וואס זוכען אייגענטליך עסען אונ טוהן ספאסאבען צוערהאלטען זייער פרנסה, זייער לעבען. איהר זענט זיך מפרנס אונ לעבט איינער פון דעם אנדערען, איהר עסט אויף אונ פארדארבט איינע דיא אנדערע. זאל מען אבער געוועזען איך לאזען לעבען לייטען גלייך פרייא, וויא עס געהר צוזיין, וואלטען אזעלכע זאכען ביי איך כלל נישט געוועזען, לאז מען נאר פאר איך עפנען א וועלט, וועלען דיא אלע זאכען פון זיך אליין אויפהערען אונ איהר וועט מיט א מאל אויסגעלייזט ווערען פון אלע צרות, נאר כל זמן איך, אשמדאי, בין נאך דא, וועל איך אזעלכס נישט צולאזען. איך וועל מאכען הוקעס־פוקעס, אז מען זאל נאר שרייען, זאגען דרשות, האלטען ריידען אונ גארנישט טאן. מען זאל איך תמיד האלטען אין דעם מויל אונ מכח איך קיינמאל נישט קומען אויף א לאד. נישטא פאר איך קיין אנדער וועג, נישטא פאר איך קיין אנדערע מיטעל צום לעבען! עסט, פרעסט איינער דעם אנדערען, שלינגט זיך וויא דיא פיש איין איינע דיא אנדערע. בייסט זיך, רייסט זיך צו אלדע שווארצע יאהר!

— אך! האב איך געקרעכצט אונ זיך געחאפט ביי דעם קאפ, וואס האסט־דוא צו אונז? וואס האבען מיר דיר געטאן?

— וואס האב איך צו איך? האט ער געזאגט אונ געקריצט מיט דיא ציין, איך בין איך א דם שונא דערפאר, וואס איהר האט מיך געמוטשעט.

— וואס רעדסט־דוא? האב איך צו איהם זיך אנגערופען, מיר האבען דיך געמוטשעט?!

— אייער שלמה המלך, האט ער געענטפערט מיט כעס, אייער שלמה המלך־יל האט מיך, אשמדאי, א מאל געחאפט אונ מיך געהאלטען געקאוועט אויף א קייט, ער האט מיך שטארק געמוטשעט!

— גוואלד, האב איך געשריגען, אבער וואס זענין מיר שולדיג? פאר וואס זאלען מיר נעביך אפקוסען פאר א מעשה, וואס איז געשעהן עטליכע

טויזענט יאָהר צוריק ? מען מוז אויסהערען ביידע צדדים . גוואַלד וואָס האָסטדוא צוא אונז געביך ? וואָס האָבען מיר אָפּצוקומען , וואָס זענין מיר שולדיג ?

שלמה המלך איז אַייפֿער ! האָט ער זיך שרעקליך צובייזערט און אַ זעטין געטאָן דיא קליאַטשע נעביך , וואָס דיא גאַנצע צייט איז זיא , שלימזלדיגע , געשטאַנען אין איינע צרות און משונה געציטערט . איהר , איהר זענט שולדיג ! איצט ליגט אויף אייך מיין קללה : זעהט אַלסדינג נאָר נישט דאָס וואָס מען בעדאַרף ; הערט איטליכען נאָר נישט אייערע אמתע גוטע פריינד ; רעדט אַ סך איבער , ווייטיגע זאַכען נאָר וויא באַלד עס וועט אויסקומען אַ שמיעס איבער אייך , זאָל אייך אָפּנעהמען דאָס לשון ; טאָפּט אין אַלסדינג נאָר נישט דעם רעכטען וועג צום גליק . אייערע בעלי־טובות זאָלען וויא דיא פלעה אין היטער זיך פּרובּפּערען און מעהרען . זייא זאָלען אייך אַזוי פיל טובות טאָן , ביז וואַנען איהר וועט פון זייערע טובות קראַנק ווערען און מעהר קיין כח נישט האָבען זייא צו צונעהמען . אייערע חברות זאָלען וואַקסען וויא קראָפּיווע און דיא קאַסע־ביכער זאָלען פאַרשווינדען ווערען , עס זאָל פון זייא נישט זיין אפילו קיין זכר . אייערע טאַקסעס זאָלען אייביג נישט אויפהערען , דאַרט , קוואַרט , צאָהלט געלט און גריזעט ביינער . וועט איינער אַמאָל פאַר אייך זיך אַרויסשטעלען , זאָלט איהר וויא דיא משוגעים אויף איהם אָנפאַלען און וואַרפען אויף איהם שטיינער . אייערע גבירים זאָלען אומעטום שיטען געלט פולע הויפענס , נאָר נישט אויף וואָס און נישט וואו מען בעדאַרף . דאַרטען וואו עס איז נעהטיג זאָלען זייא נישט וועלען געבען קיין גראָשען . איהר זאָלט זיין בני־רחמנים דענסטמאָל , ווען אייער רחמנות טויג שוין אויף כפרות , בשעת יענער שלעפּט זיך שוין אַרום מיט דער טאָרבע , אָדער בשעת יענער איז שוין גוסס־למות און פּאַכט מיט דער נשמה , נאָר בשעת יענער האַלט זיך און זוכט מיטעל וויא זיך בכבוד צודערנעהרען , זאָלט איהר איהם רודפען , זאָלט איהם טאָן אַ וואָרף און צוטרעטען מיט דיא פיס . איהר זאָלט אָנטאָן אַטלעסענע לאַנגע קאַפּאַטעס און קריכען מיט זייא אין דער בלאָטע , אפילו אַ קבצן זאָל בעסער אָנטאָן זיידענע שמאַטעס איידער אַ גאַנץ קלייד פון געוואַנט . אין עולם־הזה זאָבען זאָל זיך זאָרגען איטליכער פאַר זיך בעזונדער , נאָר מכח עולם־הבא זאָל איינער זיך שטאַרק זאָרגען און אײן ערב זיין פאַר דעם אַנדערען . דערפאַר זאָלען פרעמדע ביי אייך איינפיהרען דעם דין פון ערבות אין אַלע זאַכען . וועט איינער עפּיס זינדיגען זאָלט איהר אַלע שולדיג זיין . אויב עס וועלען

אמאל

אַמאָל ביי אייך אויפשטעהן געזעטצענשרייבער צופאַרענטפערען אייך פאַר דיא אומות־העולם , זאָל פון אַלע אַ קיום האָבען און אייך בעסער געפעהלען יענער , וואָס פאַרשטעהט נישט זייער לשון . פאַר דעם מינדסטען פון דיא אומות־העולם זאָל אייערער דער גרעסטער זיך מאַכען קליין און האַלטען פאַר אַ כבוד מיט איהם חבר צו זיין , אַקעגענזשע ביי אייך , זאָל דער מינדסטער פאַר דעם גרעסטען נישט האָבען קיין שום דרך־ארץ , איטליכער גאַרניכטס זאָל זיך האַלטען פאַר אַ גאַנצען יש , איטליכער שוטה פאַר אַ ווילדען חכם , איטליכער גראָבער יונג פאַר איין איידעלען מענשען , איין עם־הארץ זאָל אַ העזה האָבען צושפּעטען פון אַ געלערנטען , אַ בור זאָל זיך האַלטען פאַר פרום מעהר וויא פון אַ למדן . איהר זאָלט זיך בייסען , רייסען , איינער דעם אַנדערען פרעסען צו אַלדע שוואַרצע יאָהר ! רעכט אויף אייך רעכט . איך האָב הנאה , איך לאַך פאַר שמחה !

ער האָט געגעבען אַ לאַך און דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט געלעכטער , וואָהין איך האָב מיך געקעהרט און געווענדט האָב איך געהערט אַלץ אַ געלעכטער . פון איטליכס ווינקעלע האָבען אויף מיר אַרויסגעקוקט קעפּליך פון אַלערלייא לצים . אַלע האָבען שטאַרק געלאַכט , נישט פרעהליך , נעהר נישט פרעהליך אויף דעם האַרצען ! . . .

14

אַ שעהן וועלטיל חלעבין !

דער אשמדאַי האָט מיך נישט געלאָזט לאַנג טראַכטען און נאָך איידער איך בין צו זיך געקומען האָט ער מיך אַ נעהם געטאָן און זיך אויפגעהויבען מיט מיר גאַנץ הויך אין דער לופטען . ער האָט מיך געטראָגען וויא אַ רוח אַ מלאַכה און זעהר גיך מיט מיר געפלויגען . נאָך אונז זענין נאָכגעפלויגען גאַנצע מחנות רוחות , אַ טהייל זענין געפאָהרען רייטענדיג אויף עפּיס מיני פלעדערמייז , וואָס הייסען וואַמפּירען ; אַ טהייל אויף דראַקאָנען , אַזעלכע מיני שלאַנגען מיט פליגעל , אַנדערע אויף סאָוועס און נאָך אַנדערע אויף שרעקליכע יאַשטשירקעס . צווישען זייא האָבען זיך געדרעהט אויף מכשפים , טאַשענשפּילער , פּאַיאַצעס , שפּרינגער פון אַלערלייא נאַציעס אין איינעם מיט רוסאַלקעס , אַלטע מכשפה׳טעס , קאַרטענוואַרפּערינס , ציגאַנערקעס פון איטליכער נאמנה האָבען זיך אויפגעהויבען גאַנץ הויך רייטענדיג אויף מעטלעס , עפּיס אויף מיני

דראבעס

דראבעס, קאכלעפעל, אויף קאטשערעס און לאפעטעס. די קראנקע קליאטשעס איז אויך געפלויגען אין הימעל און אויף איהר זענין ווי די פלעה אנגעזעצט געוועזען לצים, נישטגוטע גאנצע כתות. עס איז געוועזען א פחד, א מורא אנצוקוקען דאס שרעקליך פעקיל, וואס האט א גאנץ וועג זיך גערודעט, אקוראט ווי שטויב דרעהט זיך פון דעם ווינט אין א רעדיל, וואס האט געטאנצט, געשטיפט, געפייפט, געפישטשעט, געשווישטשעט, נישט גערוהט קיין רגע. דער אשמדאי האט מיך געהאלטען אין זיין האנד ווי א וואראבייטשיקעל, זיך געהיט מיר חלילה קיין קוועטש נישט צוטאן, צו צייטענס זיך אונטערגעשפילט און געמאכט מיט מיר הוצעניו-מוצעניו.

— ישראליק! האט ער איינמאל צו מיר זיך אנגערופען בשעת מיר זענין הויך געפלויגען, קוק זיי מוחל אראפ אונטען, וועסט-דו עפיס זעהן און הערען.

— איך זעה, האב איך געענטפערט אראפקוקענדיג אונטען, עפיס זעהר א שרעקליכען טומאן, קוים, קוים וואס איך זעה ארומקריכענדיג דארט עפיס מיני בעשעפעניש, ווילדע ברואים. זיי צאפלען זיך עפיס משונה, קריכען איינער אויף דעם אנדערען, עפענען דאס מויל און שרייען, דאכט זיך מיט ביטערע קולות. דאס מוז אפנים זיין דער גיהנם, וואס דארט מוטשעט מען זיך און מען ליידט שרעקליכע יסורים. נאר איך זעה נישט און הער נישט אלסדינג אקוראט.

— באלד, באלד ישראליק וועסט-דו הערען אי זעהן אלסדינג, האט דער אשמדאי געזאגט און מיר אנגעטאן ברילען ווי שפאקטיוועס, צום אויער מיר איך צוגעלייגט א רעהריל. נו, האט ער מיך נאכדעם געפרעגט, נו וואס זעהסט-דו איצט?

— ערד, ערד! האב איך א געשריי געטאן, נישט מיט יענעם פרעהליכען קול, וואס קאלומבוס האט אמאל א געשריי געגעבען בשעת ער האט נאך א לאנגער נסיעה אויף דעם ים פלוצלים דערזעהן די ערד פון אמעריקע, נאר מיט אזא קול, וואס איינער לאזט ארויס בשעת ער דערשרעקט זיך פאר עפיס א ווילדער זאך. איך האב דערקענט אונזער ערד מיט איהרע דערפער, מיט איהרע שטעדט און מיט אלע איהרע מיני מענשעליך, איך האב געזעהן אי געהערט, וואס דארט געהט פאר און בין פארציטערט געווארען!

— ציטער נישט אזוי ישראליק, האט ער מיך געבעטען מיט א שמייכעלע, נישקשה, איך האלט דיך גוט אין די הענט. קוק בעסער און גיב מיר איבער

אקוראט, וואס עס טוהט זיך דארט אין דער שטאדט איזמאיל, איבער וועלכער מיר פליהען איצט.

— איך זעה, האב איך געענטפערט מיט א צובראכען הארץ, איך זעה מחנות מענשען לויפען, פאלען אן ווי די היישרעקען אויף הייזער, שלאגען אויס די פענצטער מיט שטיינער, צוהאקען מיט העק די טהירען, חאפען זיך אריין אינוועניג און הרגענען מיט אכזריות נאך ערגער פון ווילדע חיות, איך זעה ווי מען קוילעט טאטעס, מאמעס מיט זייערע קינדער, יונג און אלט גאר אהן רחמנות. איך זעה ווי מען חאפט ביי א יונגער מוטער ארויס פון דעם שויס איהרס א ברילאנטען קינד, מען נעהמט עס אן פאר די פיסליך און מען גיט עס א זעץ מיט דעם קעפיל שטארק אן א שטיין, אז די געהירען שפריצט גאנץ ווייט. איך זעה, בלוט רינט אין די גאסען און פון די אלע לושעס ווערדט א גרויסער, בלוטיגער טייך, פון איהם זעצט ארויס א הייסע, אווארמע פארע, וואס געהט ארויף ביז צו די וואלקענס, פון דארט וועט דאס אראפקאפען אין גרויסע טראפענס, אנצוטרינקען זאט די פעלדער מיט זייערע תבואות און די שעהנע ווינגערטנער, וואס זייער וויין וועט דורך דעם געראטען און וועט דערפרעהן מענשענס הערצער. איך זעה ווי מען ראבעוועט, ווי מען ברעכט, שטעכט און מאכט וויסט ותל פון אלע זאכען. איך הער א געשריי, א געבעט, א געוויין פון די אומגליקליכע געביך, איך הער א זיפצען, א קרעכצען פון די געקוילעטע אונטער דעם חלף. איך הער א גוסען, א חארחלען פון די, וואס געהט זיי שוין אויס די נשמה. איך הער א געשעפעט א געלעכטער פון די ווילדע רוצחים.... נאר אבער גענוג, גענוג! איך קען מעהר נישט זעהן, איך קען מעהר נישט הערען!

— חא, חא, חא! האט דער אשמדאי זיך צולאכט. אט האסט-דו דיר דיינע גוטע און פרומע מענשעליך! זיי פארדארבען און קוילען, און מיך רופען זיי נאך שטן, אשמדאי! די דאזיגע שייקעס, וואס דו זעהסט אונטען מיט העק, מיט מעסערס אין די הענט, דאס זענין די רומיניער, און די געקוילעטע, די דערשטאכענע זענין דיינע אומגליקליכע ברידער.

— גוואלד! האב איך געטאן א געשריי און זיך אנגעהאפט ביי דעם קאפ, גוואלד, וואס האט מען צו זיי, צו מיינע בידנע, אומגליקליכע, שלאפע ברידערליך געביך?

— דו ווילסט וויסען פאר וואס? האט דער אשמדאי גאנץ קאלטבליטיג געזאגט. שא, וועל איך דיר אין קורצען דערצעהלען. איינער, טאקי

זייערער, האָט גענבֿעט עפּים הַפֿצים דאָ אין דעם סאַבאַר. דער היגער עולם, וואָס האָט דיינע ברידער פּיינט און זייערע גראַשען ליב, האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, אַז דאָס וואַקסט פון דיינע ברידערליך. מעהר האָט מען שוין נישט בעדאַרפט. חבֿרה איז אויף זייא אָנגעפאַלען און רעכענט זיך איצט מיט זייא גוט אָפּ.

— קטייטש. וואו איז דיא פּראַוויטעלסטוואַ? האָב איך געפרעגט שטאַרק פאַרוואונדערט. פאַר וואָס שווייגט זיא און לאָזט צו אַזעלכע רציחות?

— דיא פּראַוויטעלסטוואַ מאַכט זיך קלאָמערשט נישט וויסענדיג, האָט ער געענטפערט מיט אַ געלעכטעריל. שפּעטער אַז חבֿרה וועט שוין אַלסדינג אָפּטאָן, חאַ, חאַ, חאַ! דענסטמאָל וועט זיא אָנהייבען קרעכצען און זיך מתנצל זיין אין אַלע געזעטען מיט זיסע, קאַלעכדיגע ווערטערליך, אַז זיא האָט דערפון לחלוטין גאָר נישט געוואוסט, וועט קלאָמערשט איינזעטצען תּפֿוס דיא רעדעלפֿיהרער דערנאָך, פאַרשטעהט זיך, וועט זיא זייא אַרויסלאָזען און דיא גאַנצע באַד, חי, חי, האַ! וועט זיך טאַקי אויסגיסען אויף דיינע ברידערליך. נישקשה, איך קען דיא רוסישע פּראַוויטעלסטוואַ! קאָסטאַפּאַרו דער מיניסטער קען אָפּאַרבייטען אַיין עסק און זיך אויסדרעהען גלאַט וויא אויף דעם טעלער.

— טראָג מיך רוח ווייטער, ווייטער אַוועק פון דאַנען! האָב איך דעם אַשמדאַי געבעטען. טראָג מיך וואוהין דוא ווילסט, אַבי לאָז מיך נישט בלייבען דאָ.

ער האָט מיך אַ טראָג געגעבען ווייטער און דיא רוחות נאָך אונז. זייא זענען מיר שוין פאַרגעקומען נישט אַזוי ווילד, אַזוי שרעקליך וויא פריהער. עפּים האָב איך צווישען זייא מיך געפיהלט פרייער און היימישער וויא צווישען מענשען. מיר זענען געפלויגען איבער גאַלאַץ, באַקען, ווילקאַוו און קאַגולע, דאָרט האָבען אַזעלכע שרעקליכע מעשׂיות זיך איבערגעהערט! מען האָט געהרגעט געשלאָגען מיט גרויס אַכזריות און דערנאָך האָט מען דיא גאַנצע שולד אַרויפגעלייגט אויף דיא געשלאָגענע נעביך, זייא זענען נאָך געבליבען אומגערעכט.... לעבין דער בוקאַווינע האָב איך דערזעהן גרויסע זיילען רויך, וואָס האָבען זיך געטראָגען שטאַרק הויך אין דער לופטען מיט לאַנגע פייערדיגע צונגען אי מיט ברענענדיגע האַלאַוועשקעס און געפאַרבט פייער רויט דעם הימעל, וויא אויך דיא רוחות. איך גיב אַ קוק אונטען, עס איז אַ שרעקליכע שׂרפֿה! אַ גאַנצע שטאָדט ברענט פון אַלע פיער עקען, עס איז אַ רעש, אַ מהומה, אַ העלעש פייער וויא אין גיהנם.

— דאָס ברענט דיא שטאָדט מ., האָט דער אַשמדאַי זיך אָנגערופען. אין דער דאָזיגער שטאָדט זענען מיינסטענס געזעסען דיינע ברידער, האָבען געצאָהלט תּמיד אַלע אָפּגאַבען אַקוראַטנע און געלעבט זעהר גליקליך. דער סבאַרשטשיק פון דיא פּאַדאַטען, זייערער אַ דם שׂונא, איז אויף זייא שטאַרק אויפגעבראַכט געוואָרען, דערפאַר, וואָס זייא האָבען איהם נישט געוואָלט געבען אין דער האַנד אַריין עפּים אַ סומע געלט, וועלכע ער האָט פאַרלאַנגט. מחמת גרויס כּעס האָט ער געהייסען אָנצינדען דיא שטאָדט פון אַלע פיער עקען. איצט ברענט זיא געשמאַק, זעהר ליכטיג. דיינע ברידערליך לויפען דאָרט אַרום וויא דיא פאַרסאַמטע מייז, פון זייערע הייזער, פון זייער גאַנץ פאַרמעגען ווערדט אַש. מאַשעניקעס, בייטעלשניידער רויבען, ראַבעווען וויפיל זייער האַרץ גלוסט. דאָרט, זעה נאָר, דאָרט שטעהט דער סבאַרשטשיק מלא שׂמחה און האָט גרויס הנאה, אַקוראַט וויא אַ מאָל דער קיסר נעראָן, וואָס האָט געהייסען אָנצינדען דיא גאַנצע הויפּטשטאָדט רוים און קוקענדיג פון דערווייטענס אויף זיין גאַניקעל משונה הנאה געהאַט פון דער שרעקליכער אילומינאַציע. נעראָן הלעבין איז זעהר גערעכט געוועזען דערמיט, וואָס ער האָט זיך געוואונשען, אַז פון אַלע מענשען אין דער גאַנצער וועלט זאָל ווערען איין מענש און ער זאָל איהם מיט זיין שווערט אָפּהאַקען דעם קאָפּ!

— גוואַלד, וואָס אויף דער וועלט טוהט זיך! האָב איך ווער געשריגען, געהם מיך צו, רוח, און טראָג מיך אַוועק פון דאַנען.

דער רוח האָט מיך ווייטער געטראָגען זעהר געשווינד. אַ גאַנץ וועג האָט ער צו מיר נישט גערעדט קיין וואָרט. מיר זענען ביידע געוועזען פאַרטראַכט און איטליכער האָט געטראַכט עפּים אַנדערש. אַז מיר זענען געפלויגען איבער דער גרויסער שטאָדט יאַססי האָט ער מיר אָנגעוויזען דאָרט אונטען עפּים אַ שטוב און מיר געהייסען אַריינקוקען איינווענדיג דורך דיא פענצטער.

— האָב רחמנות! האָב איך איהם געבעטען רחמים, היים מיר שוין מעהר נישט קוקען דיא גרויסע צרות, וואָס אין דעם לאַנד טוהט זיך. לאָז מיר פליהען ווייטער, ווייטער!

— חאַטש נאָך איין מאָל ישׂראליק! האָט ער געזאָגט, נאָך איין מאָל איידער מיר פליהען אַוועק פון דעם לאַנד, קוק, איך בעט דיך. קוק אַריין דאָרט אין שטוב און זאָג מיר, וואָס דוא זעהסט.

— איך זעה דאָרט, האָב איך געזאָגט אַריינקוקענדיג אין שטוב, עפּים אַ קראַנקער, אַ פאַרוואונדעטער אין דער לינקער פוס, ליגט נוטה־למות

אויף

אויף א באנקבעטיל און קרעכצט נעביך משונה שטארק פאר וועהטיג. ארום איהם שטעהן א סך גרויסע אי קליינע קינדער, דארע, בלייכע, מיט פארשטאכטע ליפען, וויא הונגעריגע, וואס האבען שוין א צייט גארנישט אין זייער מויל געהאט, זייא שטעהן און וויינען מיט בלוטיגע טרעהרין. אין שטוב הערשט א שרעקליכע ארעמקייט, א ביטערע עלענט, אומעטום איז וויסט, פינצטער, נישטא קיין שום זאך. אין א ווינקעל, זעה איך, צוויא פיטצליך כמעט נאקעטע קינדערליך, ביידע נעביך יאמערען: טאטע, מיר זענין הונגעריג! טאטע, טאטע, מיר ווילען עסען!

— דער דאזיגער קראנקער, האט דער אשמדאי זיך אנגערופען, איז איין אומגליקליכער, איין ארמער טאטע, וואס פאכט מיט דער נשמה און געזעגנט זיך מיט זיינע בידנע, הונגעריגע קינדער. זייא מעגען נישקשה וויינען, פארגיסען ריקעס טרעהרין, דער ארמער טאטע זייערער איז געוועזען מיטשטעהנעס געזאגט, זייער גאנצער פרנסה געבער. ער פלעגט זיך מוטשען צום טויט צודערטאפען פאר זייא א שטיקעל ברויט, וויא עס איז צודערהאלטען דיא נשמה. נאך זיין טויט וועלען זייא בלייבען וויא אויף דעם וואסער און אויסגעהן פאר הונגער. נאר דוא האסט געזעהן ערשט א האלבע זאך. קום ווייטער אביסיל, וועסט־דוא זעהן און וויסען אלסדינג אין גאנצען.

ער איז מיט מיר געשווינד אוועקגעפלויגען איבער איין אנדער גאס, דארט איז געשטאנען זעהר א גרויס הויז פון א גאנץ רייכען מאן. אהינצו האט ער מיר געהייסען אריינקוקען און זעהן וואס עס טוהט זיך.

— איך זעה, האב איך זיך אנגערופען, אין א רייך אויסגעציהרטער זאל מיט טהייער מעביל, מיט גאלד און זילבער זיצט אין א פאטעל עפים א מענש שוין אין דיא יאהרען, לעבין איהם אויף א קאנאפע זיצט צולייגט א יונגער מאן אנגעטאן אין דיא קליידער פון א יעגער, ארום און ארום זיטצט א גאנצע געזעלשאפט פון יונגע לייט. מען טרינקט וויין, מען שמייעסט, מען לאכט און עס איז שטארק פרעהליך. דער יעגער דערצעהלט מעשיות פון דער אהאמע, ער דערצעהלט וויא ער האט געשאסען א נייא מין בעשעפעניש אויף צווייא פים!.... אלע לאכען און פאטשען בראווא. דער אלטער מאן האט משונה הנאה, טרינקט פאר שמחה אוים א בעכער וויין און קוקט אויף דעם יעגער מיט ליבשאפט.

— דער אלטער מאן, האט דער אשמדאי געזאגט, דאס איז באנדאן, זעהר א רייכער פריץ, און דער יעגער, וואס דערצעהלט דיא שעהנע מעשיות, איז זיינער א זון, אין דעם הויז פלעגט אפט אריינקומען צופארקויפען קאראסין

יענער

יענער ארמער טאטע פון א סך קינדער, וועלכען דוא האסט ערשט נישט לאנג געזעהן ליגענדיג טויט קראנק אויף אביסיל שטרויא. איינמאל האט ער דא וויא געוועהנטליך פארקויפט קאראסין און שוין געוואלט אוועקגעהן. נאר היינטיגס מאל איז איהם נישט בעשעהרט געוועזען צו זעהן זיך געזונטערהייט מיט זיינע קינדער. בשעת ער האט זיך געלאזט ארויסגעהן פון דער פערעדניע איז הינטער איהם נאכגעגאנגען באגדאנס זונדיל גרייט צו דער פאלעוואניע, מיט א ביקס אין דער האנד. לאבענדיג קומט צו איהם דאס יונגע פריציל צו, און זאגענדיג דיא ווערטער: „מיר וואלט זיך זעהר געוואלט וויסען אויב איך קען הרגענען א יודליק", האט ער זיך געצילט און אויסגעשאסען. דיא קויל האט דעם יודליק געטראפען אין דער לינקער לאפעטקע, ער איז באלד אנידער געפאלען מיט א שרעקליך געשרייא, וואס האט געקענט ריהרען אפילו א שטיין. איצט, בשעת דער פארוואונדעטער מוטשעט זיך זעהר שטארק אויף זיין הארט געלעגער און דיא הונגעריגע קינדער שטעהן ארום דעם אומגליקליכען טאטען, זיטצט זיך באגדאנס זונדיל, דער רוצח, גאנץ לוסטיג אויף א ווייכער קאנאפע און דערצעהלט זיינע שטוקעס ביי א גלעזיל וויין. דער טאטע מיט אלע גוטע ברידער קוועלען דערפון גאר אן און זענין זיך פשוט מחיה!

— גוואלד! האב איך געשריגען, וויא שווייגט מען פאר אזא רציחה? ריקעס טרעהרין און אומשולדיג בלוט פון מענשען גיסען זיך אין דיא גאסען וויא וואסער, און קיינער גיט דארויף אפילו קיין קרעכץ נישט. גוואלד וואו איז דאס געזעטץ? וואו איז דאס מענשליכקייט?

— קום, זייא מוחל, ווייטער אביסיל, האט דער אשמדאי זיך אנגערופען, וועסט־דוא הערען א תירוץ אויף דיינע קלאטץ־קשיות! נישט ווייט פון דאנען, זעהסט־דוא, שטעהט א הויז, דאס איז א געריכט־הויז, וואס דארט משפט־טען אין דעם נאמען פון אמת און גערעכטיגקייט, וואס דארט ווייזט ארויס דער מענש, דער אנטיק פון אלע בעשעפעניש, זיין נוטסקייט, זיין פרומקייט, זיין שכל, זיין דבור, דיא גרעסטע מתנה פון דעם, וואס איך טאהר נישט דערמאהנען, און זיינע שעהנע, טהייערע געזעטץ. מיר פליהען איצט אקוראט איבער דעם געריכט־הויז, קוק זייא מוחל, אהינצו אריין און דערצעהל מיר אלסדינג וואס דוא זעהסט און הערסט.

— איך זעה, האב איך דערצעהלט, דרייא רוסינער שטעהן דארט פאר דיא ריכטער. דיא אלע דרייא אין איינעם האבען געראבעוועט און געהרגעט א יודען נעביך. זייער אדוואקאט, וואס מען רופט איהם דארט מיט דעם

נאמען האר ברעסקו, פארענטפערט דיא רוצחים מיט א ריידע. רבותים! זאגט ער צו דיא פריסאזשניע זאסיעדאטעלעס, איהר מוזט קודם־כל וויסען וואס זענין אזוינס יודען, — איהר בעדארפט האבען אין זינען, אז יודען זענין פיאוקעס, וואס זויגען ביא אונזער פאלק אוים דאס בלוט. איך קען עס אייך אויסווייזען פון זייער תלמוד, אז יודען טרינקען זיך אן מיט אונזער בלוט, אז זייא האבען אונז פיינט. אין דיא יודעשע געבאט שטעהט אזוי. אמתע קריסטען מוזען מיט יודען זיך בעגעהן וויא מיט ווילדע חיות. איך בין זיכער, אז איהר וועט גערעכט געבען מיינע דרייא לייט, פאר וועלכע איך נעהם מיך דא אן — דיא כוונה זייערע איז געוועזען זעהר א גוטע: צובעפרייען אונזער ארם לאנד פון דיא פיאוקעס.

— יישר־כח ברעסקו! האט דער אשמדאי געזאגט מיט גרוים שמחה, דיין דרשה האט מיך פשוט מחיה געוועזען, דוא האסט דערמיט געוויזען וואס איז אזוינס א מענש, וואס זיין צינגעל בעטייט!

אונ אינדעם וויא ער האט מיט א געשפעט גערעדט איבער דיא מענשען, געלאכט פון זייער יושר, פון זייער ליבע אונ פון זייער פרומקייט איז ער דערוויל געפלויגען, געפלויגען ביז מיר זענין געקומען צו עפים א הויז.

— ישראליק! האט ער געזאגט, נאכדעם וואס דוא האסט דא געזעהן אונ געהערט מוזט־דוא אייךער מיר פליהען פון דעם לאנד אוועק. האטש איין מינוט אריינקוקען אין דעם הויז, וואס דארט אויף א שטוהל זיטצט מיין מיניסטער קאסטאפארו, ארום איהם זיין גאנצע כנופיא גרויסע לייט אונ נאזעטענשרייבער. קוק אריין אונ דערצעהל וואס דוא זעהסט.

— איך זעה, האב איך געזאגט. דער מיניסטער הייסט אנשרייבען א פאפיר, וואס אויף איהם זאלען מיינע אומגליקליכע ברידער זיך חתמענען, אז עס איז אין גאנצען א ליגען, וואס דיא וועלט טראכט אוים, אז מען מוטשעט זייא דא צום טויט. אדרבה עס איז זייא דא זעהר גוט. אונ זייא האבען דא נישט צופארזינדיגען, זעהר פיל נוטע פראווקעס.

— זייא געזונט מיין טהייערער קאסטאפארו! הלוואי א סך אויף דער וועלט וויא דוא, וואלט איך מיר שוין געשלאפען רוהיג. זייא געזונט מיין פריינד! דיין געזונט איז זעהר נעהטיג, כדי דורך דעם זאלען טויזענטער אנדערע פארליהרען זייער געזונט אונ לעבען. קאסטאפארו, סערדצע, זייא מיר געזונט! אויך איהר רעדאקטארען, טהייערע מענשליך, זייט געזונט! דערפרעהט מיך אפט מיט אייער שרייבען אונ זשאלעוועט נישט קיין טינט! אזוי האט מיט א געלעכטער דער אשמדאי זיך געזעגענט אונ אוועקגעפלויגען ווייטער.

א היבשע צייט זענין מיר געפלויגען איבער טהאלען איבער בערג, איבער דערפער אונ איבער שטעדט, איבער אוועלכע, וואס מיין פוס טאהר זיך נישט געפינען דארט פון דער ערד ביז סאמע דיא שפיטצען דערבער. פליהענדיג איבער סמירנא האבען מיר אונטען געזעהן א שרעקליכע סצענע, א גרויסע מחנה גרעקען האבען וויא חיות רעות נאכגעיאגט עפים א מענשען, וואס ער איז געלאפען נעביך אונ זיך ארויסגעשלאגען כמעט פון דיא כוחות. אט, אט, האב איך געמיינט האפען זייא איהם אונ צורייסען איהם אויף שטיקער.

— דאס לויפט איינער פון דיינע ברידערליך. האט דער אשמדאי זיך אנגערופען. ער וועט, דאכט זיך מיר, באלד אנידערפאלען אונ אייביג שוין מעהר נישט אויפשטעהן.

דער אומגליקליכער נעביך איז געווארען מיד לויפענדיג, קוים וואס ער האט זיך געהאלטען אויף דיא פים, דיא גרעקען זענין שוין געוועזען גאנץ נאהענט פון איהם, האבען משונה געשריגען אונ אויסגעשטרעקט דיא הענט. פלוצלים אבער האט ער זיך געשטארקט, געלאפען מיט דעם גאנצען כח אונ זיך אריינגעהאפט צום סוף ערגיץ אין א הויז. א טהייל פון דיא גרעקען זענין איהם נאכגעלאפען אהינצו, א טהייל זענין געבליבען אין דרויסען אונ געשריגען: נעהמט איהם ארוים אהער, לאס מיר איהם הרגענען!

אין מיטען דער שרעקליכער מהומה איז פון דעם הויז ארויסגעגאנגען א מיטראפאליט, זיך געשטעלט אין דער טהיר מיט דעם פנים צום עולם אונ געזאגט אויף א קול: וואס ווילט איהר האבען, וואס האט איהר דא זיך פארזאמעלט? ווילט איהר עמיצען הרגענען, טא הרגעט מיך. כל זמן איך לעב וועל איך אייך פאר קיין שום זאך אין דער וועלט נישט ארויסגעבען דעם אומגליקליכען מענשען, וואס איז געקומען אין מיין הויז, צובעטען ביא מיר הילף פאר זיך אונ פאר זיינע אומגליקליכע ברידער נעביך. וויא האט איהר פאר גאט קיין מורא נישט אויסצוטראכטען אויף זייא נעביך אין עלילת דם, וואס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, אונ אנצופאלען וויא דיא לייבען אויף אומשולדיגע מענשען? בעטראכט זיך נאר וואס איהר טוהט!

טרעהרין האבען מיר זיך געשטעלט אין דיא אויגען פאר פרייד, אז אויף דער וועלט איז נאך פארט דא אגוטער, עהרליכער מענש.

— אנקוקען קען איך נישט אט דיא פראוואסלאווע ארכירייען! האט דער אשמדאי א זאג געטאן מיט כעס אונ געמאכט א זויערע מינע. עס איז מיט זייא גאר נישט צומאכען. פע, פע, וויא א ביין שטעהן זייא מיר שוין אין

דעם האלון! א גוט הלבן, האב עס איז נאך געבליבען איך דער תהלים ווערט הימליש אינגעזעצט די קמעליעס גלחים בכוונה וויא האבען געוועלטיגט ביד רמה האבען וויא נעברענגעלט אפט אויף דעם פייער אייך מענשעליך! עס האט געשמעקט נעבראטענס פון מענשען־פלייש. אך, וויא געשמאק אזא נעבראטענס איז! לאס מיר נאר ווייטער פליהען, צווישען מיינע לייט, אפשר וועלען מיר דארט דאס מאכל בעקומען. רייזענדיג אזעלכע ווערטער האט ער שטארק געמאכט מיט די פליגעל און איז מיט זיין גאנצער קאמאנדע רוחות אריינגעפלויגען געשווינד אין דייטשלאנד.

אז מיר זענען געפלויגען דארט איבער דער שטאדט נייאהויזעל האב איך געזעהן וויא א יודישער סוחר בעט אין דעם נאמען פון אלע זיינע ברידער דעם דארטיגען גלח, אז ער זאל אויף זייא רחמנות האבען און אויסווייזען זיין פראסטען עולם אז עלילת דם איז א שקר־בלבול. באם ער וועט עס נישט טאן, איז דער עולם גרייט באלד אויף זייא אנצופאלען, און גאט ווייסט, וואס פון זייא נעביך קען ווערען. דער גלח האט גאנץ קאלטבלוטיג געענטפערט, חלילה, איך וועל אזא נארעשקייט נישט טאן, פון מיינעטוועגען ווערדט חאטש די כפרה!

— א, דער רוח זאל איהם חאפען! האב איך געזאגט מיט כעס.

— האב צייט ישראליק! האט דער אשמדאי געענטפערט, שפעטער וועט איהם טאקי דער רוח חאפען, איצט אבער זאל ער לעבען און געזונט זיין, ער נימצט מיר צום עסק. קוק בעסער ווייטער וואס אונטען טוהט זיך, דו וועסט נאך עפים שעהנערעס זעהן.

— גענוג, גענוג! האב איך געשריגען אין איין אטהעם, דער קאפ דרעהט זיך מיר. איך קען אסור מעהר נישט צוזעהן די עולות, די פאלשקייט און די רציחות אויף דער ערד.

— עט, האט ער געזאגט, דאס וואס דו האסט געזעהן איז נאך גארנישט, ערשט א טפה מן הים, אויב דיר איז נמאס געווארען צוזעהן די צרות, וואס פרעמדע טוהן אייך אן, וועל איך דיר ווייזען די גרויסע צרות, וואס איהר אליין טוהט איינער דעם אנדערען. איך וועל דיר ווייזען אייערע אלע תכשיטליך, אייערע מיוחסים׳ליך, אייערע בעלי־טובות׳ליך, אייערע אלע אפוטרופסים׳ליך.

— גענוג, האב איך איהם געבעטען רחמים, איך קען זייא שוין גאנץ גוט. ער האט א פליה געטאן שרעקליך געשווינד וויא א פייל אויס דעם בויגען

בויגען, דערנאך האט ער פאמעליך געהערט אין דער לופטען און זיך אנגערופען צו מיר:

— איך וועל דיר ווייזען אייערע ספאדיקליך, אייערע ציגאנערליך. מוה מיר צוליב ישראליקיל, קעטצעלע, מוצעניו, און קוק נאך אביסיל. איך וועל דיר ווייזען פייקעליך, נערגעליך, אוחניאקעליך, מרידינליך, שיך און זעקעליך, פיאטקעסליך, פאטשיילעכליך, פושקעליך, קעסטעליך, קאראבקעליך און באכלעפעליך. איך וועל דיר ווייזען אייערע דרעהדליך, שרייערליך, גראגערליך, שטארקע־העמערליך, נייא מארנע גלות־ליכטליך, קארפירער אתרוגים׳ליך און אייערע כפרה־היהנדליך!...

איך בין פארצאפעלט געווארען אז איך האב איהם צוליב טוהענדיג אראפגעקוקט און גלייך אונטער מיר דערזעהן עפים א ספאדיקעל.

— צאפעל זיך נישט אזוי, ישראליק לעב! האט דער אשמדאי געלאכט. דו קענסט נאך ארויספאלען חלילה פון מיין האנד און אריינפאלען גלייך יענעם ספאדיק אין די הענט.

— איידער אין אזא ספאדיקס הענט אריינצופאלען איז שוין א סך בעסער אין דיין האנד. איך בעט דיך רוח, האב רחמנות און טראג מיך אוועק ווייטער,

— חאטש נאך א קוק ישראליק! מיר צוליב טוה נאך איין קוק. איך, אשמדאי, איך בעט דיך.

— ניין, ניין! האב איך געשריגען און זיך באהאלטען בייא איהם אין דער האנד, אין א ווינקעלע. איך קען נאך חלילה משוגע ווערען צוזעהנדיג אזעלכע זאכען. דו וועסט עס אסור בייא מיר בשום אופן נישט פועלין, גענוג געקוקט, איין עק, א סוף!

— דו ביסט נישקשה א גוטער עקשן ישראליק, דער רוח אפילו קען מיט דיר גארנישט מאכען! האט דער אשמדאי געזאגט און ווייטער געשווינד אוועקגעפלויגען.

XXIII

15

ישראליק מיט דער קליאטשע צווישען די לצים.

וויפיל די נסיעה האט געדויערט קען איך בעשטימט נישט זאגען, מחמת איך בין געוועזען שטארק צוטראגען פון אלעדינג וואס איך האב געזעהן און וואס מיט מיר האט זיך פאסירט. איך ווייס נישט מעהר אז א לאנגע צייט בין

בין איך געפלויגען ביז מיר זענין צום סוף געקומען אין א גאנץ גרויסען אונ שרעקליך א טיפען טהאל, ערגיץ אין א העק, צווישין משונה הויכע בערג, וואס גרייכען ביז דעם וואלקען, עס געהט מיר נאך איצט א גרויל איבער דעם לייב, אז איך דערמאהן מיך אן דעם טהאל, אזוי ווילד, אזוי וויסט איז ער געוועזען. פון גראז אונ בייטער האט מען נישט געזעהן אפילו קיין סימן. אויף איטליכען טריט האט מען געזעהן נאר דערנער אונ הויפענס שטיינער. צווישין זייא האבען געשוויבעלט אונ געגריבעלט שלאנגען, פיפערנאטערן אונ עקדישען. עס האט געגרילצט אין דיא אויערן הערענדיג דאס געשרייא, וואס ווילדע חיות אונ עופות האבען פון זייערע נארעס ארויסגעלאזט אויף אלערלייא טרויערדיגע אונ וויינענדיגע קולות. עס האט אויך געשטונקען עפיס א ריח פון שוועפעל מיט טייפעלסקייט אין איינעם, אונ ערטערווייס האט פון דער ערד ארויסגעזעטצט וואלקענס רויך, וואס זענין וויא א טומאן זיך צוגאנגען אין אלע זייטען. אט אזא טהאל האבען דיא רוחות זיך אויסגעוועהלט, דא איז זייער וואהנונג!

פון דארט האט מיך דער אשמדאי געפיהרט דורך א שפאלט צווישין סקאלעס אונ מיט מיך ארייגעגאנגען אין א גאנץ גרויסער הייל, וואס איז נאר אוממעגליך צובעשרייבען אפילו א טויזענט חלק פון איהר ווילדקייט. דארט האט געפלייצט א טייך שווארצער טינט אונ אויף זיינע ברעגען האבען געוואקסען וועלדער פענעס. אין דיא וועלדער ווידמען זיך לצים, אזעלכע מיני בעשעפעניש, עפיס מאלפעס, וואס האבען א געשטאלט נאר טאקי וויא פון מענשען. פון דערווייטענס האב איך געזעהן וויא לצים האבען אין דעם טייך אנגעטרונקען מיין בידנע קליאטשע נעביך, זיא דערנאך געבאדען אונ אונטערגעטוקט א סך מאל אין טינט אזוי, אז זיא איז פון דארט ארויסגעגאנגען שווארץ וויא א רוח....

— דאס איז מיין קאנצעלאריע! האט דער אשמדאי צו מיר געזאגט. דעם דאזיגען טייך אונ דיא וועלדער, וועלכע דוא זעהסט דא האב איך אנגעגרייט פאר דיינע ברידערליך. מען וועט אויף זייא שרייבען אונ שרייבען כל זמן עס וועט נישט אויסגעהן דער טינט פון דעם טינטער אונ דיא פענעס פון דיא וועלדער. פון דעם טינטער געהן ארויס קאנאלען, טשערניל־פראוודען, גאנץ ווייט אין פארשידענע מקומות, אין דיא רעדאקציעס אונ אין דיא קאבינעטען פון געוויסע מענשען. דער דאזיגער קאנאל נומער 999,999 וואס דוא בעטראכסט איהם איצט, ער געהט אין דעם טינטער פון דעם

דניעפראוועצער

דניעפראוועצער גאזעטענשרייבער. טינט אונ פענעס איז דא א ים אונ שרייבער וויא זאמד.

ער האט א שמוטציגער געטאן אונ דיא לצים האבען פון דיא וועלדער זיך א שאט געגעבען צו איהם וויא דיא פליגען, זיך אויסגעשטעלט אין א גלייכער שורה, איטליכער מיט א פען אין דער האנד אונ מיט א קיווער פאפיר אויף דעם קאפ.

— דאס זענין מיינע שרייבער! האט ער צו מיר זיך אנגערופען אונ מיך דערבייא אנגעקוקט מיט א שמייכעלע.

וויא א יענעראל האט ער זיך דערנאך געזדראווסטוועט מיט דעם פאלק פיסאקעס. עס איז געווארען א געשרייא: אורא, אורא! אז עס איז שטילער געווארען האט ער אנגעהויבען זייא צומושטירען. דער מושטיר איז בעשטאנען אין ארויסשטעקען דיא צונגען, מאכען א פייג אונ לאכען. נאכדעם האט ער הויך געקאמאנדעוועט: צוהאלטען וויא מען בעדארף דיא פענעס! צוטונקען!... פארטיג מיט דעם האט ער צוצייגען אויף א קול א געשרייא געגעבען: שררררייבט!

דיא קאמאנדע האט זיך א נעהם געטאן שרייבען, אלע כמעט דיא זעלביגע זאכען אונ דיא אייגענע ווערטער. דיא האר האבען מיר זיך געשטעלט לייענענדיג דיא אנגעשריבענע ווערטער, זייא זענין געוועזען אי שפיטצעכדיג, אי מיט קרוטשקעס אונ געשטאכען וויא שפיזען. ביי א טהייל האט שרייבענדיג געציטערט דיא הענט אונ געטיאכקעט דאס הארץ. וויא איך בין שפעטער זיך דערגאנגען זענין דיא דאזיגע געוועזען רעקרוטען, ערשט וואס אנגעקומען אין דעם פאלק, זייא איז נאך שווער געוועזען אזעלכע זאכען... חוץ דיא האבען נאך א טהייל געארבייט וויא דיא פאזשארנע קאמאנדע אונ געשפריצט פשוט בלאטע.

נאך דער סמאטרע האט דער אשמדאי ווייטער א שמוטציגער געטאן איז אריינגעקומען עפיס א רוח, א ריז, אנגעטאן אין דער פאלנער פארמע, בעהאנגען ארום דעם קאפ מיט פעדערען, מיט פענעס אונ מיט פלעדערווישען.

— וואס האסט־דוא אין דער צייט וואס איך בין נישט היע געוועזען עפיס געטאן? וויא שטעהן אונזערע עסקים? האט דער אשמדאי דעם רוח געפרעגט, אגב אונז ביידע פארגעשטעלט איינעם דעם אנדערען: דאס איז מיין סעקרעטאר, האר לוציפער, אונ דאס איז רב ישראליק!

דער סעקרעטאר לוציפער האט געמאכט א וויערע מינע אונ מיך נישט

געווירדיגט

גווירדיגט אפילו מיט א בליק. ער האט באלד ארויסגענומען זיין ראפארט און געלייענט:

"אייער אשמדאיסקע פינצטערנעס! מלך פון אלע רוחות און מחבלים, פרינץ פון אלדע שווארצע יאהר, הערצאג פון שבעה מדורי גיהנם, גראף פון סדום און עמורה, ערץ־פאסטיך פון אלע זינדענבעק אין עזאזל, א. ז. וו. אונזערע אגענטען, די בעלי־טובות אין אלע שטעדט, זענען אין זייערע ראפארטען מודיע: אז דורך זייערע גרויסע סטאראניעס אומעטום וואו מען בעדארף איז זייא צום סוף געראטען, אז די טאקסע פון פלייש זאל נישט בטל ווערען."

דער אשמדאי האט געשמאכט פאר שמחה. איך דאנק אייך, האט ער געזאגט צום סעקרעטאר, איך דאנק אייער טונקעלע שווארצזיכטיגקייט, דוקעם לוציפער, דערפאר וואס איהר האט מיר צום ערשטען ראפארטעוועט אזא וויכטיגע זאך. ער האט דערנאך זיך געווענדעט צו מיר מיט די ווערטער:

— זעהסט־דוא, דאס איז ביי מיר א בשורה. איינמאל וועלען דיינע ברידערליך עסען מכות פלייש און דורך דעם תמיד קרייגקען. די היינטיגע גרויסע דאקטוירים ווילען האבען, אז פון ווייניג פלייש עסען פוילען די ביינער. קרייגקט, פוילט צו אלדע שווארצע יאהר! צווייטענס איז די טאקסע מיר פשוט נעהטיג צום עסק. דורך איהר בילדעט זיך ביי אייך די גאנצע באנדע בעלי־טובות, וואס פיהרען איטליכען ביי דער נאז און לאזען אייך קיין קאפ נישט אויפהייבען; פון איהר האבען אלע מיינע אגענטען זשאלאוואניע און זייער פרנסה בכבוד; דורך איהר האבען אייערע פוסטע מענשעליך אין די הענט סומעס געלט, אויסצוגעבען אויף אלדרינג וואס מען טאר נישט זאגען; דורך איהר האט איר דעם בעסטען סימן, אז מיט אייערע ראסחאדען. אויף אלע נעהטיגע בעדערפעניש און כלל־זאכען זענט איהר אפגעשיידט פון די אומות העולם, דעריבער איז גאר אוממעגליך, אז איהר זאלט זיך פאראייניגען מיט זייא אין די זעלביגע געפיהלען פאר דער מדינה, און דעריבער טאקי וועלען שלעכטע מענשעליך תמיד געפינען א געלעגענהייט דערפאר אויף אייך אנצופאלען. אייער פאלאזשעניע וועט זיין פארפוטעט, פארדרעהט. הלואי איך זאל שוין מיט אלע אנדערע מענשעליך האלטען אויף דער מדרגה וויא איך האלט מיט אייך!... איצט פארשטעהסט־דוא פאר וואס דאס איז ביי מיר אזא בשורה? חלילה וחס, די טאקסע זאל געוועזען בטל ווערען, וויא עטליכע האבען עס פערלאנגט, וואלט איהר — נישט דערלעבען זאלט איהר דאס! — מיט א מאל פטור געווארען פון א סך

צרות. נוא מיינע אגענטען פארשטעהן די פאליטיקע, זייא פארדינען א נאגראדע פאר זייער סטאראניע.

"לויט ריכטיגע סוויעדעניעס, האט לוציפער ווייטער ראפארטעוועט, זענען בשעת דער חליירע מיסטעניעס געשטארבען די דאזיגע, וואס מחמת גרויס ארעמקייט קענען זייא קיין פלייש נישט עסען. עס איז שרעקליך טהייער און דורך דער סטאראניע פון אונזערע אגענטען הייבט זיך דער מקח וואס א טאג אלץ מעהר."

— גוט! האט דער אשמדאי געזאגט, זעהר גוט! בשעת דער חליירע וויזט די טאקסע ארויס איהר כח צווישען דעם ארמען עולם. לאנג האב איך ערגיץ אין א שטאדט געלייענט איין אנגעקלעבט צעטיל אין דער גאס. אויף דעם צעטיל איז אונטערגעשריבען "דברי המבקשים לטובת אחב"י". דארט איז מען מודיע דעם עולם, אזוי וויא אין דער וועלט הערט זיך די חליירע, בכן זאל מען למעה"ש עסען פלייש, אפילו אין די ניין טעג. בשעת לייענען האב איך געלאכט וויא מען ראטה צועסען פלייש, אלץ לטובת אחב"י, לטובת אחב"י און אליין העכערט מען דעם מקח!

"קאנדידאטען אויף בעלי־טובות, האט לוציפער ווייטער געלייענט, זענען דא זעהר פיל פון אלערלייא סארטען מענשען, עס איז גאר נישטא אזוי פיל שטעלען. סיידען מען זאל צו איטליכען פאמאשטשניק פון א גלאוונעם בעל־טובה צושטעלען נאך אקעגען א הונדערט אונטער־פאמאשטשניקעס און זייא אליין וועלען זיך שוין זארגען צוגעפינען נייע איסטאטשניקעס, פון וואנען צובעקומען זייער געהאלט. עטליכע האבען מכח דעם שוין אריינגעשיקט גאנץ שעהנע פראיעקטען. איך האב עס איבערגעגעבען א בעזונדער קאמיסיע, וואס בעשטעהט פון שמחזאי ועזאל, פון אהרימאן, אחעראן, טיפהאן, שיווא און בעלצעבוב. — אין גלופסקער בקור־חולים געהט איצט די הנהגה דורך א פאר פון אונזערע אגענטען גאר קיין חיות נישט. בשעת דער חליירע האט מען אהינצו געבראכט א פערצעניעהרדיג מיידעל, דער משמש האט זיא געריבען, און דערנאך, אז זיא איז צו זיך געקומען, האט ער זיך מישב געוועזען און זיא דארט טאנם געווען. דאס מיידעל האט געשריגען, געוויינט, געחליפט, זיך פארעסען און געשטארבען. די מעשה מעג זיך שוין גלייכען צו די אלטע מעשיות, וואס זענען זיך פארלאפען א מאל אין אונזער סדום. מיר האלטען שוין מיט גלופסק אויף א שטיינער! — רעקרוטען זענען אין דער צייט אנגעקומען אין די פאלקען פיסאקעס דרייא טויזענט, דרייא הונדערט מיט דרייא און דרייסיג. זייא זענען נאר לעת־עתה

נישט פארטיג וויא עס געהער צוזיין. בעלצעבוב האט זייא גענומען צו זיך אויף דער אוטשעניע. — טינט איז אין דער לעטצטער צייט פארברויכט געווארען זיבען טויזענט, פינף הונדערט, ניין און נייגציג אייטער מיט אנדערהאלבען קוואטירליך.

— אזוי ווייניג! האט דער אשמדאי זיך אנגערופען און געמאכט א מינע, אז ער איז נישט צופרידען.

לוציפער האט געוואלט זיך אביאסניאיען, נאר וואס ער האט געעפענט דאס מויל צום ריידען איז אריינגעלויפען א רוח מיט דיפעשען. דער אשמדאי האט א ווינק געגעבען, לוציפער זאל בייא דעם דעזשורנע צונעהמען די דיפעשען און לייענען.

— די דאזיגע דיפעשע, האט לוציפער געמעלדעט איז פון רומיניען, מען בעט רחמים ארויסצושיקען טינט וויא צום גיכסטען, עקזעמפליארען פון איטליכער זאך, וואס מען וועט דארט אנשרייבען זענען זייא זיך מתחייב צושיקען תמיד איספראווע אין אונזער ביבלאטיקע . . . די צווייטע איז פון עסטרייך. איך פאזדראווע אייך, גרויסער אשמדאי, מיט א גוטער בשורה! האט לוציפער פרעהליך געזאגט מיט א שמייכעלע און ארויסגעשטעלט זיינע שפיצעכדיגע הינטעשע ציין. דער קארדינאל שווארצענבערג בעט עפיס גאר א גוזמא טינט פאר זיין גאזעטע. ער וויל מיט אונז מאכען א געשעפט, אז חוץ דעם טינט, וואס ער אליין בעדארף האבען צו זיין געברויך, זאלען מיר איהם נאך געבען אין קאמיסיע פאר אלע קאטוילעשע גלחים אין בעהמען און אין מעהרען, וואס האבען דארט זיך גענומען געשמאק צום שרייבען, גאר וויא אין די אלטע יאהרען . . .

— לעבען זאלען מיר טאקי מיינע געטרייע געזעלען, האט דער אשמדאי א זאג געטאן גאנץ לוסטיג. כל־זמן אין זייא קלאפט זיך נאך א דפק האב איך נישקשה נישט וואס צוזארגען. לוציפער, מען וועט בעדארפען אונטערגעבען אביסיל אין דעם טינט פון יענע מאטעריאלען: בלוט, גאל, גריגע ווערים, יאשטשערקעס, טייפעלסקיים וכדומה כדי ער זאל ארויסקומען עכט גוט.

— דאס אלסדינג האב איך שוין אליין אריינגעטאן, האט לוציפער געענטפערט און זיך גענומען לייענען די איבעריגע דיפעשען. ער האט איבערגעלייענט וואס דער רעדאקטאר פון „גאזעטא נאראדאווא" אין גאליציע פאדערט. דערנאך האט ער מיט א רחמנות־פנימעל א מאך געגעבען: א, דאס איז פון אונזער דניעפראוויצער! ער קלאגט זיך נעביך, אז בייא איהם איז שוין כמעט אויסגעטריקענט דאס טינטעריל, ער האט פשוט נישט שוין וואס

צושרייבען און דא בעדארף מען אין דער געהעריגער צייט ארויסגעבען א נומער! א רחמנות חלעבין!

— געשווינד עפענען די קראנעס! האט דער אשמדאי געקאמאנדעוועט מיט א געשרייא.

אפשר א ראטע רוחות האבען זיך א ווארף געגעבען צו די קראנעס. דער טינט האט געפלייצט דורך די טשערנילא־פראוואדען אין פארשידענע ערטער.

פלוצלים איז אריינגעפלויגען א הוילע, א נאקעטע נשמה, האט געשוועבט ארויף און אראפ וויא א באבעטשקע און זיך אלץ געשלאגען אן דער ערד מיט איהרע פלאם־פייערדיגע פליגעליך, העל־בלויא. וויא דער פלאם פון אנגעצונדענעם שפירט. אליין האט זיא אויסגעזעהן וויא א גרויסע, זעהר א דינע בולבע פון זייף, געשפילט פון אלערלייא פיינע קאלירען, וואס האבען פארנומען די אויגען. אז מען האט גוט זיך צוגעקוקט האט מען קוים געקענט דערקענען עפיס א געשטאלט פון לויטער גאז.

— אך! האט דער אשמדאי א געשרייא געטאן און זיך אנגעכאפט בייא די האר, אז ער האט זיא דערזעהן: עס איז נסתלק געווארען א גרויסער בעל־טובה, א גרויסער בעל־רחמים, איינער פון מיינע בעסטע אגענטען. דאס איז זיין נשמה וואס איז איצט נאך דער פטירה געקומען, צו וועהנען בייא מיר אין איינעם מיט די נשמות פון אלע בעלי־טובות . . . .

איך האב מיך צו דער נשמה שטארק צוגעקוקט און זיא דערקענט. דאס איז געוועזען די נשמה פון באמת משונה א ווילדען בעל־טובה אין מיין שטאדט!

— קלאג, ווייך ישראליק! האט דער אשמדאי צו מיר געזאגט מיט א טרויערדיגען קול. דיין שטאדט האט פארלאהרען א גרויסע אבדה, דיין קהל האט אנגעווארען א גרויסען בעל־רחמים, א טשאטשקעלע! יאמערט, קלאגט טייפעל, רוחות! איך, אייער מלך, האב פארלאהרען דעם בעסטען בעל־עצה, דעם געטרייסטען סאוויעטניק, אהן איהם בין איך וויא אהן דער רעכטער האנד!

אין דער גאנצער הייל, אין דעם גאנצען טהאל האט זיך געלאזט הערען א שרעקליכער יאמער אויף אלערלייא ווילדע קולות. עס האט זיך געהערט א היילען, וויא א הונד היילט א מאל שרעקליך בייא דער נאכט אונטער דעם פענצטער, אויך א מיוקען, א ווייגען, וויא קעטץ ווייגען בשעת דער פרוכפערונגס־צייט אויף די דעכער, עס האט זיך געהערט א טרויערדיגער

הספר פון סאָוועס, אַ קראַקען פון קאַראַקעס, אַ קוואַקען פון זשאַבעס. עס האָט זיך געהערט אויך אַ שטוטשערען פון שלאַנגען, אַ פישטשען פון שצערעס, אַ מריקען פון ביקעס, אַ ברומען פון בערען, אַ ברילען פון לעמפּערטען און אַ סקריפּ ווי פון אַ ריקבעט. גלייך ווי אַלע ווילדע בעשעפעניש האָבען געוויינט, געקלאָגט אויף אַזאַ בעל־טובה, אויף אַזאַ כשרה נשמה. איך בין שיער אין חלשות נישט געפאַלען, שיער נישט טויב געוואָרען פון אַזאַ שרעקליכען הספד.

דער אשמדאַי האָט קוים מיט צרות אײַנגעשטילט דעם עולם, געכאַפּט די נשמה אין זיין האַנד ווי מען כאַפּט אַ פליג און זיא מקבר געוועזען טיף אין דער ערד מיט די ווערטער:

— וואָס העלפט דאָס וויינען, אַ מענש מוז שטאַרבען! פריהער אָדער שפּעטער דער רוח האָט דיך גענומט האָבען. וואָר־זשע טאַקי בעגראָבען זיין איילען אין דער ערד און געה צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! איך וועל מיך מוזען בעגעהן אָהן דיר און געפינען נישקשה איין אַנדער. שלאַק אויף דיין אָרט. ישראליק לעב! האָט ער נאָך דעם מין הספד זיך געווענדט צו מיר, עס וועט דיר גאָרנישט העלפען, דו וועסט מיר מוזען אין דיין שטאָדט ווערען אַ בעל טובה אויף זיין אָרט.

— איך וויל נישט, איך קען נישט זיין קיין בעל טובה! האָב איך געשריגען נישט מיט מיין קול, האָב רחמנות, שיק איין אַנדערען אויף זיין אָרט. עס זענען דאָ אַ סך בעלאַנים, אַ סך קאַנדידאַטען אויף בעלי־טובות. שיק וועמען דו ווילסט און בעפרייא מיך פון אַזאַ התמנות!

— זאָג מיר, איך בעט דיך קיין דעות נישט, האָט ער געענטפערט, מסתמא ווייס איך וואָס איך טוה.

— וואָס האָסטו־דו אין מיר אַזוינס דערזעהן? האָב איך געשריגען. איך בין חלעבין אַ שלימזלניק און וועל גאָר נישט טויגען צו אַזעלכע געשעפטען. איך וועל דיר רעקאָמענדירען קליגערע, בעסערע און געניטערע פון מיר. שיק לייבעלע רב אַבעלעס, טשהלע רב בינעמס, טרייטעל רב יוסילעס, פישקע רב ניסעלעס, אָדער איינעם פון זייערע בנוביות, איטליכער פון די לייט, אין זיין גראַד, פאַרשטעהט זיין עסק און אַרבייט אַפּ אַ זאַך ווי אַ מייסטער. ווי קום איך צו זיי?

— די דאָזיגע אַלע לייט זענען שוין פאַרנומען, איטליכער פון זיי האָט אַ שטעלע. עס וועט דיר גאָר נישט העלפען ישראליק, זאָג איך, אשמדאַי, דיר נאָך אַ מאָל. שווייג בעסער און זיי נישט קיין עקשן, אויב עס גלוסט

זיך

זיך דיר צולעבען און אויב דו פאַרלאַנגסט נישט, איך זאָל דיר דאָס עקשנות מיט געוואַלד אַרויסטרייבען. קיין וואָרט נישט מעהר, שאַ! וואָרים...

ער האָט געמאַכט אַזאַ שרעקליכע מינע און אַזוי געשאָקעלט אויף מיר מיט אַ פינגער, אַז די הויט האָט אויף מיר געציטערט און פאַר פחד בין איך געבליבען שטום ווי די וואַנד.

— אָט אַזוי ישראליק האָב איך דיך טאַקי ליב, אַז דו שווייגסט. האָט ער זיך אָנגערופען שוין מיט אַ זיס שמייכעלע און אַ גלעט געגעבען מיר אין בעקעלע. דו ביסט נישקשה אַ גאַנץ קלוגעטשקער, ישראליק! קיין פינגער אין מויל בעדאַרף מען דיר אויך נישט אַריינלייגען. איך פיהל, אַז דו וועסט טויגען און מיט דער צייט זיין אַ כלי־שלמה. נאָר איידער איך וועל דיר געבען אַזאַ טהייערע שטעלע פון אַ בעל טובה מוז איך דיך אַביסיל קלאָהר מאַכען אין עסק און דיר געבען אַ אינסטרוקציע, ווי אַזוי דו זאָלסט זיך נוהג זיין.

הער, ישראליק לעב! ראשית חכמה איז נאַ יראת־שמים פנימעל! יראת־שמים איז ביי אַ קלוג מענשעל אַ גוטע קיה, זיא גיט איהם אַ סך מילך און פוטער ווי די בעסטע האָלענדערקע. אַזאַ קאַפּיטאַלנע קיה מוז מען דאַריבער שטאַרק פּילעווען. מען בעדאַרף איהר עפּטערס אונטערוואַרפען אַ בינטעל כפול־שמונה ציצית, זיא האָדעווען מיט רבינו תמ'ס תפילין, פאַרמישען איהר אַ גרויסען טלית־זאַק מיט פאַרשידענע מיני בלעטליך און שמות, זיא זאָל טאַקי אָנעקשטעהן איבער דעם צעבער עטליכע שעה אַלע טאָג; מען בעדאַרף זיא לאָזען לעקען מזוזות און פּאָיען זיא מיט מציצה, מיט חברה־קדישא מעד, מיט יאָהרצייט־בראָנפען וכדומה אַזעלכע געטרייענק. אַזוי איז יראת־שמים ביי מיינע אַגענטען פון דער פרומער קלאַסע. מיינע אַגענטען פון דער היינטיגער וועלט נעהמען אויך אָן אַ יראת־שמים פנימעל, נאָר עפּיס אויף איין אַנדער אופן. זיי מאַכען זיך געוועהנטליך צום תם, לעבען מיט איטליכען גוט, שמייכלען זעהר זיס, דרעהן דאָס צינגעל אַהין און אַהער, טראָגען זיך געקליידט עפּיס נישט קורץ נישט לאַנג, זייער באָרד איז עפּיס אי נישט גאַנץ אי נישט געגאָלט, וואַרפען זיך אין אַלע זייטען און ווילען פאַר איטליכען יוצא זיין. עטליכע זענען צווישען דער כתה דאָ, וואָס האָבען לחלוטין נישט אַזאַ יראת־שמים. דערפאַר בעשטעהט זייער גאַנצע חכמה נישט מעהר ווי אין כח, אין שטאַרקייט, אין אַ קילאַק... זיי זענען אָבער טאַקי נאָר עטליכע. פון אַזעלכע אַריך־פּיאַסקעוזות פנימער בעדאַרף מען נישט נעהמען קיין ראיה, לאו כל־אדם איז זוכה צו אַזאַ מדרגה. — מיין

צווייטע

צווייטע געבאט איז: רחמנות! דער פירוש דערפון איז, מען בארף טאן כל הפסלנות, רייסען פון טויטע אי פון לעבעדיגע. אונ אלץ זאגען א רחמנות! שטילערהייט בעדארף מען א קניפ טאן, א ביס טאן אונ פאר דעם עולם אלץ זארגען, קרעכצען, זיך אלץ משתדל זיין לטובת הכלל. — מיין דריטע געבאט איז: די שטאדט דאס בין איך! דער פשט דערפון איז גאר פראסט, זיך אונ זיין כנופיא זאל מען האלטען פאר דער שטאדט אונ אלע אנדערע טויזענטער מענשען זאלען געזנאטשעט זיין אזוי פיל וויא גאר נישט. אז מען ארבייט אפ עפים איין עסקיל, זאל עס הייסען, אזוי האט געוואלט דיא שטאדט, חאטש דער עולם האט אפילו נישט געוואוסט אויף וואס ער האט זיך געהתמעט. — מיין פערטע געבאט איז: יד אחת! דאס הייסט, בלאטצושליסען תמיד מיט דעם שטארקען. מען בעדארף זיין פארקניפט אונ פארבונדען א שטייגער מיט דעם בעל־טאקסע. ווארים ער איז דיא סבה פון אלע סבות, דער מקור פון אלע טובות. ער איז דיא טובה אליין. ער איז פלייש פון אייער פלייש, ביין פון אייער ביין. דאריבער זאל מען פארלאזען בודאי דעם טאטען אי דיא מאמען אונ זיך בעהעפטען מיט דעם בעל־טאקסע צוזיין מיט איהם איין לייב אונ לעבען; זייא מבטל דיין רצון פאר זיין רצון, כדי ער זאל מבטל זיין אמאל זיין רצון פאר דיין רצון. פון אייך ביידע קען ערשט זיין אגיל ואשמח, קאלעכדיג אונ שפיטצעכדיג. — מיין פינפטע געבאט איז: פרעטענצען! דאס טייטש, וויפיל מען זאל נישט שטילערהייט נעהמען, וויפיל מען זאל נישט רייסען אונ פארדינען, זאל מען פאר דעם עולם אלץ זיך קלאגען, נישט זיין צופרידען אונ האבען שטענדיג פריטענציעס צו דער שטאדט, אז מען וועהרט אן, מען דערלייגט, עס איז נישט כדאי וואס מען מוטשעט זיך אזוי לטובת הכלל. — מיין זעקסטע געבאט איז: ליולע! פשוט איז פשוט, מען בעדארף דעם עולם פארוויגען אונ איהם זינגען עפים לידליך ער זאל שלאפען. דער עולם איז א קינד. אז מען זינגט איהם א לידעל, דערצעהלט איהם א מעשה, מאכט ער צו דיא אייגליך אונ שלאפט, אז מען מאכט איהם בוא, מיינט ער, מען איז א בער. שמייסט מען איהם קושט ער דיא רוט. דאס בעסטע לידעל צופארוויגען דעם עולם איז דאס אלטע לידעל מיט דעם קעסטעלע, נאכדעם געהט יענץ לידעל: תורה איז דיא בעסטע סחורה, דיא אלטע מעשה א רב מיט א רביצען, א מעשה פון דער ווייסער חברה, פון בעלי שמות וכדומה נאך אזעלכע מעשיות. — מיין זיבעטע געבאט איז: עט, בע! דער פראסטער פשט פון דיא האלבע ווערטער איז, באם עס טרעפט זיך אמאל, אז דער עולם — דאס נארעשע קינד צושרייעט זיך גוואלד, אין

גלייכער אין דער הייסער מינוט גארנישט צוטאן, עס גרימט איהם זיבער אין בייכעלע, עס טוהט איהם שוין נעביך שטארק וועה. עט, בע! זאל דענסטמאל מאכען עפים אהן ווערטער: נישקשה, דאס קינד וועט זיך איבערשרייען אונ ווייטער אנשלאפען ווערען, נאך געשמאקער וויא פריהער. — מיין אכטע געבאט איז: מבטל צו זיין! דאס הייסט, ווען איינער הייבט גאר אן פלוצלים צופרעגען עפים קשיות, עס איז איהם קשה דאס אדער יענץ, זאל מען איהם פשוט מבטל זיין, ער איז איין אפיקורוס, א הילטייא, א גארניכטס. עס איז גאר נישט רעכט מיט איהם צורידען. — מיין ניינטע געבאט איז: אנצורייצען! דאס טייטש: ווען איינער נעביך שרייעט, וויינט אמאל מיט בלוטיגע טרעהרין: גוואלד מען קנייפט, מען צופט, עס טוהט וועה! בעדארף מען אויף איהם אנרייצען דיא אינגליך, זייא זאלען איהם מאכען: בע, בע, שעהנער בחור! ער זאגט אויס פון דעם חדר! — מיין צעהנטע געבאט איז: באבסקע מיטעל! אז דאס דאזיגע קינד ווערדט פארשלאפט, אוים מענש אונ פאכט מיט דער נשמה, זאל מען נישט לאזען רופען א דאקטאר, מען זאל הייסען בעסער טאן אלטע, באבסקע מיטעל, פאהרען צו א שפרעכער, צו א ציגאנער, צו א זנאחער וכדומה.

אט דיא דאזיגע צעהן געבאט זאלסט־דוא היטען. דורך דעם וועסט־דוא מיר געפעהלען, וועסט לעבען גליקליך אין וועהלטיג דוא מיט דיין ווייב מיט דיינע קינדער אונ זיך קונה זיין עולם־הזה. מיט עולם־הבא זאלסט־דוא מסלק זיין אנדערע, זאג זייא צו פלייש אונ וויין אויף יענער וועלט, נאך דעם טויט, דוא אבער עס פלייש אונ טרינק וויין אויף דער וועלט.

איך האב אויפגעעפענט דאס מויל, אויסגעשטעלט דיא אויגען, געשטאנען אונ געקוקט וויא א גולם פון דיא דאזיגע צעהן געבאט.

— דוא מוזט טאקי באלד פאהרען, ישראליק! האט דער אשמדאי ווייטער געזאגט, דיין שטאדט איז דערווייל געבליבען אהן א בעל־טובה. עס קען דערווייל חלילה דערפון עפים ארויסקומען גאר נישט קיין גוטץ פאר מיר. איך וועל דיר מיטגעבען דיא קליאטשע, זאלסט אויף איהר פאהרען רייטענדיג.

— אך! האב איך א געשרייא געטאן, אז ער האט מיר ארויסגערעדט דיא קליאטשע. איך קען נישט חלעבין, איך קען נישט פאהרען רייטענדיג!

— עט. האט ער געמאכט, וועסט קענען נישקשה! מיר וועלען דיך אויסלערנען. דיא קליאטשע איז וועהר א פאקארנע, מען קען אויף איהר וועהר גרינג פאהרען רייטענדיג. קוק נישט דארויף וואס זיא זעהט אויס נישט אזוי שעהן, דערפאר האט זיא אין זיך אנדערע מעלות. זיא וואקסט פון

אַ גאַנץ גרויס אָרט. ווּעסט מיט איהר צופרידען זיין, ניט קשה, און ניט וועלען שפּעטער אַרויסצולאָזען זיא פון דיא הענט. איך פאַרזיכער דיך!

אויף זיין בעפעהל האָט מען געבראַכט צוטאַסקען דיא אומגליקליכע קלאַטשע נעביך. עס איז מיר געוואָרען אַ לאַך אין האַרצען אַ קוק געבענדיג אויף איהר. פאַרוויסט, פאַרפינצטערט איז זיא נעביך געוואָרען. איין גאָט ווייסט, וואָס זיא האָט געמוזט אין דער צייט פון דיא לצים אויסשטעהן נעביך! איך האָב אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, זיך געשעהמט וויא אַ גנב איהר צוקוקען אין דיא אויגען און מיך בעוואַשען מיט טרעהרין דערמאָהנענדיג זיך, אַז איך וועל אויך מוזען פאָהרען אויף איהר רייטענדיג און ליגען איהר אויף דעם האַלז וויא אַ משא. קיין אַנדער וועג האָב איך פאַר מיר ניט געזעהן וויא זיך דערפון אויסצודרעהן....

— לאָם מיר קרוינען ישׂראליקען! האָט דער אַשמדאי אַ זאָג געגעבען. לאָם מיר איהם אָנקוקען אין שלייער, וואָס פאַר אַ פּנים ישׂראליק האָט אין דער פאָרמע פון אַ בעל טובה און וויא אַזוי ער רייט אויף דער קלאַטשע, עולם צום עסק!

עס האָט ניט געדויערט קיין מינוט האָבען זיינע משרתים אַריינגעבראַכט אַ גוזמא קליידער פון פאַרשידענע קאָסטיומען און אַלערלייא פאָרמעס. איינער פון דיא לייט, אַ ממונה אויף דער גאַרדעראָבע, דעם אַשמדאיס קאַמערדינער האָט מיך גענומען אין זיינע הענט און אָנגעהויבען כסדר מיך אָנצוטאָן. ער האָט מיך פאַרקעמט מיט אַ טשוב, אויסגעשמירט דיא האָר מיט אַ סך פּאָמאַדע, מוסטאַף, צוגעפוצט מיט חכמות דאָס בערדיל, אָנגעטאָן מיר דערנאָך אַ מאַנישקע מיט פיער קליינע מטערפּערלגע קנעפּעליך אויף דעם האַרצען, אַ מאַנטינען טיכעל אויף דעם האַלז, דערנאָך אַ פּאָר געזונטע שטיוועל געקאַוועטע מיט אַ סך אייזערנע שטיפטען, מחילה אַ פּאָר געווענטענע הויזען, וואָס זענין געהאָנגען וויא דיא טאָרבעס, אַ קאָמלעטענע קאַמזעלקע און אַ סורדוט לאַנג ביז איבער דיא קניע. אויף דעם קאָפּ אַ קאַשקעט געניהט עפּיס מיט קונטצען.

— אַ, האָט דער אשמדאי זיך אָנגערופען, אַז ער האָט מיך בעטראַכט פון קאָפּ ביז דיא פיס, דאָס איז דיא פאָרמע פון אַ קהל׳שען שרייבער! צו אַלע שוואַרצע יאָהר דיא קהל׳שע שרייבער! ישׂראליקען פּאַסט ניט אַזאַ מין קאָסטיום. זוך אוים עפּיס איין אַנדער פאָרמע.

דער קאַמערדינער האָט מיך געשווינד איבערגעקעמט, אונטערגעשוירען דיא האָר, אויסגעצויגען דאָס בערדיל, אָנגעטאָן מיר איין אַנדער וועסטיל, דאכט

דאַכט זיך פון אַטלעס פאַרשפּילעט סאַמע ביז דעם האַלז, אַ קאָרטענעם סורדוט הינטען מיט אַ שפּאַלט און היבש לענגער פון דעם פריהערדיגען אַזוי, אַז דיא מאַיטקעס האָבען אונטען זיך אַרויסגעזעהן נאָר אויף אַ צוויא, דרייא פינגער. אויף דעם קאָפּ אַ סעריאַזנע, אַ סטאַטעטשנע היטעל.

— נוא וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? האָט דער אַשמדאי ווייטער געזאָגט מיך אָנקוקענדיג. אַ, דיא פאָרמע פון קהל׳שע פּאַווערענעס! חאַפּען זאָל זייא דער רוח מיט זייערע שפּאַלטען הינטען און מיט זייערע גוזמות טיפע קעשענעס! ניין, ישׂראליק בעדאַרף האָבען עפּיס איין אַנדער פאָרמע. קוק אָן דאָס רחמנות-פּנימעל זיינס. וועסט-דוא שוין פאַרשטעהן וועלכע עס וועט אים פּאַסען.

נאָך און נאָך פאָרמעס האָט דער קאַמערדינער מיר אָנגעמאָסטען, און בשעת מיך אָנטאָנדיג, קעמענדיג אַלע רגע אַנדערש, האָט ער מיך געצופּט, געצויגען, געריסען דיא האָר, אַזש טרעהרין האָבען מיר זיך געשטעלט אין דיא אויגען. גאָר אויף דעם סוף האָט ער מיך אין גאַנצען אָפּגעשערט, איבערגעלאָזט אַ פּאָר שעהנע פּאות, מיר אָנגעטאָן אַ יאַרמילקע, אויבען אַ גרויסען ספּאָדיק, אַ העמד מיט אַ גרויסען, ליגענדיגען קאָלנער, פאַרבונדען מיט בענדליך אַהן אַ האַלזטיכעל, אַ לאַנגען טלית-קטן, קורצע שאַמענע פּלוידערען, שיך און זאָקען, אַ לאַנגע אַטלעסענע קאַפּאָטע מיט אַ גאַרטעל און אַ טוליבעל פון פּעה. דער קאַמערדינער האָט מיך אָנגעקוקט, זיך משונה פאַרקריכט, געמאַכט אַ ווינשעל און אויך אַרויסגעשטעלט דיא צונג.

— דוא שיינסט ישׂראליק! האָט דער אַשמדאי געלאַכט פאַר פרייד אַז ער האָט מיך דערזעהן. איך בין פּשוט זיך מחיה דיך צוזעהן אין דיא בגדים! דיין פּנים איז אויסגעפּריעט וויא אַ צימעס, דוא שוויצסט אין דעם פּעלץ, דוא לויכסט אַרוים פון דעם ספּאָדיק וויא דער ליכטיגער מאָרגענשטערן. שוויץ, שוויץ, ישׂראליק, זעהר גוט!... עס געהט נאָך עפּיס אָפּ צו דער פּאַלנער פאָרמע, האָט ער געזאָגט זיך-אומקעהרענדיג צו דעם קאַמערדינער, דוא געדיינקסט וויא יוסיל דינטשעס פלעגט מקבל פּנים זיין אַ נייעם גובערנאַטאָר?

— גערעכט, גערעכט! האָט דער קאַמערדינער געענטפערט. איך האָב אָן דעם זיך גאָר פאַרגעסען, אַ וואַה, אַ וואַה! באַלד אָבער וועט עס אויספּאַלנעט ווערען.

מען האָט מיר באַלד מאַקע הינטען אויף דער פּאָטילעצע אויסגעגאָלט

עטליכע קאלעכדיגע דרעליך אונ דארט צוגעשטעלט אויף עטליכע מינוט באנקעס, פון שעהנקייט וועגען.

— איצט איז ישראליק אין דער פאלגער פארמע. האט דער אשמדאי געזאגט, איצונד קען ער שוין רייטען אויף דער קליאטשע....

מיט גרויס פאראד האט מען מיך געטאסקעט צו דער קליאטשע. רייט, ישראליק, רייט! האט חברה צוגעזונגען. אז וואויל איז דיר וואס דוא האסט זוכה געוועזען צורייטען אויף אזא קליאטשע. אויף דער וועלטס־קליאטשע! קריך ארויף מיט דיא הענט, מיט דיא פיס, אונ פאהר אויף איהר וויא א פריץ רייטענדיג ביז הונדערט אונ צוואנציג יאהר, ביז דער רוח וועט דיך האפען אונ עמיצער אנדערש וועט ארויף אויף דיין ארט!

— זייא מיר מוחל בידנע קליאטשע! האב איך זיא מחילה געבעטען, אז איך בין שוין געזעסען אויף איהר ריקען, מיט פארוויינטע אויגען אונ מיט א פארקלעמט הארץ. וואס זאל איך טאן, וואס קען איך מאכען? אז לצים צווינגען מיך, אויף דיר צו רייטען... אז אך אונ וועה איז אונז בײדע! אך אונ וועה איז דיר נעביך, וואס דוא ביסט א קליאטשע, וואס דוא בעדארפסט מיך טראגען, אונ וועה איז מיר, אז איך, דיין פריינד, בין געצוואונגען צוזיטצען דיר אויף דעם קארק! וואס זאלען מיר בידנע טאן, אז מיר בײדע נעביך זענין אין דער קלעם, אז מיר בײדע זענין אזוי אומגליקליך אונ געצוואונגען דערצו....

דיא לצים האבען דער קליאטשע מיט כח דערלאנגט א שמיץ, אזוי, אז זיא האט מיט איכפעט א לויף געטאן. עס איז געווארען א מהומה, א געשרייא: אורא, אורא! לויפענדיג האט בײא איהר טיף פון דעם הארצען זיך ארויסגעהאפט א זיפץ. איהר זיפץ האט מיר דיא נשמה ארויסגענומען, איך בין געווארען צומישט אונ אראפגעפאלען אויף דער ערד וויא א סנאפ.

— נישקשה, פאל נאר בײא זיך נישט אראפ, וועסט נישקשה טוגען ישראליק! האט דער אשמדאי געלאכט אונ מיך צוריק ארויפגעזעטצט אויף דער קליאטשע. לאם מיר קיין סך שיחות נישט מאכען, שוין צייט צופאהרען. חזר בײא דיר גוט איבער מיינע עשרת הדברות, שים נא ידך תחת ירכי אונ שווער מיר, דוא זאלסט זייא מקיים זיין.

איך בין געזעסען וויא א לעהמענער גולם אונ האב נישט געוואוסט וואס מיט מיר טוהט זיך.

— האיע נישט, האיע נישט ישראליק! האט ער א זאג געטאן, גיכער טוה וואס מען הייס דיר; גיכער, דיא צייט איז טהייער.

נישט ווילענדיג האב איך אויסגעשטרעקט מיין האנד אונ זיא ארונטערגעלייגט דעם אשמדאי תחת ירכו. ער האט א ווינק געגעבען צו דעם סעקרעטאר, אונ לוציפער האט מיר באלד אנגעהויבען פארצולייענען זעהר א שרעקליכע שבועה.

— וואס שווייגסט־דוא ישראליק? האט דער אשמדאי מיט פארדראס צו מיר געזאגט. פאר וואס זאגסט־דוא נישט נאך ווארט פאר ווארט דיא שבועה? בײא מיר מיינסט־דוא וועט אנגעהן שטוקעס, מסירת־מודעהליך וויא בײא אייך, שעהנע מענשעליך? ניין, זאג איך דיר, מסירת־מודעהליך געהן בײא מיר נישט אן, בײא מיר העלפט נישט, זיך־מאכען וויא געפנערט. שווער!

— איך קען נישט שווערען, האב איך געענטפערט מיט א ציטערדיג קול.

— וואס? הא! האט דער אשמדאי מיט כעס א געשרייא געטאן, אז דיא ערד האט אונטען געציטערט.

דיא קליאטשע האט עפים א שאקעל געטאן מיט דעם קאפ, גלייך וויא זיא וואלט דערמיט געזאגט: יהודי בלא! האלט זיך טאקי יהודי אלץ בײא אייערם, לא, לא אונ לא!

— איך קען נישט שווערען. האב איך איבערגעחזרט מיינע פריהערדיגע רייד שוין מעהר בעהארצט.

— שווער! האט דער אשמדאי א געשרייא געגעבען נאך שרעקליכער אין כעס, אז פונקען זענען איהם געפלויגען פון דיא אויגען אונ פון דעם מויל האט ארויסגעזעטצט א רויך.

מיין קליאטשע נעביך האט א זיפץ געטאן. איהר זיפץ האט מיך דערמאהנט איהרע אלע גרויסע צרות, וועלכע זיא האט אין איהר לעבען איבערגעליטען. סטייטש, סטייטש, האב איך מיך בעטראכט. ווייניג שטעהט זיא, שלימזל, אויס פון אנדערע, זאל איך מיך נאך אויף איהר נעביך אויך אנלייגען! וואס עס וויל מעג זיך מיט מיר זיין, איך בעדארף אזא זאך נישט טאן. אויסהאלטען מוז איך דעם נסיון, טאקי וויא איין ערהליכער מאן.

— בשום אופן נישט! בשום אופן וועל איך דיר נישט שווערען! האב איך דעם אשמדאי קאלטבלוטיג געענטפערט, אונ ארויסגענומען מיין האנד

מתחת ירכו. בשעת ארויסגעהמענדיג האב איך איהם נאך, מעשה שטן, בעדארפט גראד א גראבעל טאן דארט.

דער אשמדאי איז געווארען אש להבה, א מורא איהם געוועזען דענסטמאל אנצוקוקען. ער האט מיט א משונה׳ געשרייא א שפרונג געטאן אין דער לופטען, זיך אויסגעצויגען שרעקליך הויך: געשטעלט איין פוס אויף דער ערד, דיא אנדערע אויף דעם הימעל, מיך אנגענומען ביי דיא האר און א שליידער געטאן וויא א האלעשקע מיט אימפעט.

איך בין אראפגעפאלען וויא פון דעם הימעל! ביי דעם אנהויב פאלען האב איך געהערט זעהר א ווילד געלעכטער פון אלע לצים אין איינעם. דיא קליאטשע האב איך געזעהן שוועבט אויך אין דער לופטען, דרעהט זיך און פאלט נאך מיר.

— אך, מיר פאלען, מיר פאלען!..... האב איך קוים מיט צרות א געשרייא געטאן.

— נישקשה! האט מיר דיא קליאטשע נאכגעשריגען, אז איך פאל שטעה איך אויף. נישט איינמאל בין איך שוין אזוי געפאלען און פארט נישט געוועזען פארפאלען.....

איך בין געפאלען אלץ נידריגער, נידריגער, ביז איך האב צום סוף אנגעריהרט דיא ערד מיט דעם קאפ, זיך געטאן א זעטץ און פאר גרוים וועהטיג ארויסגעלאזט א שרעקליך געשרייא.

איך האב געפיהלט, אז עפים עמיצענס הענט האבען מיך ארומגענומען; דאכט זיך מען וויינט איבער מיר און הייסע טרעהרין קאפען מיר אויף דעם פנים.

XXIV 16

טראסצא איח מאטערו!

אויפעפענדיג דיא אויגען האב איך געזעהן, איך ליג אויסגעצויגען אויף דעם פאל לעבין בעט, ביי מיר אין חדר. מיין מאמע וויינט און העלפט אונטער עפים מענשען מיך פון דארט אויפצוהייבען.

אז איך בין שוין געלעגען אין בעט האב איך אנגעהויבען מיך צובעטראכטען, טאס טוהט זיך דא מיט מיר אזוינס? פון וואנען האב איך

פלוצלים מיך אהער גענומען? איך האב מיך געטאפט און געקוקט זעהר פארוואונדערט אין אלע זייטען. אין שטיבעל ביי מיר האב איך ווייטער דערזעהן דעם בעל־שם און דיא אלטע זנאחערקע, וואס האבען זיך עפים געפארעט און געשפראכען, דיא מאמע האט מיך געטאפט ביי דעם קאפ און נעביך געוויינט.

— וואס וויינסט־דוא מאמע? האב איך זיא געפרעגט און פאר ליבשאפט זיא א קוש געטאן.

— אך ישראליק, ישראליק! האט זיא געהליפעט, אך, וויפיל צרות איך בין פון דיר אויסגעשטאנען! געדאנקט און געלויבט איז השי״ת אבי דוא האסט שוין געעפענט דיא אויגען. דוא האסט א גוטען זעטץ זיך געגעבען אראפפאלענדיג פון דעם בעט?

— מאמע! האב איך מיך אנגערופען, וואס איז ווייטער אזוינס געשעהן?

— אט פרעג גאר נישט, פרעג גאר נישט! אלץ טאקי דיינע ביכליך.

— וואס ביכליך? וואס מיינע ביכליך?

— אט יענע פוסטע מעשיות, מיט וועלכע דוא האסט דיר דעם קאפ פארשלאגען. האט דיא מאמע א מאך געגעבען מיט דער האנד. מילא דוא האסט זיך איינגעשפארט דווקא צושטודירען דיא דאקטאריע. נוא וואס האב איך געקענט מיט דיר טאן? אין ברירה. אבער צו־וואס נאך אזעלכע ביכליך, אזעלכע מעשיות, אזעלכע סקאזקעס? וואס פאר א שייכות האבען זייא מיט דאקטאריע? איינער וויל לערנען דאקטאריע, נוא, געה, לערען וויפיל דאס הארץ דיינע גלוסט. וועסט־דוא זיך אויסלערנען און קענען, טאקי וואס קענען הייסט, נא דיר א בלעטיל, אז דוא קענסט היילען, חאטש דוא ביסט ווייטליך פון יענע מיני מעשיות. אלא גיין, זאלען דיר נישט העלפען אלע מעשיות. דאכט־זיך אזוי האט בעדארפט צוזיין נאך מיין ווייבערשען שכל, וועדליג וויא מיין ווייבערשער מוח נעהמט. וואס טענהן זייא אבער? וואס האבען זייא געענטפערט? אז איך האב, נישט היינט געדאכט, געהאט דאס לויפעניש צו איטליכען בעזונדער. ניין! מענסט דיר האבען א גרויסען קאפ, מעגליך אפילו, אז פון דיר זאל אויסוואקסען א גרויסער מענש, א בארימטער דאקטאר, אבי דוא ביסט נישט אזוי קלאהר אין יענע מעשיות, אין יענע מיני היסטאריעס, וויא זייא רופען עס עפים, איז אינה מקודשת, שטעהט מען נישט אין דיר! נאט אייך היסטאריעס, נאט אייך מעשיות אויף מיין קאפ! א ניחייא וואלטען זייא, רבונו של עולם,

פארחאפט געווארען, וואלט איך נעביך פארשפארט האבען אזעלכע גרויסע צרות!

— וואס צרות מאמע?

— וואס צרות, — פרעגסט דוא ישראליק. סטייטש ווייניג צרות, וועה איז מיר, האבען זייא, נישט היינט געדאכט, מיר אנגעמאכט!

אט וואס דיא מאמע האט מיר מיט א וויינענדיג קול דערצעהלט.

„אז איך האב מקבל געוועזען דיין בריף פון דניעפראוויץ, אז דוא האסט עפים נישט גוט געענטפערט אויף דעם עקזאמענט פון יענע היסטאריעס און דאריבער איז איין עק פון דיין דאקטאריע, האב איך גערעכענט, אז באלד וועסט־דוא צוריק אהיים קומען, וועסט צו אלדע שווארצע יאהר אוועקווארפען אלע דיינע נארעשע פלאנען, בעסער חתונה האבען, און לעבען וויא גאט האט געבאטען, וויא יודען בעדארפען צולעבען. איך ווארט אכטאג דוא קומסט נישט, נאך אכטאג, ביסט נישטא. דוא שרייבסט נישט אפילו קיין אות. דער קאפ ווערדט מיר צושפאלטען טראכטענדיג, וואס קען עס זיין? איך רוה נישט, איך שלאף נישט, עס נעהמט זיך מיר נישט אין דעם מויל קיין עסען, דוא ביסט דאך, ישראליק, מיין איינציג קינד, איין אויג אין דעם קאפ! וואס טויג מיר דאס גאנצע לעבען אהן דיר? אין דער שטאדט האבען דערווייל וועגען דיר זיך ארויסגעלאזען א סך פארשידענע מסרות. א טהייל האבען געזאגט, דוא ביסט געשטארבען; נאר א טהייל — זאל זייא נאר דאס מויל אפנעהמען — האבען געזאגט, יאקבי דוא האסט זיך געשמאדט און מאלע נאך זאבען, וואס שונאים האבען אויסגעטראכט. איך האב שוין מעהר נישט געקענט אויסהאלטען און בין אליין געפאהרען קיין דניעפראוויץ, קומענדיג אהינצו, וויסט און פינצטער איז מיר, האב איך דיך געטראפען אין א שרעקליכער לאגע! דוא ביסט שווארץ וויא דיא ערד, אויסגעדארט, אויסגעדעהוועט, אהן א לויט פלייש אויף דעם לייב, נאר הויט און ביין. איך פרעג דיך וואס דוא מאכסט? ענטפערסט־דוא מיר, נישט היינט געדאכט, עפים בוזבעריק, איך רייד דאס און דוא עפים לאקש, בוידעם, א קוה איז געפלויגען איבער דעם דאך! קוקענדיג אויף דיר איז מיר געווארען א לאך אין הארצען, איך האב געמיינט אט פאל איך אנידער און שטארב. לייט האבען מיך געראטהען צוגעהן בעטען דיא לעהרער. זייא זאלען מיט דיר מטיב זיין, טאמיר וועט דיא גוטע בשורה אויף דיר ווירקען און דוא וועסט צו זיך קומען. איך בין, פארשטעהט זיך, געגאנגען, געוויינט,

געבעטען, אבער אומזיסט! זייא האבען מיר געענטפערט: גיין, אוממעגליך! איך האב געדונגען א פוהר און דיך געבראכט צופיהרען א היים. וואס א טאג ביסט־דוא אלץ ערגער מרה־שחורהדיגער געווארען, פלעגסט זיין אלץ פארטראכט. גאר אז דוא האסט זיך שוין צורעדט האסט־דוא, רחמנא ליצלן, גערעדט פאר פייער, פאר וואסער. געבאטעלט חלומות אויף אלע פיינע לייט, אויף אלע אונזערע שעהנע, כשרה מענשען אין דער שטאדט. נאך גוט, א נס חלעבין, וואס חוץ היימעשע מענשען, האב איך צו דיר קיינעם נישט צוגעלאזט, האבען זייא חאטש נישט געהערט און וויסען נישט, וואס דוא האסט, נישט היינט געדאכט, אויף זייא אויסגערעדט. דוא ביסט געווארען אלץ שלאפער, שלאפער און זיך אריינגעלייגט צום־סוף אין בעט. אקעגען צווייא וואכען ביסט־דוא וויא אין הינהערפלעט געלעגען מיט פארמאכטע אויגען כמעט אהן א סימן לעבען, נאר וואס צוצייטענס האסט־דוא פון דער היטץ גערעדט, דערצעהלט ווילדע מעשיות. אך ישראליק, מיין טהייערער ישראליק! וואס דיינע ביכליך, דיינע מעשיות האבען אנגעמאכט! זאל חלעבין שוין זיין גענוג, גענוג! הלוואי וואלסט־דוא פריהר געפאלגט א מאמען און חתונה געהאט וויא דער סדר־העולם איז, וויא עס פיהרט זיך ביי אונז יודישע־קינדער, וואלטען מיר ביידע דאך בעהיט געוועזען פון אזעלכע יסורים. אך דיינע מעשיות, דיינע מעשיות! אך דיינע היסטאריעס, דיינע היסטאריעס!"

— דאס וואקסט אלץ פון זייא, פון זייא, פון דיא גוטע לייט מיין איך! האט דער בעל־שם זיך אנגערופען. ערשט נישט לאנג האב איך געהאט מיט זייא פונקט אזא מעשה. דיא עלטע ווייסט אויך פון דער מעשה, וואס איך האב געהאט. נוא א שטשא דאברע בילא? האט ער א פרעג געטאן דיא גויע.

— דאברע. יאק־זשע... האט מיט א געניץ געענטפערט דיא גויע, וואס איז געוועזען בעשעפטיגט מיט דעם שפרעכען. ווין מאיע פראווע. עטא איתנע דיעלא. טראסצא איח מאטערי!